

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

NEADAPTIVNÍ ZPŮSOBY CHOVÁNÍ PRAVIDELNÉHO UŽIVATELE MARIHUANY V KONTEXTU VÝZKUMŮ K. HORNEYOVÉ A M. SELIGMANA

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Karolina Diallo, Ph.D.

Autor práce: Bc. Martin Valicsek

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: II.

2018

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 29. 3. 2018

.....

Martin Valicsek

Poděkování:

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Karolině Diallo, Ph. D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Děkuji své ženě a oběma dětem za čas, který jsem byl nucen vynaložit v průběhu realizace práce, a to zpravidla na jejich úkor.

Obsah

Úvod	6
Část 1.....	9
1 Od jedince ke společnosti a zpět.....	9
1.1 Jedinec (obecně psychologický pohled).....	9
1.2 Společnost (makrosociologická rovina)	10
1.3 Společnost (mikrosociologická rovina)	11
1.4 Jedinec (vývojově psychologický pohled)	12
2 Adaptace jedince na prostředí	15
2.1 Selhávání v adaptaci (střípek psychologického pojetí)	15
2.2 Selhávání v adaptaci (střípek sociologického pojetí)	16
2.3 Alternativa, nebo neadaptivní životní styl?	18
3 Karen Horneyová.....	19
3.1 Úzkost a strach	22
3.2 Obecný obraz neuróz	23
3.3 Neurotické strategie.....	26
3.3.1 Pohyb k lidem.....	26
3.3.2 Pohyb proti lidem.....	27
3.3.3 Pohyb od lidí.....	30
4 Martin Seligman	35
4.1 Naučená bezmocnost.....	36
1 Obecná charakteristika zkoumaného jedince	40
2 Osobní historie jedince	43
2.1 časně dětství	43
Matka	43
Nevlastní otec.....	44
2.2 Školní docházka	45
2.3 Období dospívání	49
Školní lásky - krásná Michala	54
2.4 Dospělost.....	58
Jaroslavův underground	61
Pět minut slávy.....	63

Na ústupu	65
3 Jedinčova současnost.....	70
3.1 Jaroslavovo soukromí.....	70
3.2 Jaroslavův běžný den	71
3.3 Jaroslavovy postoje týkající se přijímání a poskytování emocí	74
3.4 Postoje k sexualitě	82
3.5 Postoje týkající se hodnocení sebe samého.....	83
3.6 Postoje týkající se sebeprosazování	83
Charakteristické způsoby řešení situací	84
3.7 Postoje týkající se využívání násilí.....	85
4 Jedinec a jeho typické projevy abúzu na návykové látce (konopí a jeho deriváty)	85
5 Neadaptivní způsoby chování daného jedince v kontextu výzkumů K. Horneyové a M. Seligmana	90
5.1 Neurotický vývoj?.....	90
5.2 Obrany proti úzkosti.....	99
5.3 Charakteristické postoje	101
5.4 Celkové neurotické řešení?	101
5.5 Naučená bezmocnost?	102
5.6 Souhrnem.....	104
5 Závěr	106
Použité zdroje.....	108
Seznam příloh.....	110
Příloha I. Jaroslavem psaný text - životopis	111
Příloha II. Jaroslavem psaný text.....	116
Příloha III. Jaroslavovy školní lásky.....	121
Příloha IV. písemné odpovědi na otázky 1	124
Příloha V. písemné odpovědi na otázky 2.....	127
Příloha VI. přepis rozhovoru s Tomášem	129
Příloha VII. Beckova stupnice pro hodnocení deprese.....	131
Příloha VIII. písemné odpovědi na otázky 3.....	133
Příloha IX. přepis rozhovoru s Janem.....	137
Příloha X. přepis rozhovoru s matkou Jiřinou	139
Abstrakt.....	142
Abstract.....	143

Úvod

Na následujících stránkách se chci primárně zabývat životním příběhem člověka, který mi býval a nadále je velmi blízký. Ačkoliv se v tomto případě nejedná o příslušníka rodiny, v jistém období byl dotyčný nedílnou, a zdálo se, že i nepostradatelnou, součástí mého života. V každém případě měl dotyčný zcela nepochybně na jeho dosavadním utváření určitým způsobem výrazný vliv. Naše životní role se v průběhu času logicky v mnoha směrech vyvinuly, ale ono přátelství nadále trvá, a to již bezmála třicet let. Tento pihatý málo přístupný bystrý hošík s kartonovým dětským kufříčkem, jehož matka plačícího někdy v říjnu roku 1989 postrčila přes práh školní třídy v nejmenované malé obci vstříc zvědavým pohledům žáků v lavicích, se tak v následujících dnech, měsících a letech stal významnou součástí bezprostředního dění okolo mne. Prohlížím-li dnes školní fotografie, vidím na nich vedle sebe člověka, který byl jako jeden z mála přítomen u všech podstatných událostí mého života. Jako dva výrostci jsme společně hledali vlastní identitu, často se společně mýlili či sdíleli svá přesvědčení. To vše nás natolik sblížilo, že ani jeden z nás snad už ani nemůže udělat zásadní přešlap, jenž by nás lidsky rozkmotřil. Avšak žádná ze stran našeho společného příběhu vzácného přátelství přirozeně není prosta stínů, jež by v našich jednotlivých životech bylo možno nazvat bezproblémovými. Jedním z takovýchto stínů je kamarádova letitá závislost na psychotropní látce (konopí a jeho derivátech), respektive zcela evidentní sklon k závislostem obecně. Ostatně ona závislost je nepochybně jednou z komplexu příčin, jež se spolupodílejí na způsobu života, který tento jedinec provozuje (a to je též jedním z motivů, proč jsem se rozhodl psát o zvoleném tématu, protože rizikové chování, respektive jeho možná etiologie mě vždy velmi zajímala). Co se dříve dalo chápat jako vcelku inovativní životní styl rebelujícího mladého člověka, jenž prostřednictvím vlastních zdrojů hledá alternativu ke konzumnímu konformismu a tápe, lze dnes jen těžko označit – v jeho pětatřiceti letech – jako věku a okolnostem odpovídající vývoj. Je však zároveň potřeba říci, že ať už jsou životní postoje, hodnoty či samotný životní styl tohoto jedince jakékoliv, v případě, že jimi hrubě neporušuje zákon a nikoho dalšího neohrožuje a neomezuje, je mi zcela lhostejno, jakou „cestu“ se svobodně rozhodl k naplnění svého života prošlapávat. Respektuji jej takového, jakým je. Vyřčené pak takto souvisí s dalším aspektem mé motivace rozvíjet dané téma.

Konstatovat, že mi kamarádův život i jeho budoucnost leží na srdci, by bylo sice veskrze pravdivé, leč mou optikou z povahy věci poněkud laciné. Na následujících stránkách tak v žádném případě nechci – a z povahy této práce ani nemohu – plytce moralizovat.

Je pro mne mnohem více udivujícím (a o to víc mě to motivuje nezaujatě zkoumat vzniklou situaci), že ačkoliv tento člověk navenek obvykle vzbuzuje dojem naprosto svobodného rozhodnutí trávit naznačeným způsobem svůj čas či přímo život, je při našich častých společných rozhovorech čas od času implicitně přítomna, a jím samotným nejednou i vyjadřována, nespokojenost. Je to nespokojenost přespříliš dlouhodobého a obecného charakteru na to, aby odkazovala pouze k aktuálním exogenním příčinám, což je pro mne z hlediska našeho přátelství vnitřně naopak dostatečným důvodem se problematikou zabývat. Do jeho života se nějak vkradla rezignovanost, až přílišná úslušnost – jednání postrádající ukotvení v pocitech vlastní hodnoty, též jakási potřeba nechat se „vést za ruku“ a ona již zmiňovaná občasně „vyvěrající“ nespokojenost, která jen dokresluje denní chléb nečinnosti, kdy čas plyne beze změny skrze prsty jako voda. Trefným je zde pro tento způsob žití označení: „životní paralizovanost“. Když jsem se pak před časem dostal k četbě díla Horneyové, udivila mě někdy až zarážející podobnost autorkou popisovaných „symptomů“ s kamarádovým vztahováním se ke světu. Jeho paralýza v oblasti praktických snah se svou životní situací cokoliv dělat a způsob stavění se k životním úskalím mne pak přivedl též k Seligmanem rozvíjenému konceptu „naučené bezmoci“. Oba autoři vesměs spatřovali původ neadaptivních způsobů chování v časných fázích procesu socializace. Dnes samozřejmě již nikdo objektivně nedokáže určit přesně, které konkrétní faktory rané socializace vybraného jedince měly ten zásadní vliv na fixaci jeho neadaptivních způsobů reagování. Jakékoliv „rekonstruování“ toho, co se asi nejspíš kdysi v jedincově rodinném kruhu odehrávalo, a poté snaha činit závěry, je též objektivně jen stěží realizovatelná. Takto neskromný na následujících stránkách být nehodlám. Lze zde snad jen naznačit a poté se o leccčems domnívat, a to i přesto, že v případě osobní historie námi vybraného jedince je skutečně z čeho čerpat.

Cílem této práce je snaha postihnout charakter způsobů jedincova neadaptivního chování. Uvědomuji si, že má kazuistika může být jen určitým střípkem z celé palety možných náhledů, tudíž závěry které přirozeně nelze nikterak zobecňovat. Pro výše zmiňovanou jistou přiléhavost, a také jinak značnou komplexitu dané problematiky, vymezuje pomyslný referenční rámec, v němž se budu při svých snahách pohybovat, právě dílo autorů Horneyové a Seligmana. Je to ovšem přirozeně pouze jedno z možných prizmat náhledu, což budu reflektovat před výčtem stěžejních poznatků daných autorů v kapitolách první části práce. Strukturálně bude mít tak tato práce následující charakter: V její první části čtenáře tedy seznámím vedle nezbytného obecného nástinu komplexity problematiky především s východisky výzkumů zmiňovaných autorů (Horneyové a Seligmana) ohledně neadaptivních způsobů chování jedinců. Část druhá bude fakticky případovou studií s akcentem na charakter konkrétních jedincových neadaptivních způsobů chování. Protože je jedinec uživatelem návykové látky, bude zde věnován nezbytný prostor i tomuto tématu. Pokusím se v tomto směru pregnantně oddělit ty způsoby jedincova chování, které odborníci na adiktologii eventuálně spojují s abúzem na návykové látce. V závěrečných kapitolách druhé části se pak pokusím porovnat má zjištění týkající se způsobů chování daného jedince s výsledky výzkumů zmiňované Horneyové a Seligmana.

Jako jedincův letitý nejlepší přítel si zpětně dokážu vybavit celou řadu okamžiků odkazující na jeho velmi nelehké dětství (tento vesměs subjektivní materiál mi však poslouží pouze jako „dokreslení“ jedincova vlastních vzpomínek). V pozdějších fázích osobní historie tohoto jedince mohu nemalou měrou čerpat též z každodenních rozhovorů, jež jsme společně vedli. Za některé zcela konkrétní detaily z těchto rozhovorů vděčím vlastním deníkovým zápisům, které jsem si v dospívání a po nějakou dobu i v čase rané dospělosti vedl. Domnívám se, že ačkoli je pro tuto práci samozřejmě nejdůležitější jedincův současný stav bytí, poměrně zevrubná rekonstruovaná osobní historie snad i přes všechny své nedostatky může být i v pochopení lecčeho z jedincovy současnosti určitým způsobem nápomocna. Co se jiných metod sběru dat týče, užiji předně metody rozhovorů, dále metody zúčastněného pozorování a analýzy dostupných dokumentů, které se života daného jedince dotýkají.

Část 1.

1 Od jedince ke společnosti a zpět

1.1 Jedinec (obecně psychologický pohled)

Každodenní sociální realita je zcela nepochybně do jisté míry ovlivňována životními příběhy jedinců, kteří jimi obtěžkáni tuto sociální realitu spoluutváří. Žitá skutečnost je tak velmi komplexní a pestrá, protože co člověk, to trochu jiný životní příběh, jiná zkušenost i životní přístup. Není možné zakusit identickou zkušenost, jíž už by zakoušel někdo jiný. Žádný z životních příběhů nemůže být naprosto totožný s jiným. Pro jedince neexistují naprosto identické výchozí životní situace a stejně tak se nesetkáme ani s identickými konsekvencemi jednotlivých událostí pro další život. Význam každého z dějů je do značné míry modelován jedincovým individuálně specifickým způsobem vztahování se k životu. Jedinec jakožto osobnost si tento význam v individuální rovině „definuje“, a jako takový je pak tudíž subjektivní interpretací reality. V této záplavě individuální subjektivity je ovšem obecně daným faktem, že je vývoj jedince jakožto osobnosti realizován jednak minimálně ovlivnitelným procesem zrání, a jednak principiálně ovlivnitelným a ovlivňovaným procesem učení¹. V této větě je pak implicitně obsažen odkaz i k jiným než ryze individuálně psychologickým oblastem či skutečnostem. Věta vyjadřuje zároveň interaktivní charakter vztahu (taktéž nutnost takového vztahu) mezi biologickými předpoklady, vnitřně se formující (určitým způsobem i na okolí působící) individualitou jedince, a také to, že je ona individualita jedince rovněž „modelována“ vlivem vnějšího okolí (společnosti). Jedinec se totiž obrazně řečeno obvykle² nepohybuje v „sociálním vzduchoprázdnu“. Dané obecně psychologické konstatování realizace vývoje též mimo řádky říká, že je člověku předem dán vnitřní limitující prvek, kterým žádný okolní vliv není schopen kvantitativně pohnout. Jsou zde již předem vymezeny hranice, za něž se není možné v rámci individuálního vývoje dostat. Je to jakási mez, ale i individuální potenciál.

¹ srov. VÁGENROVÁ, M. *Základy psychologie*. 2007.

² Z historie jsou samozřejmě známy i případy, kdy lidský jedinec vyrůstal mimo společnost. Každý z nich je ovšem důkazem nezbytnosti působení lidského sociálního prostředí na jedince, má-li se tento stát skutečně člověkem.

Samotná realizace vývoje jedince je pak dynamickým procesem, s trochou nadsázky, „nejistým podnikem“, v němž je jedinou jistotou právě onen limit³, protože naplnění potenciálu jedince nemusí a mnohdy nebývá dosaženo. Nakonec (a vyřkněme zde, že i naštěstí) nikdo z lidí předem není při zrodu jedince s to definovat jeho konkrétní finální podobu – budoucí fenotyp právě narozeného člověka (a z něho pak kupříkladu odvozovat hodnotu daného jedince pro společnost)⁴.

1.2 Společnost (makrosociologická rovina)

Výše jsme neosobně hovořili o působení okolního vlivu, avšak ten má zpravidla zcela konkrétní podobu působení ostatních lidských jedinců. Navíc jedincem subjektivně vnímaná okolní realita se vně něho objektivně odehrává. Takto uchopeno je oním objektivním prvkem v životě člověka právě společenství ostatních jedinců, kteří v ideálním případě utvářejí sociální prostředí, v němž má každý vyvíjející se jedinec možnost v dostatečném měřítku saturovat své potřeby, a z něhož čerpá nezbytné podněty. Tato fundamentální podmínka zdravého vývoje, respektive individuální vývojový požadavek vůči společnosti, se úzce dotýká v sociologické makrorovině především formy společenského zřízení a jeho konsekvencí na konkrétní skupiny obyvatel. Zde je jistě možno, a to opět na základě celé řady kolektivně sdílených historických zkušeností člověka, jehož současná vývojová linie se dle charakteru užívaných technologií nyní snad nachází v tzv. třetí vlně (k tomuto více A. Toffler, H. Tofflerová, 2001), dostatečně pregnantně dokumentovat kvalitativní rozdíly způsobů společenské organizace, respektive jejich faktických dopadů na životy jedinců. Dá se tak nejspíš konstatovat, že liberálně demokratická organizace společnosti – co do určitých sociologických ukazatelů kvality života jedinců – dosud prakticky nemá rovnocennou alternativu, přestože je jako taková nucena samozřejmě řešit nejedno úskalí. Jedním z takovýchto úskalí je nepochybně určitý „paradox individualizace“, který je v různém kontextu, zmiňme zde na jedné straně hledisko sociální koheze, pojímán jakožto faktor sociálně dezintegrující, a na straně druhé – jakožto hledisko oprávněných požadavků emancipace člověka – jeho praktického naplňování vlastního statusu osoby – je onen proces vnímán též jako narůstající svoboda a autonomie jedinců.

³ Zde je možno limit chápat ještě v jiném smyslu slova – kupříkladu jako lidskou konečnost.

⁴ Budeme-li se i na tomto místě opět dovolávat příkladů z historie, naskýtají se samozřejmě i zde odstrašující příklady (viz. nacistická praxe v Německu).

Na tomto místě ovšem konstatujeme, že důsledky tohoto nepřetržitého procesu emancipace jedinců⁵ na ně samotné, ale především na budoucí způsoby fungování společnosti – respektive lidského soužití v ní, jsou ovšem nejisté⁶. Tento náš makrosociologický exkurz shrňme ještě několika málo větami: Přestože se jedinou relevantní politickou linií z logiky věci jeví praktické utváření rovnováhy (potřebného souladu) právě mezi narůstající svobodou jedinců a společenským tlakem, jenž je pak v reálu vyjádřen různými způsoby, spolupodílejí se na tomto tlaku vysoce progresivní procesy z mnoha kvazi autonomních oblastí lidské praxe, které sledujíc svou omezenou tematicky redukovanou logiku směřování⁷ chtě nechtě mění podmínky života ve společnosti, respektive proměňují samotnou realizaci způsobů života⁸. Fenomény spojené s globalizací a narůstající moc nadnárodních korporací pak reálně ve svém důsledku omezují pole působnosti politiky jednotlivých států. Národní státy dnes už jen se značnými obtížemi garantují onen dříve stabilní organizační rámec, na nějž se jedinec, jakožto základní prvek společnosti, může v případě potřeby odvolat. Kritici konstatují, že výhody a zisky, které změny přináší, jsou privatizovány poměrně nepatrnou částí populace, zatímco náklady jsou účinně socializovány⁹.

1.3 Společnost (mikrosociologická rovina)

I přes mohutný progres ovšem zůstávají základní principy společenského soužití, zvláště v nižších sociologických rovinách, obdobné. Po člověku je ze strany společnosti každodenně vyžadováno plnění společenských potřeb, a to aniž by si to sám jedinec třeba plně uvědomoval. Objektivita je více či méně úspěšně do individuální lidské subjektivity vnášena společenskými pravidly, konvencemi či zvyklostmi. Přestože i tato oblast částečně prochází změnami, lidská praxe zahrnuje, a nadále zahrnovat bude, normy, jichž je celá řada. Institucionalizované způsoby chování omezují tápání, zajišťují potřebný soulad a ve svých důsledcích i reprodukci druhu. Tam, kde jedinci chybí dostatečná morálka jakožto interiorizovaný aspekt neformalizované společenské kontroly, nastupují nástroje kontroly formální.

⁵ O individualizaci jakožto o nepřetržitém historickém procesu psal svého času již klasik sociologie E. Durkheim.

⁶ srov. BECK, U. *Riziková společnost: Na cestě k jiné modernitě*. 2005

⁷ K tomuto tématu více kupř. Anzenbacher, 2004.

⁸ Toto téma rozvíjeli kupř. Brooks, Lipovetsky, Giddens aj.

⁹ srov. BAUMAN, Z. *Tekuté časy. Život v čase nejistoty*. (v českém prostředí příp. KELLER, J. *Tři sociální světy*).

Společnost vyvíjí na jedince tlak, snaží se jej vměstnat do mezí určitých rolí, a tato praxe může být vůči jedincům či jejich touhám a individuálně pocíťovaným potřebám i značně necitlivá.

Výše jsme již naznačili, že právě současnost není v mnoha směrech nikterak bezproblémová. Zvláště ekonomický subsystém společnosti dnes nejednou staví člověka před mnohá dilemata. Tento subsystém se nyní zdá být příliš akcentovaný, a člověk se opět novým způsobem stává pouhým nástrojem ekonomického profitu. Tentokrát je ovšem „spotřebováván“ i intelektuálně. Mnohé role (typicky některé role profesní), respektive očekávání s nimi spojená, se v důsledku uměle vzbuzované liknavosti potřeb zákazníků či překotného technologického progresu mění natolik rychle, že je namístě usuzovat o nepřiměřené zátěži kladené na psychiku jedince. Znevýhodněny bývají zvláště starší generace, které se většinou jen horko těžko sžívají s prosazovanou flexibilizací. Faktickým obsahem této „nálepky“ je totiž realizace požadavku celoživotního vzdělávání, který by byl jindy jistě krásný, ušlechtilý a naplňující, ovšem pouze v případě, že by tou hlavní pohnutkou v tomto případě byla pocíťovaná potřeba seberealizace či „sebepřesahu“, a nikoliv pouze strach ze ztráty živobytí. Evidence nezaměstnaných jedinců (v některých případech snad už dokonce neuplatnitelných) na pracovních úradech, míra zadlužení, množství exekucí, osobních bankrotů a nakonec i výskyt různým způsobem alternativních životních stylů odkazuje na skutečnost, že ne každý je schopen či ochoten dostát očekávání, které je s popisovanými rolemi spjato.

1.4 Jedinec (vývojově psychologický pohled)

Dosud jsme se výslovně nedotkli skutečnosti, že pod zcela nekonkrétním a vágním pojmem společnost, je fakticky možno mínit mnohé. Také z našeho dosavadního textu je patrné účelné posouvání významu pojmu. Je možné za společnost pokládat stejně tak úzký okruh známých jedinců, jako státní celek či přímo celou kulturní oblast¹⁰. Každý z možných obsahů termínu společnost svým způsobem jedince ovlivňuje a formuje. Ne každé z vymezení tohoto pojmu má však pro jedince – tohoto základního prvku společnosti, protože bez jedinců neexistuje společnost – stejný význam v té které fázi jeho vývoje.

¹⁰ Srov. KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 2005.

Obdobně tak nemá každá vývojová etapa jedincova života stejně formující vliv na charakter jeho dalších interakcí s ostatními jedinci (tedy k jedincovu vztahování se ke společnosti). Vědci, kteří se zabývají vývojovými aspekty člověka, se vesměs shodují na konstatování velmi zásadního významu časných fází života jedince co do jeho schopnosti utvářet v budoucnu kvalitní hodnotné sociální vztahy. Jinak řečeno upozorňují na významnou formující úlohu primární skupiny (rodiny), v níž je jedinec v časné vývojové fázi svého života socializován. Sociální vztahy (vazby) v primární rodině jsou tak již od samého počátku života jedince považovány za onen zásadní formující činitel, protože v ideálním případě vedle saturace základních fyziologických i jiných potřeb (kupř. poskytování nezbytných podnětů) dosud bezbrannému a nesmírně zranitelnému lidskému jedinci poskytují lásku, pocit bezpečí a možnost nabytí základní důvěry v okolní svět¹¹.

V dalším sledu je pak v rámci těchto láskyplných primárních sociálních vztahů (opět v rámci fungující rodiny) jedinci umožněno postupné odpoutávání od mateřské osoby, s níž je jedinec v prvopočátku života v určité symbióze. S postupně narůstajícím uvědomováním si své subjektivity je jedinci v rámci těchto základních vztahů poskytnuta přiměřená možnost prosazení vlastní vůle, a důvěra ve své schopnosti (v sebe samého) je v něm „pěstována“ podporou a poskytováním prostoru jeho vlastní iniciativě. Dostatečnou měrou fungující základní vztahy pak takto dávají prostor pro rozvinutí potřebné zručnosti, jež je oporou proti pocitům méněcennosti¹². V časech pozdějšího tápání a hledání vlastní identity představuje tato fungující rodina, respektováním osobních práv mladého jedince, ale i díky jasným vymezením jeho povinností či pravidel dalšího soužití, bezpečný přístav (dost často až do doby, dokud jedinec, na základě všech těchto po léta získávaných vzorů chování, nezaloží eventuelně rodinu vlastní). Ovšem konstatujeme, že nejen primární rodina jedince socializuje (výše jsme se ostatně již o tom jistým způsobem zmiňovali). Bezprostřední vliv primární rodiny s přibývajícím věkem jedince tak samozřejmě slábné. Jeho vývoj obecně je totiž takovým procesem postupného osamostatňování. Tak se v určitém věku jedince začíná jeho primární rodina postupně dělit o působící vliv s ostatními jedinci z formálních organizací (kupř. s učiteli ve škole) a především pak s vrstevnickými skupinami. S přibývajícím věkem jedince se tento proces stupňuje.

¹¹ K vazbám mezi mateřskou osobou a dítětem více kupř. BOWLBY, J. *Vazba*, 2010.

¹² Srov. ERIKSON, E. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: Devět věků člověka*, 2015.

Mnohem více se začínají projevovat jeho vnitřní přirozené sklony a vlohy. Ať už ve volbě přátel či formou vykonávaných aktivit - koníčků. Všechno námi popisované působení (a to především právě působení primární rodiny) – vedle genetických, vrozených a konstitučních daností (o nichž zde dosud nebyla řeč, avšak jsou pro vývoj jedince samozřejmě zásadní) – nakonec určitou měrou spoluutváří jeho duševní kondici. V případě zmiňované eventuelní genetické zatíženosti, vrozených abnormit či konstitučních daností pak platí vůči zmiňovaným socializačním činitelům jakýsi nepřímý úměrný vztah. Čím významněji je duševní kondice jedince poznamenána těmito v podstatě biologickými faktory, tím menší je ve vývoji jedince dán prostor vlivu sociálním faktorům¹³.

Závěrem první kapitoly podotkneme skutečnost, která je po našem exkurzu čtenáři nejspíš nyní již zřejmá: Problematika koexistence jedince a společnosti jakožto pro člověka životně nezbytného prostředí, má celou řadu závažných přesahů do několika společenskovědních oblastí či podoblastí, jež v rámci svého úhlu pohledu zkoumají člověka či jeho praxi. Téma je to velmi komplexní a uspokojivě řešitelné pouze značně interdisciplinárně.

Působnost komplexu kvalitativních i kvantitativních faktorů vnějších – jakožto životních podmínek – ale i vnitřních (psychologických, působících v minulosti i v současnosti jedince), jsme se na předešlých řádcích snažili alespoň naznačit. Takovou specifickou individuální demonstrací vnitřně zformovaného vnějšího působení je jedincův životní styl. Ten může mít nakonec mnoho podob. Posouzení životních stylů pak závisí do značné míry na paradigmatu, které výzkumník přijímá za své, přičemž paradigma nebývá k dispozici pouze¹⁴¹⁵. Klasické přístupy myšlenkově čerpající z racionalizmu jsou řekněme do značné míry normativní. Úhelným kamenem je zde schopnost jedince či skupiny adaptovat se na normu, respektive být s ní v souladu. Právě adaptace pak bude předmětem následující kapitoly.

¹³ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*, 2010.

¹⁴ Více k tématu paradigmat ve vědě viz. KHUN, T. *Struktura vědeckých revolucí*, 1997

¹⁵ Asi není náhodou, že právě v době, v níž dochází k zásadním civilizačním proměnám, přichází „na přetřes“ nakonec i samotné předpoklady, pomocí nichž věda v minulosti došla k dnes již nezpochybňovaným poznatkům.

2 Adaptace jedince na prostředí

Jak už to tak bývá, ideálních případů – pokud v běžném životě člověka vůbec nějaké jsou – je jako šafránu. Troufneme si tvrdit, že ve své čisté podobě jsou mnohem častěji takovéto ideály myšlenkovým konstruktem, pouhým referenčním bodem, k němuž se badatelé určitým způsobem vztahují, a to kupříkladu v případech, kdy hledají možné z příčin selhávání jedinců či už přímo příčiny rozličných psycho-patogenních procesů. A tak načrtnutý vliv (i se svými dopady na vývoj jedince) námi výše postulované ideální rodinné konstelace – respektive naopak neblahý vliv fatálního selhávání příslušníků rodiny v dílčích rolích, což rodině nakonec zpravidla i brání v adekvátním plnění jejích funkcí, a tím zároveň vychovávanému jedinci minimálně komplikuje jeho psychický vývoj – je logicky jedním z faktorů (tzv. psychogenní příčinou), které obecně při zjišťování etiologie eventuálního patologického vývoje psychiky jedince bere v potaz kupříkladu vědní oblast psychopatologie či jiné aplikované oblasti pomáhajících profesí. Ty zpravidla z poznatků psychopatologie též více či méně čerpají, protože selhávání jedince představuje ve své podstatě narušení adaptace na prostředí, a pakliže k tomuto narušení základní funkce psychiky dlouhodobě dochází, je vzhledem ke komplexitě příčin jevu namísto sledovat též eventuelní patogenezi psychického vývoje jedince.

2.1 Selhávání v adaptaci (střípek psychologického pojetí)

Na tomto místě si – co se etiologie psychických poruch obecně týče – popíšeme přehledný a jednoduchý model *přizpůsobivost – stres* vypracovaný S. M. Kosslynem a R. S. Rosenbergem¹⁶. V žádném případě by to však ve čtenáři nemělo vzbuzovat dojem, že každé – byť jen dočasné – nezvládnutí situace je výsledkem duševní nemoci dotyčného jedince (níže ostatně načrtneme příklad, který to dokumentuje). Model zde uvádíme především s ohledem ke skutečnosti, že jsme dosud o biologické determinovanosti psychiky jedince, respektive o případné roli biologických faktorů v patologickém vývoji osobnosti jedince obecně hovořili pouze okrajově. Takto ve zmiňovaném modelu pak případně nízká míra přizpůsobivosti, která je determinována geny, eventuelní patologickou strukturou mozku, poruchami jeho fungování či patologickým fungováním neurotransmise jedince predisponuje k podléhání psychickým poruchám.

¹⁶ Pro českého čtenáře model schematicky zpracoval NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. s. 353-360.

Ty samotné jsou ovšem obvykle „spuštěny“ působením stresorů z vnějšího prostředí. Některé jsme měli možnost již výše naznačit (jsou to tzv. psychogenní příčiny).

Přestože rozsah naší práce nám nedovolí se dopodrobna zabývat jednotlivými psychickými poruchami, ani by to nebylo vzhledem k tématu naší práce účelné, nastiňme zde starší praktické dělení duševních poruch, které čtenáři poskytnou alespoň základní rámec pro orientaci v problematice, tak, jak je strukturuje oblast psychopatologie. Přidržíme se zde opět Nakonečného a duševní poruchy rozdělme: na a) *nemoci*, jako jsou kupříkladu psychózy (schizofrenie aj.), b) *funkční poruchy* či *strukturní anomálie*, mezi něž patří neurózy, respektive psychopatie a c) na *poruchy vývoje*, jako je kupříkladu mentální retardace. Zmiňované funkční poruchy, tzn. neurózy (jimiž se zde chceme zabývat především), a také strukturní anomálie (psychopatie) jsou, jak konstatuje Nakonečný, též někdy zahrnovány mezi tzv. *přechodné jevy*, tzn. stavy mezi normalitou a duševní poruchou, kdy tací jedinci nejsou považováni ani za přímo duševně nemocné, ovšem stejně tak nejsou pojímáni jako osobnosti psychologicky zcela v normě¹⁷.

2.2 Selhávání v adaptaci (střípek sociologického pojetí)

Jestliže jsme v předešlém textu naznačovali, že určité poznatky vývojové psychologie, respektive už spíše psychopatologie, sdílí též jiné vědní oblasti zabývající se člověkem, měli jsme na mysli kupříkladu oblast zkoumající sociálně deviantní jevy či přímo jevy sociálně patologické. Zde jsou informace o nežádoucí formě působení primární rodiny logicky taktéž relevantní. Tyto mezivědní průniky nám mimo jiné naznačují, že vždy jde ve své podstatě o člověka a jeho praxi. Jiná je pouze perspektiva náhledu. Vedle toho, že každá z těchto společenskovedních oblastí klade důraz na svůj specifický úhel pohledu, ale všechny se nějakým způsobem vztahují k člověku, mají společné zároveň to (ať už je to ona výše zmiňovaná psychopatologie, nebo oblast zkoumání sociálně deviantních či patologických jevů), že posuzují praxi jedince/skupiny dle implicitního předpokladu určité normy, přičemž samotný posuzovaný jedinec/skupina – kromě toho, že normě buď odpovídá, nebo ne – má na její stanovení pramalý vliv. Norma je zde stanovena objektivně (a my již víme, že s objektivitou vztahovanou na subjekty je spojena celá řada otázek). Proto samotná problematika stanovování norem není nikterak bez kontroverzí.

¹⁷ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. s. 353-360.

V běžném životě je tomu potom tak, že je od jedince/skupiny soulad s normou vždy v podstatě okolím očekáván. Náplň rolí, do nichž jsme chtěli nechtě – více či méně společensky oprávněně – vměšťování, pak nějak psychicky formuje (nebo i deformuje) každého z nás, a to až role zvládáme, nebo ne. Ona nesnadno teoreticky uchopitelná normalita jedince/skupiny, se kterou společenští vědci pracují, je totiž určována v podstatné míře na základě schopnosti subjektu zvládat tyto role (tzn. na základě míry jeho adaptace).

Již jsme se zmiňovali o tom, že některé z norem se v průběhu času mění, a že typický je tento jev pro role profesní, neboť tyto role ve velké míře podléhají společenskému progresu. Již jsme též zmiňovali, že současnost je charakteristická až určitou překotností oněch změn, což na adaptaci člověka klade nemalé nároky, stejně jako jsme zmiňovali to, že mnozí autoři optikou sobě vlastní problémy s těmito probíhajícími změnami reflektují¹⁸. Protože se jedná o fenomény zpravidla svou intenzitou, průběhem a podobou dříve nebyvalé, nepanuje jednota v jejich hodnocení. Charakteristikou těchto změn se sice již nebudeme na tomto místě zabývat, ale konstatujme, že nějakým způsobem selhat je v současnosti v podstatě snadné. Navíc se selhávání v jednotlivých rolových očekáváních dost často nabaluje. A tak se nedostatkem prostoru, který je člověk ochoten věnovat vznikajícím jednotlivým úskalím plynoucím z „tlaku společnosti“ – svými nedořešenými či nezvládnutými konflikty, až už vnitřními či vnějšími – jedinec jejich kumulací často přestává ve své okamžité situaci orientovat. Významným činitelem rovněž bývá působení dlouhodobě stresujících situací či eventuální silný traumatický zážitek. Vedle toho je pro současnost naneštěstí poměrně charakteristický též nedostatek „psychohygienické“ komunikace s blízkými osobami, kterých se vznikající problémy daného jedince buď úzce dotýkají, nebo následně dotýkat budou. Takovýto tedy spíše sociální původ problémů pak transformuje v problémy vnitřní, které již mnohdy nejsou řešitelné bez odborné pomoci, protože výsledkem může být obrazně to, že jedinec přestává být „pánem ve svém domě“¹⁹.

¹⁸ Již zmiňovaní autoři Bauman, Beck a jiní.

¹⁹ Tuším, že příběh *pána a domu* užil již svého času Freud, když zdůrazňoval význam a dopady nevědomých procesů na nositele tohoto nevědomí.

2.3 Alternativa, nebo neadaptivní životní styl?

Na příkladu uzavírajícím předešlý oddíl názorně vidíme, že případná snaha selhávající jedince kategoricky posuzovat a členit – vzhledem k faktickým či domnělým potřebám společnosti – z jakéhosi univerzálního pohledu kupř. na zaručeně „zdravé/nezdravé“, případně „normální/nenormální“, dnes musí zákonitě narážet na značné obtíže. Zvláště pak když se ukazuje, že případný dosud převládající společenský trend (domnělé potřeby) nemusí být z individuálního pohledu ani „dobrý“, ani „spravedlivý“ a žádoucí z pohledu sociálního (vzpomeňme též na mnohá rizika, kupř. ta ekologická). Navíc i blízká budoucnost může být již „těhotná“ citlivějšími společenskými alternativami. Patrné by zde mělo být předně to, že komplexita problematiky je obrovská a škála pohledů²⁰ na danou věc značně široká.

Současně je evidentní, že pro obdobná posuzování je zapotřebí značně interdisciplinární pojetí a citlivý úsudek. Naskýtá se tak zásadní otázka: Jak je dnes možno objektivně posuzovat způsoby chování či přímo životní styl jedince z hlediska adaptivního či neadaptivního a přitom všem dostatečně zohledňovat skutečně zásadní společenské trendy?

Jak se domníváme, je naprosto evidentní, že jedním z nejpodstatnějších společenských znaků je pronikání procesu individualizace do všech aspektů života, čímž je stále zastřenější primát společnosti nad jedincem. S tímto vědomím pak za nejvhodnější přístup pro posouzení adaptivního a neadaptivního životního způsobu považujeme východisko „umírněně individuální“. Právě takové je dle našeho názoru následující: Pod pojmem neadaptivní způsoby chování, životní styl či životní způsoby toto hledisko chápe především takové lidské projevy, jež evidentně neodpovídají potenciálu či možnostem daného člověka, ani nesměřují k jeho osobnímu rozvoji, a nadto mnohdy způsobují značné utrpení jak jemu samotnému, tak jeho sociálnímu okolí. Podobné – řekněme kulturně psychologické hledisko – svého času zastávala kupř. Karen Horneyová. Právě na stěžejní, ale především pro naše téma relevantní, poznatky zmiňované autorky se níže zaměříme.

²⁰ V současnosti tyto pohledy na lidskou praxi již mnohem více zohledňují jak kontexty situací či pohnutky a interpretace jejich aktérů, tak skutečnost, za jakých podmínek, kdo a proč stanovuje normu.

3 Karen Horneyová

Karen Horneyová byla terapeutkou, která proslula především svým neotřelým a originálním pohledem na neurozy. Neurotické obtíže ve svém díle představila jako podstatnou měrou kulturně podmíněný fenomén²¹. Původ těchto potíží, které nakonec přiváděly pacienty do její ordinace, pak autorka spatřovala především v komplikované časně socializaci, kdy pacient ještě jako dítě nebyl s to adekvátně zpracovat a vypořádat se s přísunem obtížně uchopitelných negativních impulzů pocházejících především ze strany příslušníků primární sociální skupiny, jež tímto fakticky selhávala ve své funkci, tzn. nesaturovala jedince základní psychologickou potřebu pocitu jistoty a bezpečí, neposkytovala dostatečnou vřelost, ani skutečnou lásku uvnitř rodinného kolektivu. Tomuto tlaku vystavený nezralý jedinec si pak z primární socializace odnáší úzkostné emoční naladění. Jeho i vývojově daná neschopnost střízlivého zralého úsudku a rozlišování vede v obdobné situaci k sebeobviňování či k tvorbě sebenenávisti. Všudy přítomná úzkost a pokřivený sebeobraz ústí v deformaci v oblasti sociálních vztahů. Dítě je fakticky neschopno chovat k ostatním spontánní city. Kontakt s ostatními jedinci v něm příliš často vyvolává úzkost, a tato úzkost významně ovlivňuje jeho projevy v interakcích s ostatními. Dítě je nuceno ve svých projevech vůči ostatním užívat strategií, které zajišťují, že interakce s nimi nebudou alespoň vyvolávat úzkost. Tyto strategie utváří základní vnitřní konflikt v období dětství, který u dítěte způsobuje defenzivnost, rozpolcenost a nástup jednostranného rozvoje²² (v pozdějším věku u jedince nakonec převáží jedna z interakčních strategií - o nich pojednáme níže). Takovýto jedinec přirozeně nedisponuje sebedůvěrou. Je však nucen utvořit si alespoň její náhražku. Na svou obranu jedinec rozvíjí fantazijní představy a konstruuje pokřivený *idealizovaný sebeobraz*, který je zdánlivě snesitelnější, než fakticky nenáviděné skutečné já a potenciálně nebezpečný svět, v němž se jedinec cítí slabý a ztracen. Náhradou za sebedůvěru je jedinci nestabilní systém pýchy (jakási povznesenost a pohrdání ostatními). Horneyová vztah jedince k oné své idealizované konstrukci já přirovnává ke „smlouvě s ďáblem“. Tento „ďábel“ postupně likviduje jedincovo já původní, přičemž za sebou zanechává zoufalství, nespokojenost a psychickou trýzeň. Takovýto život je marnou přepjatou honbou za svazující nesmyslnou dokonalostí. Odcizené idealizované chorobné já se tak reálně promítá do života jedince kupříkladu přepjatými nároky na své okolí i své vlastní výkony.

²¹ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurotická osobnost naší doby*.

²² Srov. HORNEY, K. *Neurosis and Human Growth*. s. 22.

Namísto toho, aby takovýto jedinec žil laskavý autentický život, znal své limity i možnosti, naučil se adekvátně využívat svých předností a snažil se o rozvoj svého potenciálu, zaostává hrubě za svými možnostmi. Žije totiž ve vleku vnitřních diktátů. Neurotickými obtíži trpící jedinec se obrazně nevyzná dostatečně v sobě, ani ve svých bližních.

Je potřeba říci, že podobný život je plný utrpení. Trpí jedinec sám a zpravidla i jeho okolí. Zmiňovaná neurotická „konstrukce“ brání neurózou stíženému jedinci v přijatelnější existenci²³. Fakticky nesplnitelné nároky se totiž při střetu s realitou mění v neustálá zklamání. Uvědomme si, že takovýto jedinec je tímto mechanismem enormně zranitelný. Existence daného jedince je tak fakticky souborem obranných mechanismů proti těžko snesitelným pocitům všudypřítomné úzkosti²⁴. Horneyová tuto úzkost nazývá *úzkostí základní* a neurózu charakterovou, protože postižen je především charakter jedince, přičemž úzkost více či méně prostupuje prakticky veškeré jeho aktivity. Úzkost jako taková představuje skutečně nejvýznamnější pocit, který si jedinec z výše popisované podoby socializace odnáší. Vedle základní úzkosti jsou jedincovy projevy navíc plny otevřené či skryté hostility, která právě spolu se základní úzkostí utváří hlavní dynamický moment neurotického mechanismu. Tyto dva emoční elementy (úzkost a hostilita) se dle autorky navzájem podněcují. Tolik ve zkratce o základních obecných poznacích autorky ohledně geneze neuróz.

Dosud nebyla řeč o tom, že Horneyová fundamentálně vychází z psychoanalýzy. Ostatně nástin neurotické dynamiky popisovaný výše nakonec není s teorií psychoanalýzy v zásadním rozporu, přestože znalému čtenáři musí být jistě patrné, že autorka jde v mnoha směrech svým vlastním směrem. V čem konkrétně?

Klasická psychoanalýza – typicky její průkopník Sigmund Freud – svého času důsledně trval na sexuální etiologii neuróz. Neurózy, respektive hysterie, samozřejmě představovaly hlavní předmět Freudova zájmu. Freud věnoval výzkumu neuróz stěžejní část své teoretické i terapeutické praxe, přičemž z psychoanalýzy se svými žáky postupně vybudoval ucelený systém s vlastními teoriemi, terminologií i terapeutickými postupy.

²³ Srov. HORNEY, K. *Neurosis and Human Grow*.

²⁴ Je však potřeba říci, a Horneyová tuto skutečnost pregnantně poznamenává, že jistá míra pocitů strachu či úzkosti je v každé kultuře běžná. Za neurotickou pak autorka považuje takovou míru úzkosti či strachu (níže si blíže specifikujeme nuance obou termínů), které se především svou kvantitou, a v určitém směru i kvalitou, vymyká normálu.

Ovšem – s trochou zjednodušení – byl terapeutický úkol analýzy pacienta obvykle splněn nálezem sexuálních kořenů situace, která vyvolávala neurotickou reakci, nebo byl-li objeven infantilní vzorec, jenž údajně představoval opakování daného podnětu²⁵. Tuto praxi Horneyová odvrhla, protože pochopila, že toto psychoanalytické fárání vstříc podobně pudové podstatě neuróz, ačkoliv dobově nejspíš postihovalo značnou část problému, se s vývojem západní společnosti stále více začalo omezovat na pouhý možný střípek dané problematiky. Také jiní (pozdější) autoři, kteří byli ve své minulosti zpravidla taktéž spojováni s psychoanalytickým směrem, a kteří disponovali potenciálem vymanit se z Freudova stínu, postupem času zohledňovali i jiné úhly pohledu na danou problematiku. Konkrétně Horneyová pak poukazuje, že Freud sice v určitém směru předběhl svou dobu (kupř. odkazem na moc nevědomí či v praxi důsledně praktikovanou zásadu, že neurózám je možno porozumět pouze za předpokladu obšírné znalosti životních osudů jedince, a to konkrétně především povahy citových vazeb z raného dětství, která má formativně zásadní vliv), ovšem ve svém přemrštěném zdůrazňování biologického původu psychických vlastností člověka a svým etnocentrickým univerzalismem zůstal vůči tehdejšímu vědeckému zaměření zcela konvenčním²⁶.

Posledně zmiňované se rozhodně o Karen Horneyové říci nedá. Horneyová sice svým přístupem v podstatě staví na Freudem položeném základě, ale zanáší Freudovu námi zmiňovanou zásadu nutnosti znát formující vlivy raného dětství do rámce, v němž přičítá velký význam kulturním vlivům dané společnosti. Navíc Horneyová považuje při genezi neurózy „chybnou časnou socializaci“ za podmínku sice nutnou, nikoliv však nutně jedinou. Autorka Freuda v jistém směru překračuje. Ohledně svého přístupu pak Horneyová konstatuje, že ten na jedné straně představuje určitou rezignaci na vizi kulturně nezávislé univerzálnosti psychologických teorií, na straně druhé, za předpokladu znalosti kulturních podmínek formujících životy jedinců kupříkladu v našem kulturním okruhu, jistou možnost porozumět běžným, normálním pocitům a postojům v rámci naší společnosti, respektive neurózám.

²⁵ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurotická osobnost naší doby*, s. 22 – 23.

²⁶ Tamtéž.

Neuróza, jak víme, představuje jako pojem funkční neuropsychickou poruchu, ovšem jejím projevem je – v souladu s Horneyovou velmi obecně řečeno – specifická odchylka od normálního vzorce chování běžného v daném kulturním okruhu v konkrétním daném čase²⁷.

Závěrem oddílu řekněme, že jsou to právě vnější charakteristické projevy neurózou trpících jedinců, které autorka ve svém díle dokázala velmi brilantně zachytit, a které mají v rámci neurotické snahy o eliminaci vnitřní tenze, respektive situací přinášejících úzkost, fakticky podobu jakési neurotické „životní strategie“, co autorku proslavilo především. Předtím, než se pokusíme postihnout podstatné rysy neurotických projevů, letmo si pro čtenářův hlubší vhled do problematiky nastiňme několik charakteristických Horneyovou uváděných obran proti úzkosti, které jsou neurózou trpícími jedinci typicky nadužívány. Avšak ještě předtím si blíže přiblížme, co má autorka konkrétně na mysli, zmiňuje-li strach, respektive úzkost, jakožto základní moment neurotické dynamiky.

3.1 Úzkost a strach²⁸

Strach a úzkost jsou zcela jistě příbuzné jevy. Oba fenomény jsou jakousi emoční reakcí na určitou situaci, při níž mohou obé doprovázet tělesné vjemy. Vedle toho, že jsou v přiměřené míře naprosto normálním jevem, je mezi nimi podstatný rozdíl. Tento rozdíl pak tkví ve zjevnosti/skrytosti nebezpečí a jeho objektivitě/subjektivitě. Ve světle vyřčeného je strach reakcí na zjevné objektivní nebezpečí, zatímco úzkost je reakcí na skryté nebezpečí, které je nadto pocíťováno subjektivně. Důležitým je pak u úzkosti faktor významu, který daný jedinec situaci přikládá a stejně tak i skutečnost možné iracionality pocitů spojených s úzkostí. Taktéž důvod úzkosti může být danému jedinci skryt. Vedle toho může být různá i míra uvědomění přítomné úzkosti. Horneyová v tomto duchu hovoří o i tom, což není pro neurózou trpící jedince ojedinělým stavem, že úzkost v našem životě může být přítomna neuvědoměle, přičemž stejně tak bývá neuvědoměle i navozována. Vztáhneme-li tato zjištění již zcela konkrétně k neurotickým poruchám, můžeme konstatovat, že o neuróze se obvykle hovoří v případech, kdy běžně se vyskytující a zvládnutelné životní situace vyvolávají u jedince nepřiměřenou míru úzkosti a současně obranné reakce proti této úzkosti²⁹.

²⁷ tamtéž

²⁸ Srov. tamtéž s. 31.

²⁹ Srov. tamtéž s. 29-39.

Řekněme rovněž, že neurózou trpící jedinec je právě proto, že úzkost přináší poměrně velké duševní utrpení v prožívání utrpení nad společenským průměrem („*je vždy trpícím člověkem*“). Jeho obrany proti úzkosti způsobují „*narušení schopnosti dosahovat úspěchů a radovat se*“³⁰.

3.2 Obecný obraz neuróz

Víme, že každá společnost a doba klade na jedince charakteristické nároky, s nimiž se běžný normální člověk zpravidla vypořádá. Naproti tomu neurózou trpící jedinec, jak autorka poukazuje, i na evidentně zvládnutelné životní situace reaguje nestandardně a představují pro něj problém. Konflikty, které jsou jedinci nuceni řešit, se od konfliktů neurózou trpících jedinců, dle autorčiných zjištění, liší pouze kvantitativně, přičemž jsou i přes odlišný obraz a zjištěné druhy neuróz fakticky u všech jejích typů s trochou zjednodušení podobné. Vedle toho, že Horneyová ve své publikaci v podstatě současně připouští, že precizace námi použitého výrazu „specifické odchylky od normálního vzorce chování“ je dnes vcelku obtížná³¹, podotýká, že existují obecné charakteristiky, respektive inhibice, které jsou pro dnešní neurózou trpící jedince našeho kulturního okruhu zcela typické. Tyto inhibice jsou také bez nutnosti obšírnějšího psychologického zkoumání při delším kontaktu s neurózou trpícím jedincem většinou naprosto evidentní. Na tomto místě jmenujme dvě zásadní. Jsou jimi *strnulost v reakcích a nesoulad mezi možnostmi a výkony jedince*³². Charakter neadaptivního způsobu chování – neboť se ve své podstatě neuróza vnějškově jeví jako neadaptivní chování – má dle zjištění Horneyové v prvním případě podobu kupříkladu faktické neschopnosti pružně reagovat na eventuelní životní výzvy či situačně neadekvátního způsobu komunikace s protějškem v interakci, zatímco nesoulad mezi možnostmi a výkony představuje skutečnost, že takový jedinec, navzdory svému případnému talentu – i jinak příznivým podmínkám – zůstává tomuto všemu svým životním „výkonem“ dlužen.

Je nesporné, že pozorovatelné typické vnější projevy, a to nejen u neurotických jedinců, jsou přirozeně ovlivňovány jejich postoji. Horneyová pak – i přes značnou diferenciaci neurotických poruch – vyznačuje následující charakteristické oblasti postojů, kterých se neurotické poruchy dle jejich zjištění obvykle dotýkají.

³⁰ Tamtéž s. 19.

³¹ Ostatně obtížným se nakonec stal samotný termín neuróza, respektive označení neurotický, protože v běžném jazyku jaksi zdomácněl a stal se příliš vágním (i do určité míry pejorativním). Dnes se v odborných kruzích prakticky neuzívá.

³² Tamtéž s. 16–17.

Jedná se o:

- a) postoje týkající se poskytování a přijímání emocí

Zde je charakteristická především nadměrná potřeba souhlasu či citového přijetí od druhých jedinců, která se u jedinců s neurotickou poruchou svou intenzitou vymyká. Nesouhlas či nepřijetí neurotického jedince nadměrně „zraňuje“ a zaměstnává.

Zároveň je zde ovšem charakteristický výrazný nesoulad v očekávání přílivu emocí a ve vcelku omezeném potenciálu dotyčného jedince emoce adekvátně opětovat.

- b) postoje ohledně hodnocení sebe samého

Výše popisovaná potřeba oceňování druhými je fakticky obrazem vnitřní nejistoty. Pro neurózou trpící jedince je charakteristické podceňování se či pocitu méněcennosti. Stejně tak je ovšem charakteristický opačný pól, který představuje realizaci potřeby kompenzace zmíněných pocitů. Sem zahrňme zveličování vlastního významu, předvádění se, snahu imponovat za každou cenu aj.

- c) postoje k sebeprosazování

Již jsme zmínili dvě naprosto charakteristické „souhrnné“ inhibice týkající se sebeprosazování. Na tomto místě uveďme další možnou podobu, neboť se tento typ inhibice vedle našeho výčtu možného nesouladu možností s konečným výsledkem dotýká i prosazování vlastního zájmu obecně. Neurózou trpící jedinci mohou mít potíže s navázáním partnerského vztahu, respektive potíže s oslovením osoby, o níž mají skutečně zájem. Potíže jim dělá výběr spolupracovníků a stejně tak jim činívá potíže i vyjádření vlastního názoru (jeho formulace vůbec) či oprávněné kritiky. Značné potíže zažívají v případě, že jsou vedoucími kolektivu, neboť jsou krajně nerozhodní. Nemají dost odvahy vyslovit přání, která se týkají pouze jich samotných. Velmi významnou inhibicí je zároveň neschopnost plánovat, protože zpravidla ani nemají jasnou představu o tom, co v životě chtějí a kam směřují. Obrazně řečeno je unáší proud a dění okolo nemají ve svých rukou, a to ani v zásadních ohledech života.

d) postoje k využívání agrese

Postoje spjaté s agresí bývají u některých typů neuróz polarizované. Na jedné straně najdeme neurózou trpící jedince, kteří využívají agresi v životě naprosto běžně. Tito lidé zastrašují, jsou útoční, nadměrně dominantní, shazují jedince ve svém okolí, mají sklony ostatní ovládat, manipulovat jimi. Obdobní jedinci si své využívání agresivních způsobů jednání buď uvědomují, ale mnohem spíše se jedná o neuvědomělou formu jednání v přesvědčení, že jde o chování adekvátní situaci, zatímco opak je pravdou. Jejich protipólem bývají jedinci, kteří se cítí být ovládati, podváděni, vystaveni nátlaku. Tento typ postoje může jít evidentně ruku v ruce s inhibicí v oblasti sebeprosazování, a zpravidla bývají obdobné pocity naprosto nepodložené.

e) postoje k sexualitě

Podobně jako výše popisované postoje k agresi bývají polarizovány u neuróz i postoje k sexualitě. Horneyová uvádí, že klasifikace „příznaku“ se zde pohybuje v horizontu kompulzivní potřeby sexuálního kontaktu, nebo naopak inhibovanosti vůči těmto aktivitám³³.

Pokud by čtenáře zarazelo, že jsme zde hovořili o shodách v daných kategoriích postojů, avšak dosud zde prakticky nebyla řeč o symptomech neuróz, sama Horneyová poskytuje vhodnou odpověď, když upozorňuje, že symptomy jako takové, zvláště pak v případě, že hledáme spíše pojítka v neurotických projevech, jsou fakticky nedůležité. U každé formy poruchy mohou být totiž symptomy jiné, nebo nemusí být přítomny vůbec³⁴. Navíc výčet možných symptomů neurotických poruch při tématu naší práce není účelný. Zajímají nás spíše charakteristické projevy neurózou trpícího jedince, respektive jeho strategie vztahování se k okolnímu „potenciálně nebezpečnému světu“, protože ty mají většinou podobu právě neadaptivních způsobů chování.

³³ Srov. tamtéž s. 11-20.

³⁴ Srov. tamtéž s. 22.

3.3 Neurotické strategie

V našem nástínu koncepce Karen Horneyové jsme si bez dostatečné precizace uvedli tři autorkou vyabstrahované základní pohyby v rámci strategie obrany proti nepříjemným pocitům úzkosti. V neurotickém vývoji představují, respektive jejich konkrétní podoba, řešení vnitřního konfliktu mezi skutečným nenáviděným já a já zbožštěným³⁵. Těmito pohyby jsou:

- a) pohyb k lidem
- b) pohyb proti lidem
- c) pohyb od lidí

3.3.1 Pohyb k lidem

Pohyb k lidem v čisté formě získává podobu tzv. *sebezapírajícího řešení*. Takovýto jedinec zpravidla vyrůstal v něčím stínu. Také proto je jeho současnost charakteristická tendencí podřizovat se ostatním. Protože nedokázal překlenout onen stín, vytěsnil jakékoliv tísnivé negativní pocity, hostilitu či touhy se prosadit a stal se obrazně jakousi liánou. Jedinec tohoto typu se podřizuje kupříkladu všem požadavkům partnera, přestože tyto požadavky mohou mít podobu téměř zneužívání. Je výrazně submisivní a žije s pocity selhání, méněcennosti a sebenenávisti. Mívá pocit, že je nehoden lásky. Tento jedinec v sobě potlačil vše, co by naznačovalo nějaké expanzivní ambice. Není schopen využít jakékoliv výhody, protože mívá výčitky svědomí, že ostatní zneužívá. Právě jeho svědomí bývá značně tyranské a skrupulózní. Značně omezena je též jeho schopnost se adekvátně bránit, a to i v případech, kdy jej druzí neprávem napadají. Takovýto jedinec mívá strach z veřejných vystupování, neuznává či záměrně snižuje své zásluhy a nerad soutěží, neboť zásadně nevyhrává. Je neschopen udělat něco sám pro sebe. Jeho vnitřní diktáty mu velí každému vyjít vstříc a pomáhat všem děj se co děj, proto jsou jedincovy vztahy k ostatním také na hranici sebeobětování. Jakýkoliv asertivní či agresivní projev vůči ostatním je u tohoto jedince nemyslitelný, protože přespříliš dbá o to, jak by jej druzí jedinci hodnotili.

³⁵ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurosis and Human Growth*. s. 168-169

Specifickou podobu pohybu k lidem může mít kupříkladu strategie zajišťování si citové náklonnosti.³⁶ Je ovšem potřeba poznamenat, že se ve své podstatě jedná o kompulzivní potřebu citové náklonnosti, která může i sloužit jako prevence proti ubližování ze strany okolí. Projevy neurotickými stavy stíženého jedince pak působí, jako by snad celá jeho existence, bezpečí či štěstí záviselo na tom, zda jej ostatní, a to v podstatě kdokoli, mají rádi. Ve tvorbě vztahů takto zaměřených jedinců může být patrná značná nevýběrovost partnera, protože strach z úzkosti, kterou by vyvolalo případné odmítnutí, jej nutí opomíjet osoby, které by za partnery v ideálním případě chtěl. Na straně druhé existují charaktery, které jej vnitřně přitahují a s nimiž se chtěl nechtě zaplétat. Většinou se jedná o jedince, kteří mají zcela opačný problém, než má on sám. Přitahují jej totiž na druhých jedincích vlastnosti, které on sám postrádá. Dost často se pak jedná o partnery, kteří své protějšky zneužívají, jsou arogantní a mstiví. Neurotik obvykle v těchto případech marně zoufale touží po jejich vřelosti, k ostatním slepé náklonnosti. Čím více po ní však touží, tím více jeho protějšek věnuje pozornost vřelost ostatním na jeho úkor. Neustále jej v tomto směru frustruje.

Navíc se našemu jedinci postupem času od takového partnera obvykle dostává spíše narůstajícího pohrdání. Jedná se ve své podstatě o začarovaný kruh, jenž ústí v zoufalou závislost plnou utrpení, v níž bývá oboustranně uspokojivá pouze sexuální oblast vztahu. Sebezapírající jedinec obvykle navíc není schopen řešit problémy v rámci vztahu v momentě, kdy jsou aktuální. Je neschopen vyjádřit svou mnohdy oprávněnou kritiku a názor. Přechází situace, které jsou zraňující, přičemž takovéto přecházení jen v posledku dále stupňuje jeho sebenenávist. Neřešené problémy v oblasti vztahu následně dorůstají obrovských rozměrů. Za nějaký čas již nejsou řešitelné a ústí v jedincovy depresivní stavy. Navíc se obdobný výběr partnerů včetně následného průběhu vztahu v životě sebezapírajícího typu neurotiků nápadně opakují³⁷.

3.3.2 Pohyb proti lidem

V jisté formě nabývá snaha získat citovou náklonnost podobu spíše pohybu proti lidem. Zvláště má-li charakter bezohledného vyžadování bezpodmínečné náklonnosti, kde jakýkoliv svobodný projev i oprávněné nelibosti druhých osob, je převrácen v negativní konotace. Takovéto projevy pak bývají kupříkladu i následně předmětem citového vydírání partnera či blízkých osob.

³⁶ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurotická osobnost naší doby*. s. 67-103.

³⁷ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurosis and Human Growth*. s. 212-229.

Pro neurotického jedince je překážkou, projevují-li jedinci v jemu blízkém okolí vlastní svobodnou vůli se svobodně realizovat (v případě potomků se osamostatnit). Takové projevy neurotik pokládá za důkaz nedostatku lásky vůči vlastní osobě. V podobných případech pak bývají výčitky a nevyřčený psychický nátlak projevovaný různými způsoby, žárlivé scény, stejně jako vyvolávání pocitů viny, na denním pořádku. Při tom všem je ovšem zcela evidentní neurotikova neschopnost lásku opětovat či vůbec někoho milovat. Neurotickými stavy sužovaný jedinec je, jak jsme již i výše uvedli, v podstatě sužován pocity, že je sám lásky nehoden. Z těchto pocitů pak plyne ona kompulzivita požadavku být milován. Žádný normální projev lásky, ani oboustranně přijatelný vztah jej nemá šanci dlouhodobě uspokojovat, protože je neschopen věřit projeveným či projevovaným citům. Je fakticky plný nepřátelskosti a neúcty vůči všem ostatním.³⁸

Naprosto typickým projevem pohybu proti lidem jsou pak snahy dosáhnout úspěchu, moci, majetku, obdivu či intelektuální nadřazenosti³⁹. Horneyová nazývá čistou podobu jako tzv. *expanzivní řešení*, přičemž sama uvádí, že tyto snahy často pramení z pocitů méněcennosti, množství zakoušených pocitů dřívější bezmoci a ponižování. Naplňování těchto snah je ve své podstatě jakýmsi obranným valem proti těmto pocitům⁴⁰.

Jedinec má na základě majetku, který se mu podařilo nashromáždit, na základě vlivu, který má – eventuálně moci, jež z uvedeného vyplývá – nebo ze získaných často encyklopedických vědomostí, znalostí či řady akademických titulů, od nichž odvíjí společenskou prestiž, vybudovaný systém pýchy, jenž je vratkou náhradou za nedostatečné sebevědomí.

Ve svém idealizovaném sebeobrazu se jedinec s touto životní strategií sám sobě jeví jako člověk, který musí vše zvládat. Navenek dotyčný působí jako naprosto bez emocí, protože jakékoliv vyjádření emocí by bylo slabostí. V jeho světě se totiž slabými ze zásady manipuluje a pohrdá. Charakteristickým je černobíle dělení ostatních právě na silné a slabé. Nastíněné rozdělení bývá velmi přísné a striktní. Takový jedinec si jde bezohledně za svým tzv. přes mrtvoly.

³⁸ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurotická osobnost naší doby*. s. 75.

³⁹ Srov. tamtéž s. 109-119.

⁴⁰ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurosis and Human Growth*. s. 166-190.

Za jakýkoliv projevený cit či emoce pocituje silný stud, a stejně tak za skutečnost, že se nedokáže s nepříjemnými pocity úzkosti vypořádat sám. Chce mít rovněž vždy pravdu a vše znát lépe než ostatní. Usvědčení z omylu mu způsobuje silný rozlad. Vnitřní hostilita u jedince s danou strategií vyvolává sklony k přílišné dominanci, ponižování ostatních nebo k jejich zneužívání či přehlížení. Významný dopad má zmíněné přirozeně na partnerské a milostné vztahy.⁴¹

U jednoznačně dominantních typů musí takovýto jedinec vždy být tím prvním, tzn. tím, který je obdivován, vše řídí, organizuje a má navrch. Z popisovaného by mohlo být patrné, že takovýto jedinec bývá značně soutěživý, stejně jako skutečnost, že pouze výhra je pro něho přijatelná.

V pohybu proti lidem, který představuje touha po intelektuální nadřazenosti, se lze setkat s jedinci, jejichž intelektuální výkony musí být za každých okolností naprosto bezkonkurenční a dokonalé. Takovýto jedinec chce jednoznačně vynikat. V Idealizovaném sebeobrazu sám sebe vnímá jako člověka všemožných talentů. Často je však není schopen, i přes eventuální zjevné vlohy k některé z provozovaných činností, plně rozvinout tak, aby mu sloužily k jednoznačnému osobnostnímu rozvoji. Bývá tomu tak proto, že rozplizlost aktivit nedovoluje plnou soustředěnost na jednu z nich (často též chybí dostatek vůle se jednou z nich dlouhodobě zabývat), přičemž přepjatá touha po dokonalosti utváří podhoubí pro případnou přespříliš zraňující kritiku. I drobná negativní kritika našeho jedince odrazuje od dalších aktivit (buď dokonalost, nebo raději nic)⁴².

Z různých příčin potlačovaná hostilita může pohybu proti lidem dodat zdánlivě paradoxní výraz mírnosti a nekonfliktnosti. Tato zdánlivá mírnost a nekonfliktnost dle Horneyové ovšem pramení ze strachu z možné realizace pocitů touhy po pomstě, o nichž daný jedinec na základě vlastních zkušenosti s ponižováním ví, že je takové zkušenosti vyvolávají. Výše naznačené projevy hostility se pak projevují jemněji kupříkladu tím, že jedinec na sebe nechává záměrně zbytečně čekat, zapomíná nebo přímo ignoruje plnění svých závazků či slibů.

⁴¹ Srov. tamtéž s. 166-190.

⁴² Srov. tamtéž s. 121-132.

Specifická bývá jeho oblast partnerských nebo sexuálních vztahů. Tendence ponižovat či různými způsoby ubližovat se do této oblasti přirozeně promítá, a proto bývají tyto vztahy plné psychického napětí.

Takovýto jedinec otevřeně projevuje tváří v tvář úspěšným, jemu nějak prospěšným spoluobčanům, třeba i obdiv, ale dost často promísený s postranní závistí. Ostatně vyjadřování závisti je u tohoto jedince častým projevem. Presentuje ji jako závist oprávněnou, ale ve skutečnosti jde o jemněji vyjadřovanou nepřejícnost (podobně častým projevem nepřejícnosti bývá jeho překotně vyjadřovaný skepticismus)⁴³.

Spontánním tento jedinec dokáže být v přítomnosti lidí, kteří mu dle jeho měřítek nemají co nabídnout, pakliže však po těchto lidech něco potřebuje, stane se rázem nesmělým. Pro tohoto jedince je typická všemožná inhibovanost (klasicky kupříkladu má-li si říci o oprávněnou mzdu za dobře odváděnou práci. Obdobná inhibovanost může postupem času narůstat. Rozbují-li se přespříliš, prorůstá celou osobností. Výsledkem bývá jedincova životní paralýza, jež je provázána očekáváním, že iniciativu a odpovědnost za jeho život převzmu druzí – kteří, jak je přesvědčen, jsou za jeho situaci beztak odpovědní. Tento stav je obvykle následován zatrpklostí.

3.3.3 Pohyb od lidí

Klasickou strategií v rámci pohybu od lidí, již Horneyová ve svém díle uvádí⁴⁴, je *rezignace*. Jedná se o strategii, prostřednictvím níž jedinec upouští od naprosto všech ambicí, které by jej ovšem jindy mohly i eventuálně posunout dál. Člověk, který sklouzává k tomuto řešení vnitřních konfliktů, se po čase stává, co se vlastní situace týká, naprosto pasivním. Snaží se tímto řešením vystříhat vnitřních konfliktů, sžíravých pocitů zklamání a úzkosti, které přináší jak obavy z možného neúspěchu, tak často zakoušený neúspěch sám, a to v jakémkoliv směru. Horneyová konstatuje, že jedinci s tímto druhem neurotického řešení mohou nakonec sklouznout k úplné výkonnostní paralýze.

⁴³ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurosis and Human Growth*. s. 166-190.

⁴⁴ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurosis and Human Growth*. s. 230-257.

Na tomto místě si řekněme, že strategie rezignace vytváří obraz několika paradoxních skutečností. Životním paradoxem je kupříkladu to, že přes naprostou apatii, kterou přináší důsledně praktikované „umrtvování“ všech běžných projevů, které jindy bývají obvykle spojovány se životem, se tento jedinec může i navenek jevit jako vnitřně velmi klidný a vyrovnaný. Zdá se, jako by jej již nic nemohlo rozházet. Přestože ve skutečnosti tato strategie „v ulitě“ představuje citovou vyprahlost, jež přirozeně připouští jen velmi málo náznaků radosti ze života, působí takovýto jedinec v „normálním režimu“ vnitřně velmi integrovaným dojmem. Paradoxním též je, že takovýto jedinec může být schopen i účinně pomoci druhým, zatímco sám sobě pomoci se svou trýzní nedokáže. Někde ve svém nitru si hýčká čistotu představ, pocitů a ryzích ideálů, které nemají být pošpiněny okolní šedivou realitou. Ty mají být v této podobě uchráněny před lákadly moci, úspěchu, kupčení. Vyplout na povrch pak takovýto skrytý idealismus může kupříkladu v alkoholovém či jiném opojení. Schované hýčkané ideály utváří spolu s přelivem klasických postojů rezignace obraz dalšího paradoxu, a to že přes vyjadřovanou jízlivost a cynismus se tento jedinec může projevit i jako romantik slzející kupříkladu nad přírodním výjevem⁴⁵.

Rezignovaný jedinec často umí vcelku trefně pojmenovávat jádro svých i cizích problémů. Bývá totiž velmi důsledným pozorovatelem životů – i toho svého. Bohužel však pozorovatelem příliš „vzdáleným“ a pasivním. Ostatně ono umění pojmenovávat, a to i zcela konkrétní potíže, na straně druhé naprosto neznamena, že je schopen či ochoten je účinně řešit. Naopak. Vlastní problémy jsou užívanou metodou objektivizace naprosto odosobňovány. Bývá to navíc tak, že člověk, jenž volí tuto strategii, vykazuje časem až jakýsi odpor k úsilí něco na svém životě měnit. Otevřeně pak i vyjadřuje nechuť vynakládat námahu nutnou k vymanění se z daného životního vakua. Považuje takovéto snahy za zbytečné, protože jeho převažující výrazně pesimistické rozpoložení spoluutváří následující postoj: nic nemá dostatečnou hodnotu na to, aby se vyplatilo o danou věc usilovat⁴⁶.

⁴⁵ Srov. tamtéž s. 230-257.

⁴⁶ Srov. tamtéž s. 230-257.

Sklon takovéhoto člověka k uzavřenosti představuje přepjatou snahu být nezávislý na svém okolí – na osobách, které mají nebo mohou mít vliv na jedincovo vnější či vnitřní potřeby⁴⁷.

Pocítí-li jedinec pro něj naprosto nepřijatelný pocit, že by mohl být na někoho odkázán, nebo že by někdo mohl být odkázán na něj, vykazuje odstředivou tendenci, kupříkladu ze vztahu, vyklouznout. Obdobné tendence se u něj vyskytují v okamžiku, pociťuje-li pro něj silně nepříjemné pocity nátlaku. Nepřijatelný „nátlak“ zde pro něj představuje kupříkladu „veřejné“ očekávání, že má dotýčný něco vykonat, změnit atd. Ostatně, jak již bylo řečeno, nechť k jakékoliv změně jde ruku v ruce s jeho očekáváním nepřiměřené námahy, komplikací a konečného nezdaru. Přebujelá touha po nezávislosti je přenášena do citového života. Premisou je zde: dostatečná uzavřenost = minimální „citový vklad“, respektive minimální zranitelnost. Charakteristickou je zde jedincův emocionální odstup, odtažitost, nedůvěra v utváření pout. Velmi nerad takovýto člověk žádá ostatní o pomoc. Jak jsme si již i řekli, vcelku paradoxně dokáže pomoci jinému jedinci. Proč? Je tomu tak asi z již uvedených důvodů: Rovněž i k druhým a jejich problémům přistupuje zásadně odosobněle (objektivně) bez citového vkladu. Výsledkem je pak jakýsi terapeutický přístup. Dodejme, že tento jedinec v případě takto poskytnuté pomoci většinou neočekává vděk, protože ten pro něj v jeho touze po nezávislosti bývá naprosto nepřijatelným pocitem⁴⁸.

Touha po nezávislosti přirozeně může vykazovat jisté modifikace v neurotické strategii. Uzavřenost, nebo chcete-li nezávislost na okolí, může představovat dostatečně nahromaděný majetek. Odlišnost této strategie od hromadění majetku v předešlém pohybu proti lidem je ale nakonec v tom, že po nezávislosti přepjatě bažící od lidí pohybující se jedinec obvykle není schopen nahromaděného majetku adekvátně užívat. V tomto případě se pak tento jedinec může jevit jako přepjatý škudlil, a proto se v těchto případech lze setkat s paradoxem vlastnictví značných finančních prostředků se současným praktikováním života, jenž je jindy charakteristický spíše pro jedince žijící v materiální nouzi. Nejčastěji však jedinci v pohybu proti lidem před závislostí na okolí slouží strategie omezení svých potřeb na minimum (odlišnost oproti minimálním potřebám u sklonů k submisivitě tkví v tom, že zde není motivem potřeba zalíbit se či být milován, ale jednoduše nebýt závislý na druhém).

⁴⁷ Srov. tamtéž s. 64.

⁴⁸ Srov. tamtéž s. 230-257.

V praxi pak jedinec saturuje prakticky minimum potřeb nad rámec těch základních. Mnohdy jako by se zdálo, že daný jedinec ve své absenci přání touží pouze po tom, aby jej ostatní přestali v jeho nekomplikovaném a bezbolestném životě obtěžovat. Vyjadřuje touhu nebýt nikým nepříjemně ovlivňován – být pouze a prostě jenom sám sebou⁴⁹.

Jedinci s touto životní strategií, i přes svou vše prostupující pasivitu, mohou být dlouhodobě zaměstnáni⁵⁰. Ochota iniciovat změnu je totiž mizivá. Eventuální dlouhodobé zaměstnání bývá rutinní s nevelkou odpovědností, protože tlak s odpovědností spojený těmito lidem činívá spíše obtíže. Tuto práci mohou vykonávat i zodpovědně – jak jim ostatně káže jistá zásadovost, a to přesto, že ve svém zaměstnání nebývají nijak závratně šťastní. V lepších případech jim zaměstnání nevádí. Jsou však nuceni řešit vnitřní rozpory. Způsobuje je nelibý tlak ekonomické nutnosti a skutečnost, že zaměstnání slouží též jako ventil proti pocitům marnosti, neboť někteří tito jedinci pociťují navzdory své rezignaci též často blíže nediferencovanou potřebu být pro ostatní užiteční⁵¹. Životní strategie rezignace nahrává nevykonnému samotářskému životu, v němž mají volné chvíle tendenci sklouzávat k rozvíjení fantazií či představ. Lidé tohoto typu jsou, jak konstatuje Horneyová, jakýmiś poraženými, rezignovanými rebely⁵². Někde v jejich minulosti se totiž obvykle vyskytuje krátká epizoda osamostatnění, která opuštěna a nahrazena pohodlným návratem k primární rodině, nakonec pošlapává náznaky vlastní iniciativy.

Obdobný pasivní život ovšem stejně tak snadno prý sklouzává ke zhoubné povrchnosti. Povrchnost laciných zábav pak totiž představuje rovněž i ochabování toho zbytku vnitřní čistoty pocitů, který případně v jedinci dříve dřímá. Z takového jedince se stává vyprahlý oploštělý „stroj“⁵³.

Podíváme-li se na úplný závěr „napříč“ všemi výše popisovanými strategiemi, konstatujme, že se jedná o jakési ideální typy. Horneyová také uvádí, že vývoj neurotického jedince nakonec může sice ústit ve vyhraněné převážení jednoho z nich, ovšem mnohem spíše se ony strategie, respektive jednotlivé kompulzivní snahy prolínají, čímž spoluutváří vnitřní konflikt neurotika.

⁴⁹ Srov. tamtéž s. 230-257.

⁵⁰ Dle Horneyové však nejsou výjimkou ani jedinci praktikující fakticky parazitní způsob života.

⁵¹ Srov. tamtéž s. 249.

⁵² Srov. tamtéž s. 239.

⁵³ Srov. tamtéž s. 230-257.

Lze rovněž konstatovat, že podstatným pojítkem mezi výčtem těchto pohybů jsou především fakticky závažné komplikace v interpersonálních vztazích mezi neurotickými jedinci a jejich blízkým i vzdálenějším okolím. Protože však rozvíjení interpersonálních vztahů je jistě každodenní náplní života jedinců, a interakce mezi nimi utváří výplň prakticky všech lidských aktivit, má neuróza významný dopad na kvalitu života daného jedince.

4 Martin Seligman

Martin E. P. Seligman je čelním protagonistou tzv. pozitivní psychologie, avšak bývá spojován především s konceptem naučené bezmocnosti (learned helplessness), k jehož vzniku přispělo ověřování behaviorálně psychologických předpokladů experimentem prováděným týmem odborníků okolo Seligmana v šedesátých letech minulého století. Tehdy Seligman a jeho kolegové sledovali reakce laboratorních psů. Tento experiment zkoumající ve své podstatě elementární formy učení nakonec přinesl výzkumníkům zjištění, která by – v případě, že by experimentem se vzorkem složeným z lidských jedinců tito vědci došli k obdobným závěrům – ve své podstatě vědeckou metodou (experimentem) podepřela v praxi některých psychoterapeutů již známou skutečnost, že určité způsoby neadaptivního chování si člověk „fixuje“ v procesu socializace. Kupříkladu Horneyová se v tomto duchu vyjadřovala v podstatě již v padesátých letech minulého století. Sama ovšem vycházela z psychologického východiska vědeckému experimentu již tradičně jen těžko přístupného (z psychoanalýzy).

K této formě experimentu, tedy k experimentu na lidských jedincích, pak došlo v polovině sedmdesátých let. Experiment, který vědci okolo Seligmana původně prováděli na laboratorních zvířatech, nyní ověřovali na univerzitních studentech. Výsledná zjištění, respektive z nich vzešlá koncepce, se pak úzce dotýká tématu naší práce. Naučená bezmocnost totiž specifickým způsobem postihuje jedincovu schopnost adaptace. Zatímco však Horneyová především bravurně popisuje charakteristické projevy vztahování se k okolnímu světu v rámci neurotických řešení vnitřních konfliktů – jejich dynamiku, případně charakteristické okruhy postojů, respektive jejich neurotickou formu – Seligman se naproti tomu konceptem naučené bezmoci v rámci svého úhlu pohledu zaměřuje právě na aspekty fixace neadaptivních způsobů chování, přičemž tak na straně jedné podává výklad možných konkrétních příčin pasivity a odevzdanosti jakožto naučeného způsobu chování, a zároveň později nabízí i určitý obraz toho, k čemu po určitých zkušenostech díky vlastnímu výkladu situace jedinec tenduje, setkává-li se následně s podněty podobného typu. Tato rozdílná pojetí náhledu (Horneyové a Seligmana) na neadaptivní způsoby chování vychází přirozeně z fundamentálně odlišného přístupu k psychologii obou autorů. Domníváme se však, že se tyto přístupy minimálně v oblasti neadaptivních způsobů chování celkově navzájem nevylučují. Naopak.

Považujeme Seligmanovu koncepci za vhodné konkrétní doplnění velmi komplexních poznatků získaných Horneyovou (nikoliv zcela neprávem bývají poznatky K. Horneyové exaktně zaměřenými výzkumníky označovány za příliš subjektivistické⁵⁴).

K oběma koncepcím řekněme závěrem ještě toto: Horneyová předkládá ve své obecnosti chování neurotických jedinců jako určitý typ zafixovaného *řešení situace*, jako určitou celkově převládající komplexní životní strategii, která je svázána přímo s osobností jedince, respektive s jeho charakterem. Seligman naproti tomu zevrubně sleduje genezi konkrétního typu chování, v tomto případě pasivního *neřešení situace* (v duchu terminologie K. Horneyové by se však i v tomto Seligmanově konkrétním případě jednalo o konkrétní typ neurotického procesu – fixaci neurotického vzorce chování).

Míra komplexity zkoumané látky se pak logicky odráží v komplexitě eventuálně vedené terapie (vedu je zde pouze pro ilustraci rozdílů). Na straně jedné stojí v případě Horneyové fakticky složitý a dlouhý proces zbavování iluzí o vlastním já, sebepoznávání a získávání respektu k vlastnímu pravému já, respektive rozvíjení vlastního potenciálu, na straně druhé pak stojí v porovnání s předešlým terapeutickým procesem ve své podstatě až určitým způsobem banální Seligmanova nově „roubovaná“ fixace optimismu (naučený optimismus).

4.1 Naučená bezmocnost

Koncept naučené bezmocnosti je ve zkratce o tom, že jedinci vystavení po nějaký čas subjektivně nepříjemným podnětům, jejichž přivalům v daném momentu objektivně nejsou schopni zabránit, ani nijak ovlivnit kvalitu těchto podnětů, si ve vzniklé situaci fixují charakteristické reakce pasivní odevzdanosti, jež jsou napříště v situacích zdánlivě podobných opětovně vyvolávány. Podstatným výsledkem rozvíjení této koncepce je též zjištění, že obdobné reakce jedinců s přibývajícím délkou podobných zkušeností tendují k jejich zhoršení. Jinak řečeno: jedinci zabředávají do stále větší pasivity⁵⁵.

⁵⁴ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. 235-237.

⁵⁵ Srov. MAIER, S. F., & SELIGMAN, M. E. (1975). *Learned helplessness: Theory and evidence*. *Journal of Experimental Psychology*, 105, s. 3-46.

Naučená bezmocnost určitým způsobem postihuje následující oblasti:

a) Oblast motivace

Tito jedinci jsou díky výše zmíněným zkušenostem odevzdaní a pasivní. Získávají přesvědčení, že se na dané situaci nedá nic změnit. Utlumují svou aktivitu a jejich iniciativa je mizivá.

b) Oblast kognice

Syndrom naučené bezmocnosti paralyzuje oblast učení. Daní jedinci se jeví, jako když nejsou schopni adekvátně zhodnocovat nově nabývané informace o změnách podmínek, případně že nejsou schopni situace řešit, respektive při jejich řešení postupovat systematicky. Tito jedinci jsou rigidní, nemění způsoby svého chování. Mohou též trpět poruchami pozornosti. V obecné rovině je u těchto jedinců důsledkem narušená schopnost adaptace na prostředí.

c) Oblast emocí

U jedinců, jež trpí syndromem naučené bezmocnosti, se projevují změny v emočním naladění. Obraz této změny může odpovídat depresivním symptomům (kupř. ztráta zájmu o běžné aktivity, celkový útlum, nedostatek energie...), přičemž vychází předně z kognitivního zpracování situace. Tito jedinci jsou fakticky naučeni, že jakkoli se pokoušet o změnu situace je marné. Navíc, užitíme-li příměru z matematiky, působí takové situace jaksi přímo úměrně na sebevědomí jedinců, na jejich sebeúctu. Čím větší význam totiž jedinci takovým situacím připisují, tím větší újmu na jejich sebehodnocení jim bezmoc v daných situacích způsobují⁵⁶.

V závěru osmdesátých let Seligman koncepci obohatil tím, že do jejího rámce zahrnul některé poznatky popsané Weinerem, jež se týkají *atribucí* a Rotterovo konceptu nazvaného *locus of kontrol*. Výsledkem Seligmanovy snahy je tzv. převažující *vysvětlující styl*, který jedince eventuálně disponuje k rozvoji naučené bezmocnosti v případě, že jej postihne situace, která je bezvýhodná. Vysvětlující styl je ve své podstatě takový pro jedince typický převažující způsob, jakým si obvykle vysvětluje dění v situacích či následky tohoto dění.

⁵⁶Srov. SELIGMAN, M. E. P. *Learned optimism: how to chase your mind and your life*.

Oproti atribuci, která je jednorázovým přisouzením příčiny, je vysvětlující styl relativně trvalým fenoménem, který hraje roli při jakémkoliv dění v životě jedince, a podstatnou měrou ovlivňuje jeho postoj k událostem. Tento způsob vysvětlování dění vede k jakémusi očekávání obdobného výsledku i v jiných situacích⁵⁷.

Seligman vyabstrahoval tři souhrnné bipolární aspekty vysvětlujících stylů, které je charakterizují.⁵⁸

- a) První v sobě zahrnuje časovost. Konkrétně se jedná o to, zda si jedinec případný úspěch/neúspěch v situacích vysvětluje jako trvalou záležitost, nebo jako záležitost dočasnou.

Příklad:

- Ti jedinci, kteří svůj neúspěch v situacích hodnotí jako záležitost permanentní, mají tzv. *bezmocný vysvětlující styl*.
- Podobně jsou na tom ti, kteří hodnotí jako záležitost dočasnou naopak svůj úspěch či přízeň.

- b) Druhý aspekt se týká „pokrytí“ událostí, tedy toho, zda neúspěch daný jedinec vnímá jako specifickou (omezenou) část životního dění, nebo naopak jako nepřízeň univerzální, která se dotýká celého spektra životních aktivit. Tato charakteristika pak jako charakteristika „a“ funguje obousměrně.

Příklad:

- Jsou-li příčiny příznivých situací hodnoceny jako omezené či specifické, hovoříme o bezmocném vysvětlujícím stylu.
- Podobně je tomu v případě, jsou-li příčiny nepříznivých situací hodnoceny jako univerzální.

⁵⁷ Srov. SELIGMAN, M. E. P., SCHULMAN, P. (1986) Explanatory style as a prediktor produktivity and quitting among life instance sales agents. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 832-838.

⁵⁸ Srov. tamtéž.

- c) Třetí aspekt se týká toho, zda vliv na okolní dění jedinec přisuzuje sobě, nebo jej vnímá jako na sobě nezávislé (internalizace/externalizace).

Příklad:

- V případě, že jedincem bývá neúspěch vnímán internalizovaně, jedná se o bezmocný vysvětlující styl.
- Taktéž je tomu v případě, že jedinec úspěch vnímá externalizovaně.

Seligman v experimentu ověřil, že zkoumaní jedinci disponující bezmocným vysvětlujícím stylem mají následně tendenci reagovat pasivní odevzdaností, a to i v případech, kdy je příval nepříjemných podnětů ve své podstatě nějakou aktivitou ovlivnitelný.

Část 2.

1 Obecná charakteristika zkoumaného jedince

Jaroslavovi je 35 let. Již od svých sedmnácti let pravidelně kouří marihuanu (v průměru pětkrát denně), přičemž neodmyslitelně k němu patří též všudypřítomný dým z cigaret. Mimo konzumace marihuany občasně užíval i jiné konopné produkty či psychotropní látky (výluhy listů konopí, výjimečně hašiš a halucinogenní lysohlávky, mnohem častěji alkohol).

Od jisté doby vychází Jaroslav ze svého obydlí pouze sporadicky. Pravidelně navštěvuje zaměstnání, přičemž zbytek dne tráví většinou v útrobách bytu, v němž nyní bydlí. Čas od času je jej možno zastihnout i na místním fotbalovém hřišti při sledování či hraní zápasu zdejšího mužstva. V tom případě se Jaroslavův „výlet“ protáhne obvykle na celý zbytek odpoledne i noci. V těchto případech pak máme možnost jej zastihnout a na vlastní oči spatřit kupříkladu jeho dlouhé rovné vlasy neurčité světlé barvy, které působí poněkud umíněným dojmem, jež obvykle Jaroslav nosí svázaný do culíku. Tyto vlasy obepínající Jaroslavův oválný obličej, v němž nás na první pohled upoutá poměrně velký nos a nad ním pak dvojice zvláště plachých zelených očí, jimiž Jaroslav s největší pravděpodobností ucukne, pakliže bychom se s ním na delší dobu pokusili střetnout pohledem. Jaroslavovy pihovaté tváře čas od času odhalí mohutné zuby, jež na sobě nezaprou vliv konzumovaného nikotinu (to když Jaroslav nalezne dobrý důvod pro většinou ironický úsměv). V případě, že bychom se s Jaroslavem chtěli seznámit, nebo jej navštívit u něho doma, bude před námi stát poměrně vysoký, až nezdravě hubený muž, jenž zaujme téměř jistě mírně přihrbený postoj. V nepatrném úklonu nám nejspíš ledabyly podá svou chladnou paži (odborník na komunikaci těla by záhy po tomto úkonu nejspíš častoval Jaroslavovu podanou paži „leklou rybou“). Bude téměř s jistotou na sobě mít některý ze svých obnošených domácích „modelů“. S největší pravděpodobností pak oblíbené manšestrové kalhoty (po kamarádovi, který mu je v bytě zanechal, a které jsou tudíž mnohem větší, než by měly být), Jaroslavem nošené s kšandami, které v osmdesátých letech minulého století děti ze vsi nosívaly jako nezbytný doplněk nenáviděných věčně padajících punčocháčů.

Také Jaroslavova vytahaná potrhaná modrá mikina s kapucí dá návštěvníku ihned na srozuměnou, že se setkává s člověkem, který si oblečení rozhodně nevybírá podle posledních módních trendů. Modrá mikina bude také jediným kusem oblečení, jež si Jaroslav, už ovšem hodně dávno, sám zakoupil (Jaroslavův šatník i botník je plný obnošených darovaných oděvů a bot. Od těžkého kabátu z padesátých let, až po černé pevné kotníkové boty, jimiž dělnická mládež ve Velké Británii vyjadřovala na sklonku sedmdesátých let minulého století příslušnost k hnutí punk). Hned mezi dveřmi nás při seznamování či vítání nejspíš ovane nepříjemný odér potu, který smísený s kouřem z kotle, cigaret a marihuany rázem dotvoří téměř stařeckou auru jeho nositele. Je ovšem potřeba říci, že návštěvu k Jaroslavovi domů by v současnosti vykonal nejspíše už jenom nějaký Jaroslavův dobrý „známý“, jehož s Jaroslavem obvykle pojí silné pouto sdíleného užívání marihuany, nebo snad ještě Jaroslavův mladší bratr (28), který je vedle sdíleného užívání marihuany nadto ještě jednou z mála Jaroslavovi blízkých osob (osobou zcela nejbližší je mu již od narození matka), případně majitel bytu, v němž nyní Jaroslav nově bydlí (ještě nedávno Jaroslav bydlel v bytu své matky a nevlastního otce). Mohlo by se zdát, že Jaroslav vášnivému užívání marihuany a občasně jiných drog obětoval téměř všechny talenty, které v něm dřímaly (velmi dobře hrál kupříkladu fotbal, byl rovněž tvůrčí v oblasti psaní básní i jiných textů). Ovšem i přesto, že se do harmonogramu každodenní intoxikace jenom velmi těžko nějaká tvůrčí aktivita vměstnává, jeho pokoj skýtá minimálně jeden šuplík naditý výtvořmi dřívějšího Jaroslavova básnického snažení. Jaroslav se pokoušel rovněž kreslit. I z těchto „stínů“ zplozených právě v marihuanových intoxikacích je pak patrná v podstatě trýznivá šed' Jaroslavova života.

Ve vsi, v níž Jaroslav bydlí od svých šesti let, je za ta léta již všeobecně známou personou. Dokonce by se dalo říci, že byl po jistý čas svým způsobem mezi lidmi i populární. Jako historicky první uživatel marihuany a nositel životního stylu, který je s užíváním marihuany spjat, užíval přechodně statusu člověka, který do jinak poklidné obce vnesl závan čehosi nového. Pro nastupující tápající generaci obecních výrostků se stal často následovanou a obdivovanou ikonou. Tehdy si Jaroslav, tento svými vrstevníky dříve spíše opovrhovaný jedinec, zažil svých „pět minut slávy“. Ovšem s příchozí dospělostí o dekádu mladších obdivovatelů přišlo též jejich „vystřízlivění“ i z Jaroslava.

A dlužno dodat, že to bylo nakonec „vystřízlivění“ jak oněch zmíněných mladších výrostků, tak běžných jedinců ostatní populace z okolí, kteří sice na čas dokázali i tolerovat Jaroslavovu „mladickou nerozvážnost“, ale od jistého věku již i od Jaroslava očekávali návrat ke konformitě. Jaroslavovo „kouzlo“ tak jakoby pomíjelo spolu s postupně nabývaným uvědoměním ostatních, že tohoto chlapce již nejspíš ani přibývajícím věkem nepřivede zpět k normálu.

Také Jaroslav sám musel změnu „společenského klimatu“ v obci vůči vlastní osobě registrovat. Nešlo si této změny nevšimnout. Ze strany společnosti obce najednou k Jaroslavovi stále více sálalo již jen jakési chladné, až urážející pouhé akceptování jeho odlišnosti, které ovšem vedle toho generovalo logicky jen jeden z možných přístupů k Jaroslavově osobě: Tohoto člověka (totiž Jaroslava) je potřeba naprosto nebrat vážně a rozhodně je nutno od něj neočekávat nic zavazujícího.

Obdobný přístup okolí k Jaroslavovi, respektive Jaroslavovu nabytou pověst člověka, který sice dokáže na chvíli i značně pobavit své okolí svými britkými ironizujícími průpovídkami kupříkladu na adresu ostatními všeobecně uznávaných institucí, ale především člověka, na něhož se v podstatě nedá spolehnout, si objektivně vzato Jaroslav „budoval“ již nejpozději od své časné dospělosti (značnou měrou se na této Jaroslavově pověsti zcela jistě přičinila více než častá Jaroslavova intoxikace kanabinoidy i alkoholem). Co naplat, že je Jaroslav ve skutečnosti pod nánosem ochranné slupky cynismu a jakéhosi citového oploštění ve své podstatě křehkým, zranitelným jedincem. Že snad vnitřně touží po něčem skutečně krásném, a ještě poměrně nedávno dychtil i po intenzivním předávání něhy děvčeti, které sebetryznivě svého času miloval, ale které Jaroslava – tohoto nenapravitelného snílka – svou skutečností nakonec ve chvíli realizace „vztahu“ s ním nejspíše vyděsilo a unavilo.

V podstatě tehdy, ani dnes, nebyl a není schopen utvořit opravdový, láskyplný partnerský vztah, který by byl založen na důvěře. Jaroslav není schopen (či ochoten) takovýto vztah budovat a starat se o něj. Odlesky touhy po romantickém vztahu jsou však v Jaroslavově životě stále ještě patrné. Čas od času totiž vytrysknou v jeho alkoholovém opojení. Ukazuje se však, že vedle Jaroslavových iluzorních představ o lásce a vztazích Jaroslav přetéká rovněž potlačovanou záští, nenávistí a hněvem, které jsou snad jakousi externalizací sebenenávisti (o tomto níže). Jaroslav se mnohdy chová tak, jako by snad chtěl, aby nad ním každý zlomil hůl.

V následujících oddílech se budeme mimo jiné též snažit nalézt odpověď na otázku, proč tomu tak je.

2 Osobní historie jedince

2.1 časně dětství

Matka

Jaroslavova matka Jiřina pochází z rozvedené rodiny. Jiřinin otec byl velmi vznětlivý muž, jehož manželka i se svými dvěma dcerami a synem v průběhu dospívání dětí opustila. Jako prostřední dítě byla Jiřina ve stínu nejstaršího bratra i mladší sestry.

Tato svérázná, ale přímá a pracovitá žena v sedmnácti letech otěhotněla s o tři roky starším mužem. Střední školu tak nedodělala díky těhotenství, které ani přes silný nátlak rodiče neukončila. V květnu roku 1982 se jí narodil syn Jaroslav, který měl již od narození zdravotní potíže s kyčlemi. Jiřinin vztah s biologickým otcem Jaroslava záhy ztroskotal, protože se tento muž ukázal být nezralým na roli otce dítěte. Nebyl ani ochoten s Jiřinou a Jaroslavem odejít z domu rodičů, přestože zde docházelo k silným mezigeneračním konfliktům, také díky pravidelnému alkoholovému opojení Jiřinina tchána a tchýně. Jaroslav tak už od útlého dětství vyrůstal ve velmi nervózním a stresujícím prostředí. Nic na tomto faktu nezměnilo ani přestěhování na jih Čech. Jiřina opustila synovo rodiště a nastěhovala se s Jaroslavem do panelového bytu ke své matce, tehdy již rozvedené.

Jako samoživitelka chtěla Jiřina co nejdříve nastoupit do zaměstnání, což záhy učinila. Jaroslav tak byl nucen v útlém věku pobývat v jeslích. Navíc si jeho závažné zdravotní omezení vyžádalo dvouletou hospitalizaci ve specializovaném zdravotnickém zařízení v Turnově (měl potíže s kyčlemi).

Matce i babičce se muselo v jistém směru poněkud ulevit. Jaroslav byl totiž již od narození extrémně neklidné, plačtivé a temperamentní dítě. Byl těžko zvladatelný a trpěl častými záchvaty vzteku. Jaroslavova dvouletá hospitalizace, tato částečná úleva pro matku a horor pro Jaroslava, se již navždy zapsala do Jaroslavovy paměti (dodnes se prý o ní Jaroslavovi zdají ošklivé sny). Přestože jej matka navštěvovala, vrátil se Jaroslav z tohoto zařízení ještě mnohem vzdorovitější a defenzivnější, než by kdy sedmiletý chlapec za normálních výchovných podmínek mohl být.

Navíc Jaroslavův návrat neznamenal příjezd k babičce do již známého panelového bytu. Jaroslavova matka totiž v období oněch dvou ztracených Jaroslavových let navázala vztah s jeho budoucím nevlastním otcem, a tak se Jaroslav rovnou z ústavu stěhoval do neznámého bytu, který patřil neznámému člověku z neznámé malé vsíky v českokrumlovském okrese. Bylo to na Jaroslava poněkud moc nového najednou.

Nevlastní otec

Nevlastní Jaroslavův otec Milan vyrůstal v rodině, kterou jeho otec se sklony k alkoholismu vedl přísnou rukou. Také Milan postupem času propadal stále častěji alkoholovému opojení. Milan byl v mládí známým „kumpánem“, s nímž přátelé rádi podnikali všelijaké taškařice. Na jedné z podobných „akcí“ se s Milanem seznámila i Jaroslavova matka Jiřina. Po vcelku krátkém čase se tyto dva rozhodli spojit své životy.

Také Milan, stejně jako jeho otec, kromě silného sklonu k užívání alkoholu, vykazoval ve výchově a při soužití s novou rodinou mnohé známky autoritářské osobnosti. V době, kdy se k Milanovi nastěhovala Jiřina s malým Jaroslavem, měl Milan za sebou již krátký vztah, z něhož vzešla dcera o dva roky starší než Jaroslav. Milan svazky ze svého předešlého života ovšem neudržel.

Milan, Jiřina a Jaroslav bydleli v podnájmu v bytovce hned přes chodbu od Milanových rodičů. Společně s otcem pracoval Milan v lese jako dřevorubec. Milanovi rodiče svým odtažitým chováním dávali Jaroslavovi jasně najevo, že není součástí širší rodiny. Zcela patrným a otevřeným se tento jejich postoj stal po narození Jaroslavova bratra Tomáše, kterého očividně upřednostňovali. Temperamentní a vzdorovitý Jaroslav si tak vřelý vztah k „novým“ prarodičům nevytvořil a nevlastního otce se již od mala spíše bál.

Malá obec byla prostředím, kde jakákoliv Jaroslavova aktivita neunikla zvědavým pohledům Milanových přátel, jež tyto neváhali s radostí „novému“ Jaroslavovu otci sdělovat. Ten byl doma po příchodu z práce obvykle rozmrzelý. Milan byl do té doby totiž zvyklý trávit značné množství volného času právě se svými přáteli, což v něm v nové situaci, v níž byl nucen zastávat úlohu hlavy rodiny, zjevně vyvolávalo pocity frustrace. Tím spíše, že Jiřina po Milanovi nyní přirozeně vyžadovala, aby trávil i většinu volného času s ní a synem Jaroslavem, protože vedle toho byla s Milanem v očekávání dalšího přírůstku do rodiny. Milana však jeho nová úloha usazeného manžela a otce spíše rozčilovala.

V prvních fázích soužití Milan obvykle po Jaroslavově prohřešku vyžadoval po matce Jiřině, aby svého syna potrestala. Stále se však domníval, vzhledem k přetrvávající podrážděnosti „nového“ syna, že jej matka trestá málo.

Postupem času, poté co se narodil syn Tomáš a matka Jiřina jím byla značně zaměstnána, Jaroslava za prohřešky začal Milan trestat sám. Milanovy tresty byly vůči malému Jaroslavovi ovšem velmi přísné. Doslova nestrpěl u nevlastního syna žádnou jeho známku odporu. Naopak Jiřina, Jaroslavova matka zaměstnaná již nově výchovou malého Tomáše, měla tendenci syna spíše bránit (přestože byl třeba za své evidentně nepatřičné chování ve škole potrestán poznámkou, fakticky Jaroslava podporovala svými průpovídkami ve svalování viny na druhé i učitele).

Ze všeho nejvíc však Jiřina Jaroslava přirozeně bránila před častým Milanovým vztekem. Nakonec však i ona před Milanovými výlevy rezignovala (projevem zmiňované rezignace by nakonec mohla být její snaha před manželem Jaroslavovy kázeňské postihy ze školy spíše zatajovat). Tato matčina tichá „koalice“ se synem Jaroslavem se zvláštním způsobem promítala i do dětství o sedm let mladšího Jaroslavova bratra Tomáše.

Milan jakožto vlastní otec Tomáše s přibývajícím věkem druhého syna, obdobně jako i Milanovi rodiče, otevřeně protěžoval. Matka Jiřina se naopak jednak postupem času omezila na ironizující komentování citelně snížených Milanových nároků na Tomáše, a na straně druhé naznačenou nespravedlnost kompenzovala tichou tolerancí Jaroslavova pozdějšího „pseudospravedlivého“ počínání vůči bratru Tomášovi (více o tomto Jaroslavovo chování níže).

2.2 Školní docházka

Po nějaký čas rodina (již čtyřčlenná) bydlela v rodinném domku s velkou zahradou a stájemi, v nichž Jaroslavův nevlastní otec choval dva tažné koně (Jaroslavova docházka na druhý stupeň ZŠ). Milan jej dostal za mírný poplatek k užívání od svého zaměstnavatele. Milanovi se zde navě naskýtala skvělá příležitost jiným způsobem Jaroslava trestat za všechny jeho prohřešky. Jaroslava bylo tímto nově možno zaměstnávat domácími pracemi (sekání dřeva, topení, práce na zahradě, starosti o čistotu stájí aj.).

V tomto období našel Jaroslav novou oporu v rámci matčiny širší rodiny. Otcovskou figurou se Jaroslavovi nyní stal tzv. „dolní děda Pepík“. Tento svérázný chlapík – nenapravitelný samotář – s červeným puntíkatým šátkem okolo krku, s nímž po nějaký čas žila v místě Jaroslavova bydliště Jiřinina matka, si Jaroslava přes prvotní odpor, oblíbil. Jaroslav s „dědou Pepíkem“ následně trávil značné množství času. „Dolnímu dědovi“, této svérázné postavě, k níž pociťoval značný respekt i Jaroslavův otčím Milan, je Jaroslav v podstatě mnohým zavázán. Minimálně pak tím, že se „Pepíkův“ dům a jeho vážené názory staly Jaroslavovým „přístavem“ v období, kdy již i matka Jiřina nebyla schopna vzdorovat Milanovým přemrštěným nárokům na svého prvorozeného syna. Přibližně v tomto období Jaroslavova života rovněž pominuly skrovné snahy Jaroslavova biologického otce syna čas od času kontaktovat.

Protože byly Jaroslavovy projevy v rámci školního kolektivu často plny hněvu, agrese a konfrontací se spolužáky, nesla se domácí atmosféra logicky na vlně napětí. Jaroslav se skutečně hodně pral se spolužáky a neměl prakticky žádné přátele. Spolužáci jej pro jeho defenzivní vznětlivou a vzdorovitou povahu od počátku neměli příliš v lásce. Jaroslav si tak musel na jejich akceptování počkat řadu let. Od samého započetí školní docházky na vsi tak byl odstrkovaným jedincem, který o své místo v dětském kolektivu tvrdě bojoval. První čtyři roky na vesnické malotřídce se však nakonec i přesto ukázaly být z celé povinné školní docházky pro Jaroslava tím klidnějším školním obdobím.

Přechod do města na druhý stupeň základní školy byl pro Jaroslava těžký. Silnou sociální kontrolu vesnické školy a autoritu pana učitele vystřídal ve velké městské škole nejprve Jaroslavův údiv z nebývalé volnosti mravů nových spolužáků, přičemž záhy nato tento údiv vystřídala snaha vyrovnat se chováním těm nejrzejším žákům ze třídy. Dlužno dodat, že příkladů „hodných následování“ bylo ve třídě poměrně mnoho. Tento soubor nedospělých person skutečně vypadal, jako by se vedení školy rozhodlo do jedné třídy vměstnat všechny své problémové žáky.

Dva Jaroslavovi spolužáci ukončili základní školní docházku k velké úlevě kantorů i spolužáků po absolvování šesté třídy. Další Jaroslavův spolužák byl na konci páté třídy odeslán do diagnostického ústavu pro agresivitu, jíž pedagogové nebyli schopni svým pedagogickým umem zvládnout. Již v průběhu poloviny páté třídy všichni tři zmiňovaní starší výrostci s ostatními mladšími spolužáky „rozehráli“ chorobný kolotoč brutální šikany, v níž Jaroslav rovněž figuroval jako oběť. V polovině šesté třídy toto pravidelné šikanování vygradovalo do téměř tragických rozměrů, kdy jeden z Jaroslavových spolužáků bodnul agresora nožem do paže.

Jak jsme poukázali, byl Jaroslav staršími dětmi či adolescenty většinou šikanován. Jako oběť svého násilí si jej nyní vybírali i žáci starších ročníků. Rozdíl oproti konfrontacím se stejně starými spolužáky na prvním stupni vesnické školy ovšem nyní u Jaroslava spočíval v tom, že se v nové situaci Jaroslav agresí starších jedinců nebránil. Obdobně jako v případě konfrontací s „novým otcem“, cítil se Jaroslav i v této situaci bezmocným. Protéklo tak mnoho Jaroslavových slz, jež ve svých vzpomínkách Jaroslav přičítá právě onomu nesnesitelnému pocitu bezmoci. Tento pocit pak převyšoval i možnou bolest, již snad spolužáci mohli malému Jaroslavovi působit. V bezmocném skřípění zubů rostla Jaroslavova „potřeba“ odplaty.

Je potřeba poznamenat, že se Jaroslav choval k mladším, slabším a zranitelnějším spolužákům v tomto čase intenzivního dětského násilí téměř obdobně, jako se jmenovaní agresoři chovali k Jaroslavovi a ostatním. Přirozeně ani toto Jaroslavovo chování nepřispělo k jeho popularitě mezi spolužáky. V pozdějších letech základní školní docházky se tato Jaroslavova tendence fyzicky ubližovat ostatním z jeho repertoáru vnějších projevů spíše vytrácela, nicméně agrese v jiných formách u něj nadále přetrvávala.

Evidentní se stala Jaroslavem užívaná strategie „třídního šaška“, v jejímž rámci si bral na paškál své dřívější oběti fyzického násilí nově coby objekty verbálního a jiného drobného tyranizování (braní věcí, zesměšňování atd.). Ve vyšších ročnících základní školy pak přinášelo neustálé ironizování, jež v jeho roli třídního šaška postupem času začalo převažovat, Jaroslavovi i určité uznání mezi spolužáky. Přesto se v jeho chování občasně i nadále objevovala zhmotněná touha „po odplatě“, kterou nadále odnášeli zpravidla mladší jedinci. Také mnohem později se tato snaha v Jaroslavě chování objevovala (psychicky ubližoval v pozdějších letech především blízkým osobám – kupř. mladšímu bratřovi...).

Školní výsledky měl Jaroslav na obou stupních základní školy přes časté drobné kázeňské postihy v podstatě nadprůměrné, a to i přesto, že se doma příliš neučil. Za tyto kázeňské postihy pak doma, jak jsme výše naznačovali, nevlastní otec Milan Jaroslava trestal vytvářením dusné atmosféry, nadávkami, nařizováním množství manuální práce a četnými zákazy. Milého slova se Jaroslav od otce v dětství v úhrnu v podstatě nedočkal. Sám s otcem musel ovšem logicky mluvit s citelnou úctou, již ovšem chlapec vnitřně nikdy nepocíťoval. Velmi výmluvné jsou následující Jaroslavova slova:

*„Jediný co (otčím) udělal dobrýho je můj bratr. Poznal jsem ho v sedmi letech a hned mi ukázal, kdo velí. Už nebývalo po mém. Vlastně mě nikdy nepochválil. Vždy bylo něco špatně. Hádání bylo na denním pořádku, a protože si rád přihnul alkoholu, který to umocňoval, bylo veselo. Je to člověk, kterej je neustále nespokojenej. Nejvíc mě ale štválo, jak jsem se ho furt musel o něco doprošovat. Vždyť jenom když jsem chtěl jít na chvíli ven třeba s kámošem, kterej už čekal u brány, musel jsem ho jít prosit a přemlouvat. Vždycky cedil skrz zuby, jestli už jsem udělal tohle nebo támhle to. Nakonec se musela do přemlouvání vmístit ještě mamka... Jeho odpovědi potom obvykle bylo, abych teda táhnul, ale vychrlil ze sebe ještě milion podmínek...“.*⁵⁹

Nejklidnější období na základní škole přinesla nově zavedená povinná devátá třída. Žáci, k nimž do třídy v předešlých ročnících vždy propadl alespoň jeden jedinec, jenž jednak nebyl s to zvládnout napoprvé učivo daného ročníku, přičemž měl nadto zpravidla ještě i kázeňský postih, nyní nově zažívali situaci, kdy osazenstvo třídy tvořili jenom přibližně stejně staří jedinci. Zároveň časté střídání třídního učitele ustalo. Již nějaký čas předtím, v polovině osmé třídy, totiž přebrala neutěšený kolektiv zkušená a vyrovnaná kantorka, jež byla schopna nastolit spravedlivý řád v Jaroslavově třídě. Tato situace vnesla do dříve rozvráceného kolektivu třídy klid. Žáci tím zároveň dostali možnost dorůst mentální úrovni, která nově již umožňovala utvořit vrstevnickou skupinu s vnitřně poměrně přátelským prostředím.

Vzpomene-li si dnes Jaroslav na druhý stupeň základní školy v dobrém, bude to nepochybně na průběh deváté třídy. S jejím koncem přišel přirozeně i Jaroslavův odchod na střední školu. Přestože měl obavy z nového prostředí, naplňovalo jej z části též očekávání, a to především proto, neboť jej lákala vidina týdenního odloučení od nevlastního otce. Po prázdninách Jaroslav zamířil na střední umělecko-průmyslovou školu v Bechyni, za jejímiž zdmi nově navštěvoval čtyřletý obor Analytická chemie. Tento kout jižních Čech měl zároveň i další výhody.

⁵⁹ Viz. příloha I.

2.3 Období dospívání

Bratranec Roman

Nedaleko Bechyně, konkrétně v Týně nad Vltavou, bydlela v panelovém bytě Jaroslavova teta Iveta se synem a dcerou. Do Jaroslavova života nyní plnou silou vplul člověk, který mu sice byl i dříve již vcelku blízkým, jenž ale nyní Jaroslavovu životu počal udávat zcela specifický tón. Touto osobou byl Jaroslavův bratranec Roman.

Roman, tento stejně starý sportovně založený, sympatický, bystrý, ale rovněž neutěšeným rodinným prostředím ovlivněný chlapec se stal jedním z nejbližších Jaroslavových kumpánů v čase hledání vlastní identity. Druhým domovem se Jaroslavovi stal bezútěšný rozblácený les panelových krabic v Týně nad Vltavou v útrokách sídliště „Na Hlinkách“. Tam, ještě i mnohem později, v čase kdy Jaroslav i Roman již navštěvoval zaměstnání, společně s dalšími ztracenými „alternativci“ trávili víkendy v bytě nepřítomných rodičů celodenním tlením v křeslech u televize a zahalením v oblaku marihuanového dýmu na přilehlé lodžii.

Roman zcela jistě sehrál v Jaroslavově tehdejší životě jednu ze zásadních rolí. Nebyl však jediný. Jaroslav, který tehdy prvním rokem nově navštěvoval Bechyňskou střední školu, se přirozeně setkával s celou řadou nových lidí. Pro Jaroslava to však ze začátku byla poměrně nepříjemná situace, protože byl v novém prostředí vnitřně velmi nejistý a stydlivý. Vždy poměrně těžko navazoval přátelské vztahy. Zatímco se jeho dosavadní kamarád protloukal začátkem na jiné škole daleko odsud, on se musel v tomto novém prostředí poohlédnout po nové spřízněné duši. Netrvalo dlouho a našel ji. Tento chlapec se jmenoval taktéž Jaroslav. Jaroslav se od svého soukmenovce, jak sám říká, naučil kouřit a pít alkohol, přestože si do té doby zakládal na tom, že je zodpovědný sportovec (hrál závodně fotbal). Bohužel se Jaroslavovi se změnou prostředí naskytla prostřednictvím jeho nového kumpána možnost začlenit se hned do několika více či méně uzavřených pijanských kolektivů.

Nejspíš proto, že byl již od raného školního věku nevlastním otcem podroben přísné disciplíně, začlenil se již v prvopočátcích středoškolské docházky do vnitřně i navenek vcelku netolerantní uzavřené skupiny místních „internátních skinů“.

Minimálně zprvu tápajícimu Jaroslavovi skupina poskytovala pocit sounáležitosti, určité jistoty, a zároveň i možnost „vracet“ staré křivdy obětním beránkům. Poměrně záhy se však Jaroslavovi uzavřenost a názorová omezenost začala zajídat. Po několika nepříjemných excesech, v nichž šlo dokonce i o život, si Jaroslav definitivně přiznal, že svým vnitřním založením není žádným „hrdinou“. Stále více mu vadila ideová nesvoboda dané skupiny. Vedle svých nedostatků měl na straně druhé „hlavu otevřenou“. Nikdy přece nebyl zabeđený. O něco později si pak byl schopný uvědomit, že vlastně touží po vzájemném respektu (i k odlišnosti) a porozumění. Toto vše bylo mezi skinheady marné hledat. Přesto Jaroslavovi nějaký čas trvalo, než se od skinů dokázal odpoutat i formálně.

Jestliže bychom nyní hledali nějaké zásadní zjištění z těchto dvou středoškolských let, bylo by jím nepochybně odhalení dalšího, tentokrát skutečně determinujícího, Jaroslavova neuralgického bodu. Tím byl a je Jaroslavův sklon k rozličným závislostem. Již v prvním ročníku střední školy se s Kamarádem Jardou či „přáteli“ skinheady dokázal opíjet. Tato tendence v druhém a třetím ročníku kulminovala. Jaroslavův vztah k idejím hnutí skinheads byl již v druhém ročníku víceméně chladný. Na straně druhé posilovala jeho tendence ke každodennímu požívání alkoholu, přičemž ve třetím ročníku dosáhla svého vrcholu. Jaroslavovo trávení volného času v lokálech a jeho pravidelný podnapilý stav v podstatě vylučoval internátní přípravu na vyučování. Vyžádal si v zápětí obět' časté školní absence. Na konci školního roku neměl díky těmto častým absencím z několika předmětů dostatečné množství známek. Aby z nich Jaroslav mohl být klasifikován, musel nejprve vykonat zkoušky před komisí. Ne všechny tyto zkoušky však dopadly pro Jaroslava dobře. Do třetího ročníku tak byl nucen následně nastoupit znovu. Než se tak však stalo, stala se domácí atmosféra téměř nesnesitelnou. Jaroslavův nevlastní otec Milan zuřil. Matka Jiřina jako vždy syna sice bránila, ale i ona byla nucena si přiznat, že synovo počínání přesáhlo meze, které v synově zájmu již nelze tolerovat. Jaroslav se pustil do opakování třetího ročníku se závazkem, že se nic podobného již nebude opakovat. Jaroslav na období opětovného nástupu do třetího ročníku vzpomíná těmito slovy:

„Ostuda, doma hromada trestů a každodenní hádky. Otec chrlil ultimáta, já do toho čuměl pořád, ale všechny ty zkoušky jsem nakonec stejně neudělal. Pak děsný zklamání ze sebe samýho. Litoval sem všeho.

*Už mě to vůbec nebavilo, ale když už to začalo, dokončit se to muselo. Nový spolužáci - mladší generace, kterou nemám rád. Taký nový zvyky. Strašlivá nechuť mezi ně vůbec jít“.*⁶⁰

Pro Jaroslava daná skutečnost kromě zvýšeného domácího napětí mezi ním a nevlastním otcem znamenala nakonec především nový třídní kolektiv a spolu s ním i dost zásadní životní přelom.

Svůdce „Strup“

Byla to pro Jaroslava opět nová situace (těch se Jaroslav vždy silně obával). Očekávaný nový kolektiv v Jaroslavovi vyvolával jednak vlnu nevole, a kromě toho jím před ostatními spolužáky zmítaly pocity studu za předešlý neúspěch. Jaroslav, v té době silně studijně demotivovaný, navíc s již tradičním pocitem despektu k mladším spolužákům (bylo tomu tak už i na základní škole), tak již hned od počátku zaujal k osazenstvu třídy defenzivní postoj. V jeho životě vcelku nic nového. Trvalo fakticky rok, než našel jedince, s nímž si v rámci nové třídy porozuměl (v podstatě začal hledat souputníka mezi mladšími jedinci až po odchodu těch stejně starých, kteří již odmaturovali). Tento chlapec (přezdívali mu „Strup“) se do následujících let Jaroslavova života zapsal snad více než kdokoliv jiný.

Strup byl chlapec malého vzrůstu. Mezi všemi ostatními jedinci v kolektivu třídy však v Jaroslavových očích vyčníval svou „osobnostní aurou“ (hrál rovněž závodně fotbal, čímž se Jaroslavovi přiblížil). Strup Jaroslava k marihuaně přímo nedovedl, protože již předtím Jaroslav zkušenost s konzumací marihuany zakusil s Romanem a jeho přáteli. Strup byl ovšem známou „marihuanovou firmou“. I v kolektivu starších jej uznávali protože měl již v době, kdy konzumaci marihuany v malých městech teprve čekal ten největší boom, vcelku nebývalé možnosti opatřit i vysoce potentní konopí. Zároveň sám provozoval (navzdory tomu, že byl sportovec) životní styl spojený s undergroundem a „marihuanovou kulturou“, což v zásadě vylučovalo pouhé povrchní konzumování této látky, které do té doby provozoval kupříkladu Roman. Strup nejen že konopí konzumoval, ale dokázal o něm (jeho účincích, vlivu na lidské zdraví atd.) vést i sáhodlouhé „přednášky“. Na toto i jiná témata pak s Jaroslavem nakonec vedli dlouhé diskuse.

⁶⁰ Viz. příloha I.

Jaroslav marihuaně zprvu nepřicházel „na chuť“. Toto se změnilo v podstatě až po „zasvěcení“ Strupem. V následujícím období pak Strup získal u Jaroslava velký vliv. Díky tomuto Strupovo vlivu podlehl Jaroslav kromě marihuany záhy také kouzlu Karla Kryla, kultuře undergroundu, generaci ztracených básníků i emocionálně zcela odlišnému hudebnímu stylu reggae či ska. Dokonce se Jaroslav nově pokoušel též o vlastní literární tvorbu. V nové třídě, v tomto odlišném sociálním prostředí, se také díky zakoušeným nepříjemným pocitům a pravidelnému užívání marihuany měnil i sám Jaroslav.

Při odpoledním či večerním kouření marihuany spolu přátelé konzultovali vlastní i jinou literární tvorbu, životní pocity či touhy. Pro Jaroslava byl Strup následně vedle oddaného přítele rovněž jakýmsi osobním guru. „Strup“ svým přístupem a vlivem Jaroslavova nasměroval vstříc životnímu stylu, kterého se Jaroslav drží dodnes (je jen příznačné, že sám Strup je v současné době již několik let obstojným otcem od rodiny a sám svůj dřívější životní styl spojený s „kulturou marihuany“ již notný čas neprovozuje).

Marihuana Jaroslavova od té doby ovlivňuje v mnoha směrech (kupříkladu Jaroslavovy kognitivní schopnosti, přičemž se nejspíš také podílí na jeho a-motivaci ve svém životě cokoliv měnit). Její konzumaci ovšem již od samého počátku svého aktivního dlouholetého užívání sám Jaroslav spojoval vždy především se subjektivními zážitky příjemných pocitů uvolnění a zároveň, což je jistě vcelku zajímavá informace, s nově nalezenou možností zažívat dříve nepoznané (či již téměř zapomenuté, protože snad někam hluboko vměstnané) emoce. Jaroslav ke svému užívání marihuany se Strupem říká:

„Dodnes si pamatuju, jak sem ty pocity nejdřív nechápal. Snad sem se tomu vnitřně i bránil, což je samozřejmě kravina, protože kvalitní špek je jak rána palicí do hlavy. Křeč do huby a výtlem... My ale vždycky zastávali názor, že to správný hulení není pro amatéry⁶¹.. Může to v tobě otevřít něco špatného. Taky, ...vůbec se při hulení nemusíš tlemit jako vejce... Naopak! Dáš si brčko s někým dobrým... Venkovku⁶², co sis vypěstil... Někde na pěkném místě...Při tom Poštípete⁶³ ...

⁶¹ Vejce je slangový výraz pro hloupého amatéra.

⁶² Marihuana vypěstovaná venku za normálních klimatických podmínek.

⁶³ Poštípat ve slangové řeči znamená popovídat si o subjektivně důležitých tématech.

Později už to kolikrát probíhalo tak, že jsem si moc pěkně zabulel. Zvláště když jsem pak doma u okna hulil sám a koukal do vsi. Všechno mě to najednou dojímalo“... ⁶⁴

Častá intoxikace marihuanou z Jaroslavova života postupem času stále více vytlačovala sklon řešit situace či spory otevřeným násilím.

Jestliže do té doby byl Jaroslav vůči ostatním spolužákům⁶⁵ čas od času velice agresivním, pravidelné užívání marihuany v něm uvolňovalo „stavidla“ získaných obranných mechanismů, které zadržovaly projevy emocí, které původně potlačoval zřejmě proto, že za tyto projevy býval blízkou osobou (nevlastním otcem) trestán. Jaroslav tak v běžných vnějších projevech za jednu dekádu intenzivní konzumace marihuany přetransformoval až v jakéhosi svým způsobem krotkého jedince. K tomuto je ovšem potřeba říci, že určitý typ projevů agrese z Jaroslavova života marihuana přirozeně dočista nevymazala. Nadále se v jeho chování objevovaly a objevují latentní, nicméně pozorovatelné sklony k drobnému ubližování a mstění se i za poměrně dávná příkoří. Tento sklon je u Jaroslava patrný především po požití většího množství alkoholu (v obdobných případech z Jaroslava čiší zášť a výčitky na všechny strany). Dalším pozorovatelným projevem v Jaroslavově životě byl (je) sklon od sebe odrazovat jedince, kteří se jej snažili kupříkladu lépe poznat či se s ním více sblížit. Vyřčené od jisté doby platilo především pro Jaroslavovu oblast vztahů k opačnému pohlaví. Než si však Jaroslav vybudoval tento obranný mechanismus namířený proti možné zranitelnosti plynoucí ze sblížení, musel nejprve protřpět několik v podstatě „pokřivených“ pokusů o vztah. Níže si zevrubněji popíšeme jejich průběh. Nastíníme zde dvě Jaroslavovy největší školní lásky, jejichž průběh je možno považovat do určité míry za typický

⁶⁴ Viz. příloha I.

⁶⁵ Zvláště pak vůči těm, které byl schopen přeprat, nebo o nich věděl, že se nebudou bránit. Vůči spolužákům, kteří pro Jaroslava naopak představovali hrozbu, byl v momentech násilí užívaného proti němu bezmocný a paralyzovaný.

Školní lásky - krásná Michala

Školní léta přinesla do Jaroslavova života přirozeně i první velké lásky. Vynecháme-li tu úplně první dětskou lásku (trvala prakticky celou docházku na základní škole, byla z Jaroslavovy strany intenzivní, ale nikoliv oboustranná), vpluly do Jaroslavova života s pobytem na internátu a docházkou na střední školu další dvě. Tou „méně trvanlivou“⁶⁶ (nikoliv však méně intenzivní) byla láska ke krásné drobné dívce Michale, jež v prvních letech docházky navštěvovala jiný obor na téže škole. S Jaroslavem se ovšem setkávali na společně absolvovaných všeobecně vzdělávacích předmětech a samozřejmě na internátu, kde také Michala přes týden pobývala.

Michala se stala pro Jaroslava jakýmsi „stříbrným jednorožcem“. Když tato „ledová královna“ v úsměvu odhalila své bílé rovné zuby a upřela své tmavé zraky, všem chlapcům se tzv. „podlamovala kolena“. Jaroslav byl do této dívky bezhlavě zamilován. Vždy se však potýkal ve vztahu k opačnému pohlaví s nedostatkem odhodlání, jež snad plynulo z pocitů vlastní neatraktivnosti. Pozvat tak Michalu na procházku bylo pro Jaroslava velkým činem. Jeho následné pochyby a strach z odmítnutí však převážily. Navíc nebyl příliš zběhlý ve „čtení“ projevů náklonnosti. Tak se stalo, že se vlastně nikdy úplně jasně nevyslovil. Jedním z důsledků pak byl, vedle přeceňovaných domnělých náznaků, které Michala dle Jaroslava měla dělat, především prožitek množství citového utrpení.

Michala nakonec Jaroslava snad i sama ráda vyhledávala. Psal básničky, které spolu probírali. Jaroslav si takové jednání Michaly asi právem vykládal jako opětované sympatie. Jak jsme již ovšem poukazovali, k rozhodujícímu kroku přeměny „jiskřícího přátelství“ v partnerský vztah se Jaroslav nikdy neodhodlal. Přes to všechno byl Jaroslav ovšem vůči Michale prazvláště majetnický. A protože Michala udržovala i jiná přátelství s chlapci, byl Jaroslav lozlícený. Avšak namísto toho, aby s Michalou o svém citu k ní otevřeně pohovořil, poté, co se na jedné vycházce s přáteli opil „ze žalu“, nechal se svést svou nepříliš atraktivní známou z internátu (v následujících dnech ji od sebe nevybíravě odrazil).

⁶⁶ Trvala tři roky.

„Vztah“ mezi Michalou a Jaroslavem pak následně transformoval v pouhé přátelství, a po čase Michala navázala partnerský vztah s jiným chlapcem. Jaroslav byl zdrcen. Byl totiž přesvědčen (respektive vyhodnotil vzniklou situaci tak), že už předtím Michale dostatečně zřetelně naznačoval svou lásku. Byl si jistý, že ji musela registrovat. Ukázalo se ovšem, že se Jaroslav mýlil. Jaroslav byl poté vůči Michale vyčítavý, jízlivý a zraňující.

Školní lásky - manipulativní Kateřina

Druhou zmiňovanou Jaroslavovou láskou byla Kateřina. V tomto případě byl Jaroslav Kateřinou „okouzlen“ téměř jedno desetiletí. Průběh vztahu s Kateřinou vykazoval v určitých aspektech dost podobný charakter, jako tomu bylo u Jaroslavovy „realizace“ lásky k Michale. Základní rozdíl mezi těmito dvěma Jaroslavovými vztahy spočíval především v tom, že Kateřina byla na rozdíl od Michaly vůči Jaroslavovi v podstatě již od prvopočátku nepokrytě zjištná a manipulativní, přičemž v následujících letech po škole pak i evidentně citově vydírající. Takovýto „nezdravý“ vztah by ovšem nebyl možný bez Jaroslavova vkladu.

Jaroslav, stejně jako předtím Michale, Kateřině v podstatě jednoznačně nikdy neřekl, co k ní cítí. Učinil tak až na samotný závěr jejich občasného soužití formou retrospektivní SMS zprávy, tzn. v momentě, kdy se ze svého závislého pouta ke Kateřině již vymanil.

Kateřina byla půvabná koketní dívka, kterou Jaroslav poznal v nové třídě, do níž na konci třetího ročníku propadnul. Mezi Jaroslavem a Kateřinou došlo k jakémusi intimnímu sblížení na maturitním večírku. Zatímco se Kateřina v období po večírku k Jaroslavovi chovala naprosto všedně (tzn. jako k ostatním kamarádům), Jaroslav se do Kateřiny bezhlavě zamiloval. Od té doby si v sobě Jaroslav v podstatě živil naději, že snad Kateřina pociťuje obdobnou lásku k němu. Na straně druhé však Jaroslava šířal i vnitřně pociťovaný rozpor. Od momentu, kdy o těchto záležitostech začal uvažovat, si totiž nebyl úplně jist, zda je sám vůbec schopen utvořit a udržovat regulérní vážný vztah se vším všudy. Tyto myšlenky jej tížili, a s opětovným oslovením Kateřiny značně otálel.

Po maturitě Kateřina dále studovala. Jaroslav přistoupil na „Kateřininu hru“ tím, že jí ani sebe nedotlačil k definování jejich vztahu. Námi popsané skutečnosti i fakt, že jej Kateřina silně přitahovala, Jaroslava donutily k určitému typu sebeobelhávání. Jaroslav si takto namlouval, že z Kateřininy strany jde už rovněž o lásku nikoli přátelskou. Následkem toho pak každý Kateřinin projev Jaroslav hodnotil úhlem pohledu bezhlavě zamilovaného člověka, což mu vzhledem ke Kateřinině frivolnosti přinášelo značné vnitřní utrpení.

Transformovaly i Jaroslavovy vnější projevy vůči Kateřině. Objektivně Jaroslavovo chování ukazovalo, že Jaroslav považuje Kateřinu za svou partnerku, avšak sama Kateřina se rozhodně jako Jaroslavova partnerka nechovala. Zcela evidentně však Kateřině Jaroslavova vášeň imponovala. Rozhodla se tuto vášeň i Jaroslavovu naději v utvoření něčeho oboustranně hlubokého nadále udržovat při životě. Se stoickým klidem snášela Jaroslavovy výčitky, průpovědky a jízlivost (fakticky je bylo možno chápat jako zaobalené projevy Jaroslavovy žárlivosti). Čas od času dokonce Jaroslavovu vášeň Kateřina i přižívovala připuštěním intimnějších chvil, z nichž pak Jaroslav, v rámci jejich útrpně nevyváženého (ne)vztahu, „žil“ i několik měsíců. V mysli si takovéto chvíle hýčkal. Dokonce otevřeně připouštěl, že jej Kateřina využívá, ale učinit přítrž této kohabitaci nechtěl.

Po několika letech, kdy Jaroslav i Kateřina byli již účastníky pracovního procesu, avšak nadále se čas od času scházeli k naplnění společně strávených chvil intimními okamžiky, Jaroslav náhle pocíťoval potřebu se Kateřině vyznat ze své lásky. Náhle snad dospěl do životního stádia, v němž se chtěl pokusit o regulérní vztah se vším všudy. Kateřina však Jaroslavovo vyznání tehdy umlčela. Nechtěla se evidentně o záležitostech citů mezi nimi nadále bavit, čímž vedle toho Jaroslava i nadále udržovala v nejistotě. Podle všeho neměla v úmyslu svůj vztah k Jaroslavovi konkrétně definovat, neboť vedle občasného vášnivého vzplanutí s Jaroslavem svůj stabilní „opravdový“ vztah již měla (původně jejich společný přítel).

Jaroslav byl pro Kateřinu v součtu let sice dlouhodobým, ale z Jaroslavova pohledu až „tíživě občasným“ povyražením a „vrbou“ v okamžicích, kdy Kateřina pocíťovala potřebu něhy a potřebu někomu se svěřovat. Tyto potřeby ovšem nebyly každodenního rázu. Jaroslav se v oněch odlukách, kdy očekával, že se mu Kateřina ozve, přičemž ona tak neučinila, cítil vnitřně mizerně.

Nedokázal však z tohoto kolotoče jejího „používání“ vystoupit. Masivní nástup užívání SMS zpráv Jaroslavovi rovněž nepřinesl uspokojení. S Kateřinou si nově psali téměř každý den, ale v jejích zprávách jen s obtíží hledal výrazy, které by jednoznačně vypovídaly o tom, že jej Kateřina miluje. Napsala-li mu SMS zprávu, která k blízkému vztahu s Jaroslavem alespoň odkazovala, nevymazával jí. Jaroslav takovéto SMS uchovával jako „relikvie“ (obdobně jako předtím její dopisy), jako důkaz toho, že tam někde daleko (Kateřina bydlela ve Vimperku) existuje dívka, jež ho má ráda.

Některá Jaroslavova slova pak kupodivu vypovídají o tom, že kdyby těchto „důkazů lásky“ vedle občasných schůzek s Kateřinou bylo dostatek, svým způsobem by mu vzešlé pocity z nich snad i stačily k uspokojení jeho poněkud liknavého přístupu k partnerským vztahům. K formě svého vztahu s Kateřinou Jaroslav doslova říká:

„Bylo to tak napůl. Fakticky jsem byl i nebyl sám... Občas to bylo i fakt intenzivní, ale v součtu spíš utrpení, protože mě nechávala v napětí a frustrovala mě. Musela přece vědět, jak mě to ničí. Přitom by stačilo, kdyby každé den napsala kloudných pár slov... To by mi fakt stačilo... Nakonec mě i takový to vědomí, že někde tam je holka, co mě má ráda a občas se scházíme, vcelku uspokojovalo. Necítil jsem se blbě, když okolo všichni někoho měli... A když jsem s kámošem třebaš někam šel, mohl jsem se pak chovat jako singl... Ale nemusel jsem zoufale někoho balit...Pořád tam fungovalo vědomí, že tam někde ta Kačenka je,...že občas mezi náma k něčemu dojde... V tomhle směru mě to uklidňovalo. Ted' třebaš vim, že oficiální vztah s ní bych nikdy v životě nemohl dát...“⁶⁷

Tento prazvláštní vztah Jaroslava a Kateřiny směřoval ke svému opravdovému konci poté, co se Kateřina rozešla se svým přítelem, přičemž s Jaroslavem po téměř roční odluce opět navázala kontakt. Tehdy se Jaroslav již cítil být od Kateřiny téměř odpoután. Nakonec však znovu podlehl jejímu vábení. Po desítky SMS zpráv začal Jaroslav tak trochu i očekávat, že z nich nyní bude skutečný pár. Těch několik následujících dní, v čase jejich opětovného setkání, tomu i průběh tohoto setkání odpovídal. Ovšem poté se Jaroslav dozvěděl, že s Kateřinou chodí kamarád jejího bývalého přítele.

⁶⁷ Viz příloha III.

Jaroslav tím byl zdrčen. Učinil to, čeho se dosud zdráhal. Vymazal Kateřinino číslo a zničil všechny předměty i fotografie, které by mu Kateřinu mohly i zdánlivě připomínat. Tím opravdovým koncem mezi Kateřinou a Jaroslavem ovšem bylo jejich definitivně poslední setkání po roce.

Kateřina v pokročilém stupni těhotenství kráčela ulicí. Již z dálky na Jaroslava mávala. Jaroslav Kateřinu zprvu ani nepoznal, protože jí ani již netoužil potkat. Nicméně po pár slovech kývnul na návrh návštěvy u Kateřiny v bytě. Při kávě pak Jaroslav poznal i nového Kateřinina přítele. V průběhu této návštěvy si Jaroslav uvědomil, že ke Kateřině necítí už vůbec žádnou náklonnost. Až teprve nyní byl Jaroslav schopen Kateřinu vidět v podstatě objektivně. Seděla před ním nyní jemu cizí dívka, jež Jaroslava pouze zavalovala vlastními problémy.

2.4 Dospělost

Zkoušku z dospělosti složil Jaroslav nadvakrát. Obdobně tomu bylo při skládání závěrečných zkoušek v autoškolce, k čemuž sám Jaroslav říká: „*Od doby mého opakování tříťáku, mě postihlo období: všechno nadvakrát*“.⁶⁸ Doma bylo kvůli nutnosti opakovat maturitní zkoušku opět dusno. Když pak ale Jaroslav v září opouštěl Bechyni s maturitním vysvědčením v ruce, ulevilo se jemu, matce a nevlastní otec Milan alespoň mlčel.

Jaroslava nyní očekávala vcelku zásadní životní změna. Jednak se rodina již před časem nastěhovala zpět do panelového bytu vedle prarodičů, což pro Jaroslava znamenalo především ukončení povinnosti vykonávat práce okolo domu, a jednak všichni dospělí rodinní příslušníci přirozeně od Jaroslava nyní očekávali, že se zapojí do pracovního procesu. To, že by snad Jaroslav nastoupil na nějakou vysokou školu, nepřicházelo v úvahu už jenom pro předešlé Jaroslavovy nevalné školní výsledky (Jaroslav ani po dalším pobytu v nějakém pro něj novém školském zařízení nijak nebažil).

Jaroslavovo hledání optimálního zaměstnání se ukázalo být vcelku obtížnou procedurou, protože mu předně chyběla ucelená představa o tom, které konkrétní zaměstnání by po absolvování průmyslové školy chtěl vykonávat. Rovněž se již nějaký čas netajil tím, že jej obor, který studoval, přestal již v průběhu studia přitahovat.

⁶⁸ Viz příloha V.

Jaroslav byl nyní vystudovaný chemik s maturitou toho času v evidenci pracovního úřadu, který již v tomto životním období patřil mezi silné uživatele marihuany a občasně i alkoholu. Také proto v této životní fázi významně tápal. Nabídky, které Jaroslavovi pracovní úřad postupem času zprostředkovával, jedna po druhé nevycházely. Jaroslav totiž odmítal být jenom o chlup změnit svou vizáž, přičemž jeho vzhled musel zákonitě potenciální zaměstnavatele odrazovat (Jaroslav v té době nosil neoholenou tvář, neupravené dlouhé vlasy, leteckou bundu oblečenou záměrně naruby, potrhané džíny a zelné kotníkové boty zvané „Martensky“). Toto období přerušilo roční opatrování malého bratrance Šimona.

Šimon

Šimon je synem Jaroslavova strýce Ladislava, nejstaršího bratra matky Jiřiny. Tomuto chlapci bylo v době, kdy jej Jaroslav v podstatě na plný úvazek začal hlídat, okolo čtyř let. Chlapec již předtím fakticky od dvou let osciloval po celém Ladislavovu příbuzenstvu.

Šimonova matka se po rozchodu s Ladislavem odstěhovala za práci do Anglie (Šimona se svým činem v podstatě zřekla, neboť to byl z její strany fakticky útek). Za vzniklé situace nebylo jasné, zda se Šimon se svou matkou během svého dětství ještě vůbec někdy tváří v tvář setká (občas Šimonovi matka telefonovala, v těchto případech však po několika minutách zavěšovala pro jeho neutišitelný pláč). Šimonův otec Ladislav ve svém podnikání utrpěl úpadek, což byla i jedna z částí komplexu důvodů rozchodu se svou družkou. Své finanční těžkosti se po svém rozchodu s matkou Šimona ovšem rozhodl řešit rovněž prací v zahraničí. Ladislavovo zaměstnání ale umožňovalo každodenní návrat domů jen velmi obtížně, což představovalo závažný problém především vzhledem k malému Šimonovi.

Nejbližší příbuzní se Ladislavovi jali v jeho nezáviděníhodné situaci pomoci tím, že malého Šimona dočasně každý z nich opatroval. Malý Šimon byl tímto v následujících měsících v podstatě „vydán napospas“ celému příbuzenstvu (Šimon bydlel každý týden jinde). Protože však bylo se Šimonem od počátku velmi těžké pořízení, daný stav vyvolával mezi členy příbuzenstva velmi rychle konflikty. Za této situace se Jaroslavově matce Jiřině malého Šimona zželelo. Rozhodla se Šimonovi poskytnout rodinné prostředí u nich doma, neboť si uvědomovala, že toto dítě ve svých dvou letech podstatnou měrou strádá.

Po domluvě s Milanem, který kupodivu souhlasil, se Šimona po čas bratrovy nepřítomnosti ujala. Reálně to znamenalo opatrovat Šimona prakticky pořád, přestože si jej otec Ladislav snažil ve svých volných dnech brát k sobě (tato Ladislavova snaha postupem času opadávala).

Šimon byl velmi aktivní, neposedné a temperamentní dítě. Neustále něco podnikal, po někom lezl, ničil věci a výraznými projevy prosazoval svou vůli. Významnou měrou tak zaměstnával všechny okolo sebe. Domácností už tak velmi zaměstnané Jiřině čas od času došla trpělivost a Šimona i fyzicky potrestala. Šimonův otec Ladislav měl ovšem přes svůj klesající podíl na Šimonově výchově v té době zcela jasnou představu o tom, jak má Jiřina jeho syna vychovávat (zásadně Šimona netrestat). Právě takovéto občasné formulace Ladislavových představ o výchově vyvolávaly mezi ním a Jiřinou prudké dohady. Ale protože si nakonec i sebestředný Ladislav byl schopen uvědomit, že je to přece jenom on, kdo „nadužívá služeb sestry“, zákonitě se tak stalo, že s přibývajícím časem řídly vedle podílu na výchově i jeho pedagogické rady. Ke smíření sourozenců ovšem nedošlo. Ladislavova zahraniční mise se začala oproti původnímu plánu protahovat, a tak na sebe další Jiřininy oprávněné výčitky stran Ladislavovy nezodpovědnosti nenechaly dlouho čekat. Paradoxním výsledkem těchto rozepří ovšem nakonec bylo dočasné řešení Jaroslavovy situace ohledně jeho nezaměstnanosti.

Po nějakém čase, kdy Jaroslav stále nemohl zaměstnání najít, přišla matka Jiřina na základě další hádky s bratrem, s konkrétním návrhem, jenž měl řešit jak Ladislavovu neschopnost Šimona toho času vychovávat, tak synovu nezaměstnanost. Jaroslav měl nyní oficiálně hlídat Šimona v době, kdy ona byla v zaměstnání (Jaroslav jej takto fakticky již stejně hlídal). Za toto hlídání pak od Šimonova otce Ladislava měl Jaroslav nově pobírat i určitý obnos peněz.

Otec Ladislav tak na základě toho, že si fakticky platil Šimonova „vychovatele“, obdobně jako i výdaje na Šimonovu obživu, nyní mohl „s čistým svědomím“ do výchovy syna mluvit. Zároveň takto byla vyřešena i Jaroslavova potíž s hledáním zaměstnání. Jaroslavova „profesionálně“ vykonávaná týdenní úloha výchovy svého malého bratrance trvala šestnáct měsíců. Tento typ zkušenosti Jaroslavovi přiblížil, jak složitá je výchova předškolního dítěte. Jestliže do té doby Jaroslav zastával názor, že své vlastní děti mít nechce, nyní jej neposedný nezbedný Šimon v těchto myšlenkách pouze utvrdil.

Je potřeba říci, že nová úloha pro Jaroslava neznamenal ani v nejmenším žádnou změnu jeho životního stylu. Jaroslav byl totiž i v průběhu opatrování Šimona denně intoxikován marihuanou. Šimona ovšem nikdy nenechal o samotě, přičemž jeho potřeby vždy víceméně uspokojil. Postupem času si Šimon Jaroslava oblíbil. Když si pak Ladislav pro Šimona přijel již definitivně, nebyl smutný jenom Šimon. I Jaroslav, tento anti-rodíč, zaslzel. Výchovná „etuda“ zanechala v Jaroslavovi chtě nechtě silnou emocionální stopu.

„Šimon, kterého jsme od 2 let měli doma a starali se o něj, mi přirostl k srdci. A když sem pak nemohl sehnat práci, byl sem s ním doma jako hlídačka. Zkušenost taková, že na vlastní kůži celý proces prožít nechci. Jako třeba Láďa, ... ale kdo by to upřímně chtěl. Buď všechno, nebo nic. Takže asi nic. Nakonec, i když je Šimon chytrý, muselo ho to poznamenat, že pendloval mezi rodinou. Ale vypadá teď zdravě, i když začal kouřit. Nakonec se ale není co divit, když fungoval u lidí, co furt hulí...a možná, že si i něco odnesl ze společných chvil, i když nebyly vždy lehké⁶⁹.

Jaroslavův underground

Jaroslavovi bylo již něco málo přes dvacet let. Jeho chráněncem Šimon byl nyní natrvalo u vlastního otce Ladislava, a on sám dlel nezaměstnaný v bytě u rodičů. Doma jej přirozeně nevlastní otec Milan s matkou Jiřinou tlačili k tomu, aby si již nějakou práci našel. Jaroslavova představa o budoucím zaměstnání však byla víc než mlhavá. Do úvah nad možným zaměstnáním Jaroslavovi již předtím významně vstupoval strýc Ladislav, ke kterému Jaroslav od dětství velmi vzhlížel, a který v čase, kdy Jaroslav hlídal Šimona, obvykle pro Jaroslava přivázel se „svou maličkovostí“ i literaturu plnou zaručených neocenitelných rad, jak se stát úspěšným člověkem.

Paleta možných profesí se ovšem přímo úměrně tenčila s Jaroslavovými pokusy realizovat tyto „návody na úspěch“ (cca dva měsíce se pokoušel dělat kupř. dealera kancelářských potřeb v krajském městě, nebo dealera se zdravou výživou). Jestliže do té doby nevěděl, co dělat chce, nyní si byl téměř jist, co dělat nechce. Nechtěl dělat šaška pro nejistý výsledek.

Objektivně je též potřeba říci, že Jaroslavův vzhled musel potenciální zákazníky odrazovat (Jaroslav v oblasti své vizáže rozhodně nebyl svolný ke kompromisu).

⁶⁹ viz. příloha I.

Po množství v podstatě malých neúspěchů – na nichž se jistě spolupodílely vedle faktoru vzhledu, časté intoxikace marihuanou, rovněž jeho fakticky iluzorní představy o nutné míře obětí, úsilí, odhodlání a „silně rozvinutá slabá vůle“ – v Jaroslavovi již v tomto období počalo klíčit stejně neadekvátní přesvědčení, že zjevně neoplývá škálou schopností, které jsou potřebné k tomu, aby se mohl uplatnit kupříkladu v zaměstnání, jež by odpovídalo jeho středoškolskému vzdělání (rovněž jej přesprávil zatěžovala skutečnost, že ve studiu nebyl příliš úspěšný, a to až natolik, že k oboru již v průběhu školní docházky ztratil vztah). Bylo tomu tak i přesto, že navenek Jaroslav stále ještě působil dojmem, jako by mu žádná z nabízených prací nebyla dost dobrá. Tehdy ovšem pod tlakem rodičů a hrozby vyškrtnutí z registru žadatelů o práci nakonec přijal práci dělníka v mlékárenském provozu.

Ještě před nástupem do výroby sýrů si nechal uplést ze svých dlouhých vlasů dready. Byl takto jedním z několika mála jedinců, kteří v té době v okresním městě oplývali typem úpravy vlasů. Již dříve považoval svůj způsob života za alternativní, ale nyní do „undergroundu“ vniknul s plnou vervou. Zaměstnání v mlékárenském provozu navštěvoval tři měsíce.

Pracovalo tu několik lidí z obce, v níž Jaroslav bydlel. S jedním ze zaměstnanců záhy začal praktikovat následující režim dne: Odpoledne po práci šli spolu s kolegou rovnou do místního hostince. Nejednou se pak stalo, že společně přišli ráno z hostince rovnou do zaměstnání. Po obdobných „tazích“ šly Jaroslavovy pracovní výkony přirozeně rapidně dolů (v běžném režimu bylo vedení závodu s Jaroslavovo pracovním nasazením ovšem spokojeno). Vedle občasných výpadků se z Jaroslavovy strany začaly vršit i občasné absence. Po dvou měsících zde již Jaroslav věděl, že tato forma dělnické profese je tzv. „poslední štací“. Přesto se dá říci, že jej pracovní kolektiv „individuů bez budoucnosti“ svým způsobem fascinoval. S mnohými zaměstnanci se také ihned spřátelil a padli si do oka. Na straně jedné si v té době Jaroslav žil svůj „underground“, na straně druhé mu tato manuální práce za málo peněz připadala jako naprostý „necsmysl“. Proto když pak Jaroslava po čase opět kontaktoval Strup s tím, že je v zemi „marihuaně zaslíbené“ (Holandsku), ihned se rozhodl za ním odjet.

Jaroslavův dvouměsíční pobyt v Holandsku by se dal označit za jedno velké „undergroundové blouznění“.

Již samotná cesta stopem napříč Německem a Holandskem byla velkým „skokem do neznáma“, protože Jaroslav fakticky neovládal žádnou cizí řeč. S batohem na zádech, v němž bylo jen pár nejpotřebnějších věcí, si jel vstříc své vidině výdělků peněz, jejíž součástí byla samozřejmě i legální konzumace toho nejkvalitnějšího konopí...

„O práci se samozřejmě nejednalo. Byly to takové prázdniny plné alkoholu, konopí a zábavy. Poznal sem, že lidi jsou schopni udělat spousty divných věcí. A když ještě ke všemu víte, že vás nikdo nezná, ostych je mnohem menší a můžete překročit hranice uvnitř sebe a dělat šílené věci.“⁷⁰

Jaroslav s přáteli bydlel v garáži, kterou si vybavili věcmi z ulice. Po krátkodobém uklízení pláže a roznosu letáků, upadl Jaroslav definitivně do stereotypu komunity, která jej obklopovala. Většinou se tu v rychlém sledu míhali Slováci, Češi, Maďaři i Poláci. Žili ve své podstatě bezdomovecký život v přivlastněném objektu. Jejich nejdůležitější denní aktivitou bylo sehnat nějaké peníze na alkohol a marihuanu. Jídlo se v kontejneru u supermarketu totiž vždy nějaké našlo. Po městě společně jezdili na kole, které jim opět poskytla ulice (ostatně na ulici se Jaroslav i kompletně oblekl).

Jaroslav navštěvoval i místní komunitní centra, kde využíval přístupu k internetu. Mohl tak být do určité míry v kontaktu s domovem. Po měsíci zde již trávil v komunitních centrech poměrně velké množství času. Uvědomil si, že se mu stýská po domově i po jeho „normálním“ životě. Pro svůj návrat domů pak absolvoval stovky kilometrů na záchodku vlaku, protože neměl peníze na zakoupení lístku. Tento návrat domů pro Jaroslava znamenal další životní přelom.

Pět minut slávy

Po svém příjezdu domů se Jaroslav stal zdejší „celebritou“. Právě pobíhala první polovina po přelomu nového tisíciletí a životní styl spojený s marihuanou, respektive i vzhled (dready), byl v rámci generace cca dvacetiletých jednoznačně na vzestupu.

Jaroslav byl v té době jistě jedním z průkopníků tohoto stylu mezi mladými i v rámci celého okresu. Na malé vsi však svým vzhledem způsobil doslova pozdvižení. Již před svou „holandskou anabází“ začal navštěvovat místní „nálevnu“. Zde jej začali nyní registrovat i ti starší jedinci, kteří jej dříve buď přímo přehlíželi, nebo jej v dětství dokonce i šikanovali. Každý se s Jaroslavem dával do řeči.

⁷⁰ Srov. příloha I.

Bylo tomu tak jednoduše proto, že okolo Jaroslava kolovaly i různé nepravdivé zkažky, které on v zásadě nevyvracel. Mnoho lidí se pak na Jaroslava začalo obracet ve snaze si opatřit potentní konopí. A Jaroslav určité možnosti sehnat jej i měl.

Matka Jiřina domluvila Jaroslavovi pracovní pohovor v závodu, ve kterém ona a manžel již před časem začali pracovat. Jaroslav sem nejprve nastoupil jako běžný dělník do výroby. Po velmi krátkém čase se však v onom českokrumlovském závodu této zahraniční firmy na kosmetické tužky uvolnila jiná, manuálně nikterak náročná a poměrně dobře placená práce. Vzhledem ke svému středoškolskému vzdělání pak Jaroslav mohl po úspěšném absolvování zkoušky z barvocitu nastoupit na tuto pozici nuanciéra (tato profese obnáší především odpovědnost za barevné směsi a jejich odstíny).

„Zkusil sem si manuální práci, která mě moc neoslovila, ale naskytla se příležitost dobře placeného místa vlastně za nic... Je to málo červený? Přidáme přeci červenou... A protože je vedle mě docela snesitelný kolektiv, držím si ten fliček už 15 rokem. Když sem začínal, byl sem poměrně mladý a žádný zkušenosti v rozhodování sem neměl, ale našel sem tu i lidi, se kterými sme si sedli.“⁷¹

Stálé zaměstnání, i když Jaroslava zprvu „ničilo“ třísměnný provoz, přineslo do Jaroslavova života určitý řád i možnosti (především finanční nezávislost). Nově kupříkladu neměl „hluboko do kapsy“. Každý víkend tak mohl vyrazit někam za zábavou. Po strýci Ladislavovi „zdedil“ starou škodu Rapid, s níž nyní často navštěvoval v Týně nad Vltavou bratrance Romana. Trávili s Romanem a přáteli společné víkendy plné marihuanového kouře a alkoholu.

Také Český Krumlov byl rázem plný možností. Jednak začala zlatá „éra“ rockového klubu U Šneka, v němž se scházeli, stejně jako vedle přes ulici v Travellers hostelu, okresní „alternativci“, aby po půlnoci desítky z nich „dláždili“ s jointem v rukou obě ulice jako houby po dešti, a zároveň do města agentury sjednávající práci v Čechách nalákaly množství děvčat ze Slovenska, která bažila po seznamování. Zdálo se, že Jaroslavovi patří celá „alternativní“ městská scéna. Všichni jej zde znali. Všichni jej zdravili již zdálky. Se svou dosud neokoukanou vizáží měl najednou neskutečnou paletu možností.

⁷¹ Srov. příloha II.

V tomto čase si mohl dokonce i vybírat, s kterou dívkou případně stráví večer (obvykle většinou zůstalo u nekoitálních forem sexu).

Byl to vlastně trochu paradox. Jaroslav nejen že nikterak nezměnil své chování vůči těmto děvčatům (jízlivost, ironie i zesměšňování, byla-li tato evidentně mladší), ale ani nebyl příjemnější k nikomu jinému. Bylo tomu do určité míry právě naopak. V té době též velmi často společně s marihuanou užíval i alkohol, což se projevovalo na Jaroslavovo chování zvýšenou mírou verbální agresivity. Krom alkoholu a marihuany užíval i jiné psychotropní látky, a to především se svým bratrancem Romanem. Oběma se tato praxe málem stala osudnou.

Pozn: Po nočním užití lysohlávek měli oba chlapci autonehodu. Jaroslav ale v silném šokovém stavu a zakrvavený od šrámů opustil místo nehody. Zanechal svého bratrance Romana bez pomoci v havarovaném automobilu. Romana, který měl četné zlomeniny končetin a kosti lebeční, vzápětí zachránila dívka vracející se ze zaměstnání. Jaroslav pak několik následujících týdnů trávil čas pouze v přítmí pokoje bytu rodičů. Trpěl silnými výčitkami svědomí, neboť se mu dění po inkriminované nehodě začalo vybavovat, a on si vzpomněl, jak na něj bratranec při jeho odchodu volal, aby jej tam nenechával, že v autě jistě umře. Tato epizoda na několik následujících let narušila jednak vztahy mezi oběma bratřenci, přičemž zároveň znamenala jistý přelom i v Jaroslavově životě. Minimálně od této doby začal Jaroslav mnohem více lnout ke svému bratru Tomášovi a jeho přátelům.

Na ústupu

Trvalo několik měsíců, než se Jaroslav alespoň částečně oprostil od pocitů vlastní selhání a začal opět alespoň sporadicky vycházet do společnosti. V té době ještě mladším „rebelům“ v obci Jaroslav stále imponoval, avšak skutečností bylo, že se jeho „hvězda“ u všech ostatních ocitla na ústupu. Jaroslav také nyní mnohem méně navštěvoval podniky v okresním městě.

Také v obci, v níž Jaroslav bydlel, byl ve svých projevech nyní daleko umírněnější. Choval se i vůči mladším jedincům daleko přístupněji. Dokonce by se dalo říci, že se jeho současní přátelé nyní rekrutovali předně z řad mladších jedinců. Mládež okolo Jaroslavova bratra Tomáše tvořila v obci jakousi „alternativní základnu“, v jejímž rámci k Jaroslavovi silně vzhlíželi. Právě v tomto období k sobě bratři Jaroslav a Tomáš začali mít mnohem blíže, než tomu bylo doposud. Dokonce se společně pokusili o jakýsi vlastní model osamostatnění.

Pokus osamostatnit se

Protože se uvolnil v patře, kde bydleli rodiče i prarodiče, byt, neváhali si jej Jaroslav a Tomáš na radu matky Jiřiny pronajmout (dohodli se na společné úhradě nákladů na bydlení). Jednalo se však ze strany obou bratrů o polovičaté osamostatnění, přestože si platili nájem a do určité doby i náklady za energie, ovšem nadále využívaly „služeb“ matky (prala jim prádlo a vařila). Po roce užívání jim pro nedoplatky nákladů (Tomáš nezaplatil) dodavatel energií přerušil přívod elektřiny (Jaroslav situaci vyřešil prodlužovacím kabelem od rodičů, aby byla v provozu alespoň lednička, lampa a televize).

Z bytu se stal následně v podstatě squat. V tomto společném bytu si záhy nato obrazně řečeno začali podávat dveře všichni místní mladí uživatelé marihuany. Přestože tento pokus o společné bydlení bratří nakonec vzdali, dokázali takto společně obývat jeden byt několik let.

Tomáš

O sedm let mladší bratr Tomáš měl objektivně oproti Jaroslavovi v mnoha směrech jakožto Milanův vlastní syn snazší dětství. Otec i prarodiče jej protěžovali. Veškeré domácí práce Tomáše fakticky minuly, protože v době, kdy by měl otec snad i „důvod“ vlastního syna za něco trestat, opustila rodina stavení a vrátila se zpět do panelového bytu.

Tomáš byl oproti bratrovi mnohem méně úspěšný ve školním vzdělávání. Zatímco Jaroslav se na základní škole učit prakticky nemusel, přičemž dosahoval nadprůměrných výsledků, Tomáš byl i přes mnohé úporné snahy podprůměrným žákem. Jaroslav, již jako absolvent střední školy, byl matkou Jiřinou nucen, aby bratra doučoval. Bylo to martýrium pro oba bratry. Jaroslav totiž nechápal, proč si učivo bratr není schopen zapamatovat, a chvíle, kdy se s bratrem musel učit, nesnášel. Tomáše zase musel srážet bratrův neustálý příval zesměšňování.

Tomáš s bratrem sdílel pokoj, proto bylo toto zesměšňování od určitého času na denním pořádku (snášet musel i bratrovy pozdní příchody z flámů v podnapilém stavu, kdy se Jaroslav k bratrovi choval mnohem nevybíravěji). Přesto všechno k staršímu bratrovi Tomáš velmi vzhlížel. Matka Jiřina při školním trápení s Tomášem často Jaroslavova zmiňovala. Se starším synem pak tvořili jakousi kritizující koalici.

Jaroslav v tom čase začal bratrovi i poměrně často vyčítat, že s ním bylo ze strany všech ostatních nakládáno mnohem lépe, a že on by se za podobné školní výsledky ven nedostal. Zmiňoval to ostatně i před matkou Jiřinou, která s ním tuto ideu v podstatě sdílela (toto vyčítající chování měl Jaroslav vůči bratrovi následně velmi často).

Pozn: Obdobně špatné výsledky měl Tomáš na středním odborném učilišti. V té době již nějaký čas užíval marihuanu (kouřil ji už na základní škole). Ve druhém ročníku učiliště se Tomáš bezhlavě zamiloval do starší dívky. Nesouhlasný postoj rodičů však ignoroval a trávil mnoho času mimo domov. Ve škole pak Tomáš začal vršit absence. Výsledkem bylo ukončení studia a vynucený nástup do továrny, kde nyní pracovala celá jeho rodina.

Jaroslavův postoj k bratrovi byl jízlivý a ubližující ještě i v počátcích doby, kdy s bratrem sdílel zmiňované samostatné bydlení (načas zde pobývala i Tomášova přítelkyně se psem, což se Jaroslavovi záhy začalo zajídat). Nicméně oba k sobě postupně nacházeli cestu a komunikace mezi nimi již začala být víceméně vyrovnaná a vstřícná.

Skoro-vztah č. 1

Na jedné z mála návštěv podniků v okresním městě, která se odehrála na štědrý den, potkal Jaroslav dívku, s níž si ten večer velmi porozuměl. Dívka se jmenovala Kateřina (stejně jako Jaroslavova dřívější velká láska).

Kateřina byla o deset let starší než Jaroslav. Původem pocházela z okresního města, avšak toho času pobývala již druhým rokem v Praze se svým mladším ještě studujícím přítelem. Kateřina a Jaroslav si padli do oka. Začali se pravidelně scházet u Jaroslava a Tomáše v bytu. Kateřině Jaroslav imponoval svými vlasy, nevázaností či životní nezávislostí. Zamilovala se do něj. Kateřina se Jaroslavovi taktéž líbila, neboť byla drobná, inteligentní, atraktivní a na svůj věk vypadala mnohem mladší.

Jaroslav byl v té době při dané formě vzniklého „partnerství“ opravdu šťasten. S Kateřinou bylo možno vést rozličné intelektuální diskuse, poslouchat s ní hudbu, navštěvovat zapadlé podniky v okresním městě, ale především s ní trávit noci plné vášnivého milování bez výrazných citových i finančních investic.

Kateřina tak Jaroslavovi téměř celé dva roky bezesbytku poskytovala přesně to, co ostatně nakonec nejspíše hledal a očekával již od „vztahu“ s Kačenkou s pořadovým číslem jedna (tehdy se mu toho však plně nedostalo), a následně od každého jiného vztahu s osobou opačného pohlaví v jeho dalším životě.

Jaroslav měl nyní atraktivní partnerku, která žila svůj paralelní život v Praze, s níž při jejich občasných setkáních zažíval jen samé krásné chvíle. Byl to zpravidla vždy jeden krásný večer, načež Kateřina poté odjela do svého „skutečného života“ v hlavním městě. Jaroslav do těchto společných krásných chvil investoval vždy v podstatě pouze něhu, jež se v něm za čas odluky nahromadila. Nemusel v rámci tohoto okleštěného konkubinátu řešit žádné problémy, které opravdový vztah přináší, ani činit zásadní kompromisy. Byla to jakási permanentní zamilovanost, která se přirozeně střetla s realitou až v momentě, kdy Kateřina začala seriózně uvažovat nad tím, že s Jaroslavem spojí svou další životní dráhu. Jaroslavovi však vyhovovalo dosavadní status quo. Nechtěl klasický vztah. Po oboustranném ujasnění priorit spolu dvojice rozvázala všechny styky.

Návrat k rodičům

Společné bydlení s bratrem vzalo za své, když se bratr Tomáš rozhodnul nastěhovat ke své nové přítelkyni. Důležitým faktorem při Jaroslavově návratu k rodičům byla rovněž nechů platit veškeré náklady za byt. Vrátil se tedy zpět k rodičům, kde nově obýval pokoj o rozloze cca 2x3 metry (vešla se tam všehovšudy postel a stolek s televizí). Zvláštní skutečností bylo, že ačkoliv měl Jaroslav pro sebe nyní poměrně malý prostor, v podstatě jej bylo možno mimo bydliště či zaměstnání zastihnout jen výjimečně. Prakticky nevycházel ven z útroby bytu. Veškerý volný čas trávil ve svém pokoji u teletextu sledováním výsledků zápasů (protože nyní v míře u Jaroslava dosud nebývalé podlehl kouzlu sázení na sportovní klání). Také jej bylo možno zastihnout při pokuřování marihuany z okna svého pokoje, případně ještě při rozhovoru s matkou Jiřinou, kdy spolu tito dva klábosili při kávě a cigaretě v kuchyni jejich bytu, to když otčím Milan nebyl doma.

Otčím Milan nyní velmi intenzivně užíval alkohol. Byl doslova regulérním alkoholikem. Stávalo se, že se opíjel již v průběhu zaměstnání, přičemž při odpoledním společném přesunu automobilem z práce domů hrubě Jiřině nadával kupříkladu za její způsob jízdy.

Jaroslavovi bylo téměř třicet let, když se mezi ním a otčímem odehrál incident, který v jejich společném soužití dosud neměl obdoby. Konflikt vznikl právě při jednom takovém odpolední, kdy se Jaroslav již neudržel a jal se matku Jiřinu bránit před Milanovým přívalem urážek bránit. Slovní „přestřelka“ mezi oběma muži následně vygradovala téměř na hranu pěstního souboje. Jejím výsledkem pak byl definitivní Milanův ústup „z dosavadních pozic“ v rámci společné domácnosti. Od této doby již vztah Milana k Jaroslavovi nebyl ani v náznacích direktivní.

Jaroslavův opětovný návrat k rodičům se odehrával v době, kdy především matka Jiřina (v podstatě za otčíma Milana) řešila otázky prudce se zhoršujícího stavu Milanova otce, jehož před časem nadto navždy opustila žena. Tento osmdesátiletý muž zastával po celý čas svého podzimu života roli domovníka a topiče v panelové bytovce, v níž obě rodiny bydlely. Nyní, když pobýval v nemocnici, byla to právě Jiřina, kdo jej navštěvoval až do jeho následného skonu. Mezi Jaroslavovými rodiči nyní zela emocionální propast.

Pozn: Právě tento skon starého muže zcela odhalil skutečnost, jak moc byl otčím Milan na své rodiče fixován (již matčinu smrt velmi těžce nesl, přestože ji v nemocnici ani jednou nenavštívil). Své depresivní stavy Milan řešil – jak jinak – především alkoholem. Stal se jednoznačně největší Jiřininou starostí. Také kdysi plánovaná stavba domku rodičů se nekonala, neboť se Jiřině manžel významnou měrou odcizil. Jiřina, jako jediný žijící konstruktivní činitel v rámci rodiny, začala silně pochybovat o tom, zda jí další život s Milanem vůbec stojí za vynakládanou námahu. Především v takovýchto okamžicích pak vyhledávala Jaroslavovu přítomnost, a byla v podstatě ráda, že syn Jaroslav dosud žije u nich v bytu.

Jaroslava vztah matky k otčímovi vnitřně velmi zaměstnával. Bylo mu matky líto a Milanem pohrdal (nechápal, jak matka mohla s tímto člověkem tak dlouhou dobu vydržet). Ze strany Jiřiny se Jaroslavova přítomnost paradoxně stala posledním pojivem k setrvání s manželem. Jaroslavovi se ovšem záhy nato naskytl příležitost přestěhovat se do bytu svého kamaráda, jíž využil...

3 Jedinčova současnost

3.1 Jaroslavovo soukromí

Jaroslav v současnosti žije již třetím rokem v jedné ze dvou bytových jednotek rodinného domu, který vlastní Jaroslavův kamarád (byt 3+1). Jaroslav se do tohoto kompletně vybaveného bytu nastěhoval za dvou podmínek. Tou první byla platba nájmu (4500,- v ceně nájmu jsou veškeré výdaje na energie, vodu, internet aj.) a druhou občasná výpomoc kamarádovu otci, který obývá druhou bytovou jednotku.

Navštívíme-li Jaroslava v jeho bytu, naskytne se nám následující pohled:

Již po příchodu do vstupní chodby ucítíme silný závan schnoucí marihuany (kterou si Jaroslav v sezóně pěstoval venku okolo domu). Druhým výrazným zápachem je charakteristický odér dlouho nepraného oblečení, jež je bez ladu a sladu navěšeno po věšácích. Po zemi na dlažbě se nachází chuchvalce prachu. Je zřetelné, že Jaroslav po velmi dlouhou dobu nezametal, ani nevytíral podlahu. Kuchyně spojená průchodem s obývacím pokojem zavání rovněž podivnou směsicí nakyslých zápachů. V lednici bychom jen marně hledali nějaký pokrm (je zde pouze zbytek alkoholického nápoje v láhvi), je v podstatě pravidelně prázdná. Rovněž lednice jeví značné známky hygienického deficitu, ačkoliv je na jejím vnějšku patrné, že není nikterak stará. Ve velkém obývacím pokoji nalezneme množství polic s knihami (jsou majitele nemovitosti, stejně jako další spotřebiče). Na jedné z nich pak již přes rok provizorně nainstalovanou starou televizi, která zároveň slouží jako monitor od stolního počítače (televize a gramofon jsou jedinými spotřebiči, které si Jaroslav opatřil sám). Okolo televize leží zaprášené kopičky DVD nosičů. V jednom z rohů místnosti jsou nevyčištěná krbová kamna, v nichž se evidentně po dlouhou dobu netopilo. Na dlažbě, která je v tomto koutu kvůli kamnům, leží „očesané“ košťály z konopných rostlin (ty bychom ostatně našli i na terase přilehlé k bytu) Vedle dveří do ložnice (tuto místnost Jaroslav neužívá) je pak kout s rustikální knihovnou (ve značné části nezaplněné knihovny se nachází plechovky původně od kojenecké výživy, nyní plné marihuany). Nachází se zde dvě lamelová umouněná křesla, která svým vzhledem návštěvníka od sezení spíše odradí. Konferenční stůl ve tvaru elipsy je pokrytý marihuanovými drobkami.

Jsou na něm veledůležité propriety každého „správného“ uživatele marihuany (silně zasmolené nůžky na nehty, dlouhé cigaretové papírky, kartonky z obalů od cigaret na filtr do jointů, hrnek od kafe se zaschlým lógreem a prázdný zmačkaný obal od sušenky). Na rozloženém, obdobně umíněném gauči, leží pomačkaná deka. Žaluzie v okně vedle moderní stojanové lampičky do místnosti vpouští jen malé množství světla. Celkově tak pokoj působí, přestože je poměrně prostorný, poněkud tísnivě.

Z chodby bytu je možné se krom terasy dostat ještě do Jaroslavova „spacího“ pokoje (je to jakási potměšlá Jaroslavova fůze obývacího pokoje a ložnice) a koupelny se záchodem. Ani jedna z těchto místností nejeví známky odlišného přístupu k pořádku (na zápachu je patrné, že Jaroslav příliš nevětrá). Na záchodě bychom kupříkladu marně hledali tradiční saponáty na udržování hygieny (občasně zde nenajdeme ani toaletní papír, namísto toho jsou zde papírové ručníčky). Naproti tomu je zde rozprašovací nádobka se speciálním dezinfekčním prostředkem, který byl Jaroslavem evidentně odcizen ve firmě, v níž pracuje. Je zde rovněž poloprázdná pojízdná sestava košíčků, v níž ovšem nalezneme literaturu o marihuaně. Na neumytém umyvadle leží zašpiněná laboratorní kádinka se zubní pastou a kartáčkem, napravo pak rozpraskané staré mýdlo. Baterie u vany již několik měsíců nedisponuje sprchovací hlavici (Jaroslav ji stále zapomíná opatřit, obdobně jako kupříkladu zmiňovaný toaletní papír).

3.2 Jaroslavův běžný den

Jaroslav má rád svůj klid. Významnou měrou lpí na zažitých rituálech a považuje za důležité subjektivně zažívat pocity klidu. Jen fakticky velmi nerad mění náplň dne. V případě, že se Jaroslavovi přihodí nějaká nenadálá situace, jež jej vytrhne z jeho zaběhlého režimu, bývá následně po zbytek dne nerudný.

Jaroslav, díky této své rutině, v podstatě nerozlišuje všední dny od těch svátečních. Oba typy dnů tráví vesměs stejně s výjimkou toho, že ve všedních dnech nadto navštěvuje zaměstnání. Ani významné svátky (Vánoce, Nový rok aj.) pro Jaroslava nejsou motivací k výrazné změně režimu dne (sváteční dny si Jaroslav spojuje kupříkladu s návštěvami, ale bývají to návštěvy, které navštěvují Jaroslavova, nikoliv naopak). Skladba Jaroslavova dne se zpravidla mění v podstatě jen ve vztahu k třísměnnému pracovnímu provozu.

- *Ranní rituály* (cigareta, káva, toaleta, ranní hygiena). Jaroslavův den „začíná“ až po těchto rituálech. Jejich narušení významnou měrou naruší Jaroslavovo celodenní naladění a jeho chování k ostatním v jeho nejbližším okolí.
- „*Nově nabyté“ povinnosti*, jež po Jaroslavovi vyžaduje spolubydlící Jan (pouštění, zavírání a krmení slepic, psů, zalévání plodin ve skleníku, v zimě topení). I tyto aktivity mají v současnosti již podobu rutinních činností (Jan je prý Jaroslavovi vstípil neustálým připomínáním)⁷². Tyto činnosti Jaroslavovi dle jeho vyjádření nevadí. Obvykle při jejich výkonu s Janem klábosí, kouří a pije s ním pivo (při topení již velmi často i kouří marihuanu s bratrem Tomášem).
- *Zaměstnání* je pro Jaroslava jen o něco málo více, než jenom pouhou – ale zcela akceptovanou – životní nutností. Je tomu tak proto, že si Jaroslav za dobu svého produktivního života již zvykl na režim dne, jehož je návštěva zaměstnání nedílnou součástí, a také proto, že současné zaměstnání rovněž představuje místo, přestože Jaroslav fakticky dle svých vyjádření zastává k práci, jíž zde vykonává, poměrně indiferentní vztah, kde se má možnost setkávat a hovořit s lidmi, kteří mu dle jeho slov nejsou zcela lhostejní. Navíc zde nevykonává žádnou manuálně náročnou práci, což Jaroslavovi nepochybně vyhovuje. Kdyby ovšem Jaroslav nemusel, do zaměstnání by jednoznačně nechodil. Nepochybně by upřednostnil nějaké snadné dosažení dostatečného množství finančních prostředků i před jakoukoliv jinou formou zaměstnání, byť by tato měla být spojena kupříkladu s profesním či osobnostním růstem.
- *Aktivity spojené s relaxací* dotváří Jaroslavův ideálně prožitý den. Tyto relaxační aktivity jsou silně spojeny s užíváním marihuany a jakousi reflexí denních prožitků (Jaroslav marihuanu užívá buď sám, nebo s bratrem Tomášem, který jej často navštěvuje). Když je Jaroslav sám, relaxuje vedle kouření marihuany poslechem hudby či sledováním filmů. Značnou měrou je prý Jaroslavova relaxace odpočinkem od lidí a „starostí“, z nichž bývá unaven.

⁷² Viz. příloha IX.

Proto na takto stráveném času velmi lpí. Je ovšem nutno objektivně říci, že Jaroslavova potřeba odpočinku je vzhledem k profesi, jíž vykonává, značně naddimenzovaná.

- *Sázkařská vášeň* u Jaroslava nabývá podoby závislosti. Jaroslav mívá období (o víkendech), kdy celé dny sleduje sportovní zápasy, respektive sází přes internet na jejich průběh. V této činnosti jej dokáže omezit pouze vzniklý nedostatek peněz. Je to právě zpravidla tato aktivita, díky níž pak není schopen hradit své závazky. Zároveň je podtextem Jaroslavova sázení touha po snadném dosažení finančních prostředků, aby již nemusel navštěvovat zaměstnání (tzn. určitá lenost, nebo touha po klidu, který je možno zajistit finanční nezávislostí?).

Občasně Jaroslava něco napadne (často se jedná o naprosto nereálné vize), avšak v zápětí myšlenky velmi rychle opouští. Pro Jaroslava existuje fakticky závazný rámeček dne, který je tvořen výše popsány rutinami, a který způsobuje, že je pro Jaroslava každý den stejný. Podstatnou část času tráví nicneděláním. Zároveň se však nedá říci, že by Jaroslav byl se svým způsobem života očividně nespokojen. Naopak (jen výjimečně – zpravidla při alkoholovém opojení – je v jeho průpovídkách patrný jakýsi náznak závisti). Na dotaz Jaroslav kupříkladu vyjadřuje spokojenost s bydlením (se soukromím a zázemím, které mu poskytuje), ačkoliv díky neplnění závazků visí jeho další pobyt zde více než často tzv. „na vlásku“ (evidentně si ani nepřipouští dočasnost tohoto řešení). Pakliže jej majitel nemovitosti zapojí do nějaké činnosti okolo domu (kupříkladu společné řezání dřeva na topení, hrabání listí, sečení trávy aj.), nemívá Jaroslav obtíže intenzivně bez zbytečných průtahů pracovat. Vlastní iniciativa Jaroslavovi ovšem většinou chybí, včetně vůle započaté práce dodělat.

Jaroslav dle svých slov má rád systém, řád a pořádek, ovšem ve způsobu Jaroslavova života se významněji odráží pouze řád v podobě rigidně zažitých prakticky neměnných ritualizovaných činností, nežli onen proklamovaný systém a pořádek. Zdá se, že je tomu se systémem i pořádkem právě naopak. Činnosti, které se Jaroslav případně nad rámeček svého zajetého řádu dne rozhodne vykonat, kupříkladu napadne-li jej nějaké „nezbytné“ zkrášlení zahrady aj., mívají zpravidla charakter okamžitých „hurá nápadů“, které jsou ale vykonávány na úkor prací, které by bylo mnohem naléhavěji nutno vykonat.

Obdobné Jaroslavovy nápady postrádají jakýkoliv náznak celkového systému i systematickosti. Jaroslavovy „okamžité činnosti“ následně často zůstávají nedodělané i týdny (dost často navíc započíná jiné činnosti obdobného druhu).

Jaroslav silně podléhá svým dvěma závislostem, z nichž se nemá snahu léčit (necítí potřebu). Zcela nepochybně tato skutečnost s výše popisovanou Jaroslavovou nystematickostí nějakým způsobem souvisí. Jednak Jaroslav užívá marihuanu tak často, že je někdy namíste hovořit o permanentní intoxikaci touto látkou (Kouření Jaroslava většinou odvede od započaté činnosti, přičemž akutní intoxikace rovněž působí Jaroslavovu nechuť se k činnosti vracet, případně na ni jednoduše zapomenout), a nadto Jaroslav prohýří tisíce korun během několika málo dní v sázkách přes internet (tato činnost Jaroslava nutí sledovat průběh množství zápasů, které bývají rozloženy v několika dnech). Jaroslav následně díky velkým prohrám často žije po zbytek měsíce na útraty ostatních.

Zcela typické je pro Jaroslava bezskrupulózní užívání všech dostupných materiálních možností, které se mu v prostředí, v němž zrovna žije, naskytou. Příkladem může být v současnosti skutečnost, že bez rozpaků užívá zařízení bytu a nosí kamarádovo ošacení, boty aj. Je více než pravděpodobné, že bychom jej zastihli v ošacení, které si „vypůjčil“ od kamaráda ze skříně. Nic na skutečnosti nemění ani fakt, že Jaroslavovi velikost kamarádova ošacení nesedí (padnoucí ošacení si Jaroslav na sebe koupil naposledy před cca deseti lety), protože Jaroslav na svou vizáž tak nějak příliš nedbá.

Zastávanému způsobu Jaroslavova života dodává silný podtón parazitismu fakt, že má neustálé obtíže při placení závazků, s čímž si velké starosti nedělá, a to ani přesto, že – jak bylo řečeno – více než často žije na cizí útraty. Má-li ovšem Jaroslav u sebe právě větší množství peněz, je bez jakýchkoliv záruk ochoten půjčovat velké obnosy peněz. V těchto situacích je Jaroslav až nepoučitelný, čehož „přátelé“ dokážou patřičně využívat (tyto peníze Jaroslav často obtížně vymáhá zpět).

3.3 Jaroslavovy postoje týkající se přijímání a poskytování emocí
Jaroslavův přístup k osobám, které subjektivně označuje za významné, je zcela specifický. Jaroslav sice hovoří o důležitých jedincích ve svém životě, na nichž mu záleží a má je rád, avšak sám o vztahy s těmito osobami pečuje pouze minimálně. Je pravidlem, že jsou tyto osoby nuceny, pakliže pocítují touhu se s Jaroslavem setkat, navštívit Jaroslava u něj doma. Jaroslav totiž jen výjimečně opouští své zázemí.

Nejen přátelé, ale i bratr, matka či babička jsou Jaroslavem v tomto směru významně frustrováni. Sám tyto osoby vyhledá většinou v případech, potřebuje-li pomoci. Na straně druhé se Jaroslav chová kupříkladu k autoritativním osobám až přehnaně úslužně, jakoby mu velmi záleželo na tom, jak jej tito jedinci budou hodnotit. Jaroslavovo chování v tomto případě hraničí s podbízivostí.

Příklad 1: Jaroslav a Tomáš

Jaroslav prý nyní tráví nejraději své volné chvíle, není-li sám, nejčastěji se svým bratrem Tomášem, který Jaroslava v bytě velmi často navštěvuje. Společně kouří marihuanu a baví se o svých každodenních prožitcích a starostech. Jaroslav říká, že jeho vztah k bratrovi je velmi blízký. Jistě tomu tak je. Přesto se dá říci, že se jedná o poměrně specifický vztah. Je-li totiž u hovoru bratrů přítomen současně ještě i jiný kamarád (stejně starý jako Jaroslav či starší), hovor obvykle rychle sklouzává k jízlivosti a ironickým poznámkám vůči Tomášovi. Ty se obvykle týkají Tomášových životních plánů. Jaroslav Tomášovy plány často považuje za nereálné. Bratra pak v těchto situacích shazuje a odrazuje jej. Z Jaroslavových ironických poznámek je někdy cítit až určitá nepřejícnost. Situace obvykle graduje, pakliže jsou Jaroslav i Tomáš pod vlivem alkoholu. Taková společná chvíle obvykle končí hádkou, v níž jeden druhému vyčítá způsob života. Jaroslav bývá tím, který nakonec ustupuje (v této Jaroslavově blahosklonnosti se však zračí představa, že Tomáš je v podstatě stejný, jako bratrův biologický otec Milan, přičemž Jaroslav je přeci chytřejší).

Vedle toho ovšem Jaroslav využívá Tomášovy pomocné ruky a entuziasmu ve chvílích, kdy sám potřebuje něco důležitého vyřešit či udělat. Tomáš se totiž, přestože nakonec skutečně realizuje minimum ze svých plánů a s danými činnostmi třeba nemá dostatečné zkušenosti, vždy vrhá, na rozdíl od váhajícího, problémy hledajícího a předem nenaladěného Jaroslava, do každé činnosti tzv. po hlavě. Jaroslav svému bratru Tomášovi zůstává něco neustále dlužen, neboť sám Tomáše využívá v mnoha směrech, přičemž se v podstatě nemá svému neustále nápomocnému bratru jak odvděčit (tedy kromě zadarmo poskytované marihuany). Tento vztah je z Jaroslavovy strany určitou měrou nevyrovnaný (řekněme až zneužívající).

Příklad 2: Jaroslav a matka Jiřina

Jaroslav dle svých slov na svou matku nedá dopustit. Vždy byl na matku silně fixován a je pro Jaroslava tím naprosto nejbližším člověkem. Již od doby, co se Jaroslav stal plnoletým, říká matce křestním jménem.

Matka vždy byla pro Jaroslava tím nejdůležitějším člověkem na celém světě, protože jej vždy bezpodmínečně milovala, podporovala a opatrovala. Jaroslav se matce dodnes se vším důležitým svěřuje, přičemž to vlastně funguje oboustranně. Když se před nedávnem Jiřina začala scházet s novým přítelem, věděl to Jaroslav jako první, stejně jako první věděl o jejím rozhodnutí opustit Jaroslavova otčíma Milana.

Přesto je tomu tak, že se Jaroslav s matkou vídá hlavně v zaměstnání. Jaroslavovy návštěvy matky – od té doby, co Jaroslav bydlí u kamaráda – jsou vesměs výjimečné. Jaroslav totiž o tom, že matku musí navštívit, spíše soustavně hovoří. Matka Jiřina sice nebydlí ve stejné obci, ale dělí ji s Jaroslavem vcelku nepatrná vzdálenost (max. do pěti kilometrů). Jaroslav dokonce matku nenavštívil ani o vánočních svátcích. Slibované návštěvy matky neustále oddaluje a přesouvá.

Příklad 3: Jaroslav a mladší jedinci

Pro Jaroslava byla vždy zcela charakteristická určitá antipatie k mladším jedincům. Sám Jaroslav k tomu říká, že se daná skutečnost začala měnit až třicátým rokem jeho života. Do té doby byl k mladším jedincům vždy velmi nevybíravý. Bylo tomu tak i přesto, že mnozí z mladších jedinců k Jaroslavovi vzhlíželi (viz Jaroslavův mladší bratr Tomáš a jeho přátelé).

Jaroslav způsob trávení volného času a zábavu mladších jedinců, jak sám říká, nechápal. Což zcela jistě není omluvou pro to, že Jaroslav již od svého staršího školního věku inklinoval k fyzickému šikanování mladších a slabších jedinců. V dospívání pak jeho fyzická šikana sice transformovala spíše v psychologickou podobu trýznění, avšak i tak byla charakteristická značnou měrou nevybíravosti.

Jaroslav konec konců psychicky zraňoval mladší jedince ještě i v průběhu své rané dospělosti. Přestože se kontaktu s mladšími jedinci, byl-li střízlivý, zpravidla vyhýbal, v alkoholovém opojení (kupříkladu na zábavách) mladší jedince Jaroslav i vysloveně záměrně vyhledal, aby jim po celý večer dával jeho naprosto specifickým způsobem najevo svou intelektuální převahu a zároveň poukazoval na jejich naprostou životní nezkušenost (zesměšňoval je, útočil na jejich názory bezbřehým cynizmem, bavil se na jejich účet). Těmto jedincům nemohlo být ani náznakem jasné, co svým počínáním Jaroslav vlastně sleduje. Vzhledem k vyřčenému je pak o to více s podivem, že Jaroslavova současnost je i vůči dříve opovrhovaným mladším jedincům nyní velmi vstřícná a přátelská.

Příklad 4: Jaroslav a autoritativní osoby

V současnosti má na Jaroslava největší vliv kamarádův otec Jan, který obývá druhou bytovou jednotku v domě, kde nyní Jaroslav bydlí. Janovi je šedesát pět let, má omezenou hybnost a k Jaroslavovi zastává jakýsi otcovský přístup (Jaroslava zná od útlého dětství).

Jaroslav Janův přístup ke své osobě nejen akceptuje, ale nadto působí jako by mu Janův autoritativní přístup svým způsobem i vyhovoval. Bez průpovědek plní Janovy pokyny, neodporuje mu. Jaroslav je vůči Janovi dokonce velmi úslužný. Před časem, když Jaroslav sázením přes internet přišel o značnou část peněz, žádal Jana, aby mu spravoval účet (Jan na tento návrh přirozeně nepřistoupil).

Jaroslav u Jana rovněž jí, protože Jan každý den vaří. Jaroslav má tak díky tomuto muži denně teplé jídlo (společně se domluvili na drobné úplatě za tento servis, ovšem dle Janových slov Jaroslav díky sázení často nemá peníze, tudíž jej prý „*vykrmuje zadarmo, protože by Jarda jinak snad ani nejedl*“)⁷³.

Součástí obydlí je i poměrně rozsáhlý pozemek, jehož část je využita i pro chov hospodářské zvěře (slepice). Jaroslav je v obstarávání zvířectva (jsou zde ještě dva psi) v podstatě Janovou pravou rukou. V období topné sezóny se Jaroslav stará o topení v kotli. Součástí zahrady je pak také skleník, kde Jan přes sezónu pěstuje zeleninu. Jaroslav mu dle svých slov pomáhá (ve skleníku však Jaroslav vždy pěstuje i několik rostlin marihuany, což mu prý Jan toleruje).

⁷³ Viz příloha IX.

Jaroslav s Janem v průběhu dne několikrát poklábosí. Dají si s Janem společně oběd, cigaretu, kávu, několik sklenek destilátu a pív. V drtivé většině případů na Janovy útraty.

Podobný typ jedinců mužského pohlaví vyhledává Jaroslav taktéž v zaměstnání. Zde má několik přátel již v letech (těmto jedincům bývá přes padesát let). Sám Jaroslav se vyjadřuje v tom smyslu, že i firemní večírky navštěvuje pouze v případě, že se jich budou účastnit i tyto „otcovské figury“. Jedná se o dva až tři řadové dělníky, kteří s Jaroslavem čas od času navštíví výčep a proberou pracovní i rodinné záležitosti. Tito jedinci jsou nespokojeni a unavení průběhem dosavadního života (rodinného soužití). Jaroslav obvykle bývá utvrzen ve svém názoru, že je lepší vlastní prokreační rodinu ani nezakládat...

Zvláštní vztah má v současnosti Jaroslav ke svému letitému kamarádu Martinovi. Martin je Jaroslavův kamarád již od šesti let. Přátelství Jaroslava k Martinovi však začalo určitým způsobem transformovat, a to minimálně od doby, co Jaroslav bydlí v Martinem vlastněném bytu. Nyní jako by se zdálo, že je Martin pro Jaroslava autoritativní osobou, které se snaží vyhnout (zapomíná na plánovaná setkání, nebere telefon, nebývá doma, pokud má Martin přijet...) Zcela jistě tento fakt souvisí s Martinovým vlastnictvím bytu. Provizorní řešení – dočasný Jaroslavův pobyt u Martina v bytu – na sebe bere reálné kontury „pobytu na dobu neurčitou“, protože Jaroslav nečiní žádná opatření, aby si našel vlastní bydlení. Zároveň majitele frustruje svým přístupem k podmínkám spojeným s jeho pobytem v bytu (udržování pořádku, čistoty a platba nájmu). Zmíněné přirozeně přináší formy rozhovorů, kdy Martin Jaroslavovi jeho závislou životní situaci připomíná.

Jaroslav Martinovi byt do určité míry devastuje, což se majiteli nelíbí. V tomto ohledu tak vždy proběhne mezi přáteli vesměs direktivní jednosměrný monolog, který se dotkne i Jaroslavova nezodpovědného přístupu k penězům a k životu celkově. Při takovýchto rozhovorech Jaroslav neodporuje, se sklopenou hlavou naslouchá, snaží se tvářit provinile, ale po čase je patrné, že kamarádovy výtky ve skutečnosti nenacházejí adresáta.

Jaroslav se hovorům, které se týkají témat, jako je hledání obydlí či potřeby aktivnějšího přístupu k otázkám života, omezení konzumace marihuany, snaží vyhnout. Přijal úlohu přehnaně se podřizujícího, úslužného nájemníka, který jako by se nadto ani nechtěl rozhodovat sám za sebe.

Pakliže se i přesto naskytne příležitost pro „normální“ rozhovor mezi přáteli, je v něm silně patrná Jaroslavova dobrovolně přijatá podřízená role. Rozhovory přátel jako by měly určitý nádech „terapeutických“ rozprav, kdy jsou řešeny pouze Jaroslavovy životní obtíže. Jaroslav se vždy chová přehnaně úslužně a omluvně.

Podobně podřízenou roli Jaroslav zastává i k sourozencům Martina, kteří do domu za otcem Janem docházejí. Toto chování je natolik patrné, že Janova vnučata Jaroslava častují přezdívkou „slouha“. Při rodinných párty, které se čas od času odehrávají na zahradě u domu, a Jaroslav je u nich vždy přítomen, bývá však Jaroslav v alkoholovém opojení opět tím jízlivým ironizujícím Jaroslavem, jakým vždy býval. V těchto momentech nabývá na síle Jaroslavův bezbřehý cynismus, provokace, přehánění vlastní odlišnosti.

V případě, že je ovšem Jaroslav lépe naladěný, bývá jeho chování a průpovědky v průběhu párty takového typu, jakoby sám sebe považoval za člena této rodiny. Často mluví o společných plánech s Janem (co budou pěstovat, co upraví, jak si bude hrát s jeho vnučaty).

Příklad 5: Jaroslavovy partnerské vztahy

Zatímco v mladém dospělí Jaroslav partnerky v rychlém sledu střídal (jednalo se spíše o jednorázové sexuální styky), po dovršení dvaceti pěti let byl Jaroslav delší dobu sám. Pravidelnější intimní vztahy (či spíše styky) začal udržovat až po „průlomu“ v podobě již zmiňovaného vztahu s „Kateřinou 2“. Jaroslavovy následné vztahy pak vykazují určité charakteristické shody (o tom níže).

Poměr s Petrou – ženou z vedlejšího bytu (s manželem mají dvě děti) – Jaroslav považuje za jeden velký omyl. Jaroslav se tehdy vůbec nenamáhal domýšlet důsledky, které podobná avantýra může přinést. Petra se do Jaroslava bezhlavě zamilovala a fakticky jej tzv. „uhnala“ na místní zábavě. Jaroslav pak pouze využil příležitosti a scházel se s Petrou cca dva měsíce.

Toto dobrodružství skončilo v momentě, kdy Petra pro lásku k Jaroslavovi (přestože se Jaroslav k Petře již po první noci choval poměrně nevybíravě), opustila manžela i své děti. Následkem tohoto intimního stýkání s Petrou byl na jedné straně rozvrat rodiny s dětmi, na straně druhé pak Jaroslavovo ohrožení ze strany Petřina manžela Lukáše.

Jaroslav byl rozuzlením tohoto milostného trojúhelníku silně otráven, protože do styku s Petrou vstupoval s předsevzetím, že tento z jeho strany ryze sexuální vztah nesmí přerůst v nic trvalejšího. Měla to pro Jaroslava být v podstatě opět jen chvilková záležitost. Že tomu tak nebylo, Jaroslav vděčí především své neschopnosti činit razantní rozhodnutí. Při rozhovoru na toto téma Jaroslav působí, jakoby se k avantýře s Petrou cítil být dotlačen. Jaroslavův zmíněný pocit ovšem samozřejmě nikterak není namístě. Jaroslav tehdy totiž nehodlal odmítnout sexuální styk s pověstně temperamentní a nevyrovnanou Petrou, která se navíc vůbec netajila hrubou nespokojeností se svým manželstvím. Petra své plány opustit Lukáše více než silně naznačovala. Jaroslav přesto nebyl schopen ono stýkání s Petrou nejprve ani odmítnout, ani následně rázně a jednoznačně ukončit.

Jednoduše svalil vinu jak na Petřinu zaslepenost, tak na kamaráda, jenž byl oné dvojici ochoten poskytovat pravidelný azyl ve svém bytu. Vzniklou situaci Jaroslav řešil v podstatě únikem. Po celý měsíc nevycházel z bytu.

Současný poměr s Renatou

V současnosti Jaroslav udržuje milostný poměr s o sedm let starší vdanou ženou Renatou (již se spolu stýkají téměř dva roky). Jedná se o stále velmi atraktivní matku dvou dětí, která pro sblížení s Jaroslavem byla taktéž nucena sama učinit rozhodující krok.

Než došlo k tomuto sblížení, uběhla poměrně dlouhá doba vzájemného okukování. Ona, Jaroslav i manžel pracují ve stejném závodě, přičemž k rozhodujícímu kroku došlo při podnikovém večírku poté, co manžel odešel domů spát. S Jaroslavem se Renata od té doby schází poměrně pravidelně, většinou v pátek večer, je-li manžel na noční směně v zaměstnání. Tato manželstvím v určitém směru zklamaná žena, prohlašuje, že byla ke sňatku dotlačena okolnostmi, a že teprve s Jaroslavem se cítí být svobodnější.

Jaroslav Renatě evidentně imponuje právě jím vzbuzovaným pocitem nezávislosti a volnosti, který je však objektivně spíše výrazem Jaroslavovy impotence v utváření plnohodnotných sociálních vztahů. Po dvou letech „scházení se“ je Jaroslav již do jisté míry „vztahem“ otráven, neboť tuší, že přijdou „komplikace rozhodování“. Jaroslav nerad přemýšlí o rozhodování v rámci lidských vztahů (zvláště když se musí rozhodovat on sám). Přestože se mu nevyhýbá ani vědomí, že tento vztah v podstatě nemá budoucnost, Jaroslava styk s Renatou dosud sexuálně uspokojuje, což je pro něj nejspíš rozhodující. Vcelku pravidelná intimní noc, která končí právě vášnivým sexuálním stykem, Jaroslava ve své podstatě také stále ještě dokáže přesvědčit, že není tak úplně sám. Pakliže by však muselo náhle dojít k rozuzlení vztahu, nechce být Jaroslav tím, kdo se bude vyslovovat. Eventuální rozhodnutí ukončit vztah ponechává na svém protějšku.

Vidíme, že Jaroslavovy partnerské vztahy vykazují již řadu let obdobné znaky:

- *Neschopnost otevřeně vyjádřit sympatie, vyznat lásku*, je s největší pravděpodobností důsledkem Jaroslavova hluboce zakořeněného přepjatého strachu z odmítnutí.
- Jaroslav má specifickou *výběrovost partnera (či nevýběrovost)*. Jaroslavovy „partnerky“ jsou zpravidla starší, zadané, ale vztahem i dosavadním životem zklamané. Jedná se často o poměrně riskantní podnik. Ženy jsou nuceny Jaroslava samy oslovit, což souvisí s předešlým bodem a zároveň jej to v jeho očích zbavuje vlastní odpovědnosti. Jaroslav s ženami ve skutečnosti nechce zabřednout do klasického vztahu. Mají mu pouze poskytnout uspokojení. S tím souvisí neochota jakkoliv do vztahu investovat.
- *Celkově nízká citová investice* do vztahu, která je z Jaroslavovy strany určitou pohodlností, jež jde ruku v ruce s jeho *Neochotou ke kompromisům*. Jaroslav vykazuje silné známky neochoty měnit zažitá stereotypy ve svém chování. Není ochoten svůj život adaptovat na požadavky vyplývající plnohodnotného partnerství ani činit kompromisní řešení. Jaroslavovy partnerské vztahy nemají žádnou budoucnost. Jsou bublinou mimo okolní realitu.
- *Přepjaté nároky na vlastnosti a vizáž partnera* silně zužují Jaroslavovo pole pro eventuální výběr regulérního partnera. Díky tomu zůstává Jaroslav po léta v podstatě stále sám.

- Má svůj klid, zároveň nemusí být otevřeně konfrontován se svou faktickou impotencí v navazování vztahů s osobami, o něž by měl skutečně zájem. Lze se domnívat, že i v tomto případě jde o formu obranného mechanismu, který jej v posledku brání před sebenávistí a udržuje Jaroslavovu vratkou integritu.
- *Preference spíše sexuálních vztahů*, jež vypovídají svou relativní dlouhodobostí a zažívanou intenzitou o tom, že Jaroslavovi do jisté míry saturují potřebu blízkosti, náklonnosti či sdílení pocitů. Proto může tato polosamota Jaroslava mnohdy vcelku snadno uklidňovat (vždyť „někde tam existuje člověk, který mě chápe a snad mě má rád“) a zároveň mu i vyhovovat, neboť nemusí dělat zmiňované kompromisy a žít si svůj pohodlný staromládenecký život.
- *Neschopnost vyjádřit svou vůli*, jež se reálně projevuje snahou přenechávat zásadní rozhodnutí na partnerovi, je jednak vyjádřením Jaroslavovy touhy „nechávat si otevřená zadní vrátka“ (Jaroslav nechce učinit rozhodnutí, které by jej v očích partnerky definitivně zdiskreditovalo), a také Jaroslavovi pomáhá eliminovat případné výčitky svědomí, neboť Jaroslav bolestná rozhodnutí přece neučinil.

3.4 Postoje k sexualitě

Na předešlém příkladu č. 5 jsme si do jisté míry mohli učinit představu o Jaroslavových postojích k sexualitě.

Zatímco v období dospívání byl Jaroslav sexualitou prakticky nedotčen, od období rané dospělosti Jaroslav střídal své partnerky v rychlém sledu. Byly pro něj pouhými sexuálními objekty, ačkoliv snaha spočívala dost často na nich, protože dle svých slov byl sám v mnoha případech natolik podnapilý či intoxikovaný marihuanou, že se samotným koitálním stykem býval nejednou problém.

Jaroslavova současnost je charakteristická občasnými, ale pravidelnými sexuálními styky se starší partnerkou, která od Jaroslava prakticky nic nad rámec sexuálního vyzítí a pocitu, že je žádaná, nevyžaduje. Kvantitativně i kvalitativně tato forma vztahu Jaroslavovi naprosto vyhovuje.

3.5 Postoje týkající se hodnocení sebe samého

Jaroslav sám sebe dokáže jen s velkými obtížemi zhodnotit. Je patrné, že se odpovědím na obdobné otázky snaží spíše vyhnout. Poměrně nejistě a neurčitě konstatuje, že se snad za svůj život nemá proč stydět. Zároveň jsou jeho odpovědi na otázky směřující na toto téma plny rozporů. Poměrně velké obtíže vyvolal náš dotaz na jeho slabé a silné stránky. Jaroslav potřeboval na formulaci odpovědi od nás nejprve uvést příklad, a poté mu trvalo celý měsíc, než byl své slabé a silné stránky schopen sepsat (je ovšem dlužno dodat, že jsou odpovědi nakonec vcelku objektivní)⁷⁴.

Na skutečnost, že by se za Jaroslavovou fasádou stoického klidu a vyrovnanosti mohly skrývat eventuálně i pocity méněcennosti, by snad mohla odkazovat ona již výše popisovaná Jaroslavova přehnaná úslužnost, dobrovolné stavění se do podřazených rolí, jež evidentně vykazují prvky nedostatku úcty k sobě samému. Zároveň zde jako možný příklad můžeme uvést i Jaroslavem vykonávané vcelku nedůležité banální zaměstnání, které jednak neodpovídá Jaroslavovu potenciálu, a které je navíc Jaroslavem zcela zřejmě považováno v podstatě za maximální možný dosažitelný profesní růst⁷⁵.

Hovoří li Jaroslav o své budoucnosti, jakou by si on sám pro sebe představoval, je tato v jeho slovech krajně nekonkrétní. V podstatě se Jaroslav v jejím výčtu omezuje pouze na touhu mít dostatek finančních zdrojů a nemuset už nikam (do zaměstnání).

Mnohé o Jaroslavových konfliktních pocitech snad může napovědět jeho posouzení vlastní nynější situace, respektive Jaroslavem na jedné straně proklamovaná spokojenost se svým současným stavem⁷⁶, na straně druhé pak nepřímou vyjadřovaná nespokojenost v podnapilém stavu (určitá závist v projevu, cynismus, slovní napadání...)

3.6 Postoje týkající se sebeprosazování

Jaroslav má od jisté doby jen velmi malou zásluhu na tom, kam se posunul (zaměstnání, bydlení a spousta jiných důležitých věcí mu tzv. pod nos předložili jemu blízké osoby). Zásadně neplánuje a nestanovuje si dlouhodobější cíle. Krátkodobé, nevýznamné cíle se u Jaroslava v životě vždy „tak nějak zjeví“. Přirozeně má pak Jaroslav jen velmi matnou představu o tom, kam se jeho život bude nadále ubírat.

⁷⁴ Srov. příloha V.

⁷⁵ Srov. příloha VI.

⁷⁶ Srov. příloha IV.

Jaroslav jen těžko rozeznává životní výzvy, které jsou realizovatelné, a které by jej mohly posunout na jinou životní úroveň. Mnohem spíše se Jaroslav chvilkově „poutá“ k nereálným obrazům a představám, které když už nic jiného, minimálně odkazují na vcelku iluzorní Jaroslavovu představu o sobě, svých možnostech (svých slabých a silných stránkách), a zároveň k fakticky mizivé znalosti reálií okolního světa (čas od času Jaroslav zmíní až úsměvný plán, že si postaví domeček na kamarádově zahradě). Nakonec v podstatě i životní úroveň, na níž se Jaroslav nyní nachází, odkazuje ve značné míře na Jaroslavovu „životní impotenci“.

Z výše uvedeného příkladu 4, který se týkal vztahu k autoritativním osobám, je patrná jistá podřízenost a omluvný postoj, jenž Jaroslav automaticky vůči těmto osobám zaujímá. Obdobně je tomu v situacích, kdy by Jaroslav v podstatě měl „za sebe bojovat“. Takový rozhovor, pakliže k němu vůbec dojde, obvykle z Jaroslavovy strany končí slovy: „No nevádí, tak třeba když tak jindy“, případně jinou podobně vyznívající frází.

Charakteristické způsoby řešení situací

Jaroslav velmi nerad řeší kategorické záležitosti. Snaží se těmto situacím vyhýbat. Tato skutečnost je patrná i z Jaroslavovy snahy přesouvat rozhodování (i ve zcela osobních záležitostech) na osoby okolo sebe. Pakliže je donucen k vlastnímu rozhodnutí, nechává jej na nejzazší okamžik. Tato snaha obvykle přináší navršení celé řady souběžných potíží, které pak Jaroslav pocítuje jako nepříjemný tlak ze strany okolí, před nimiž tím spíše uniká do „svého“ soukromí. Mnohé záležitosti Jaroslav nechává tzv. „vyhnít“ (nevychází z bytu, nebere telefon, neodpovídá na maily). Dojde-li mezi ním a jinými osobami k nějakému konfliktu, bývá Jaroslavovým řešením v těchto případech opět „neřešení“. Obvykle pak musí protějšek udělat první krok a vynaložit snahu situaci urovnat sám (navštívit Jaroslava, záleží-li mu na jejich vztahu).

Tento způsob vztahování se nutí jedince v Jaroslavově okolí v podstatě vykonávat „služby“ nad rámec funkčně vyrovnaného soužití. Jaroslava tak v jeho životě již po léta doprovází dluhy, a to nikoliv jen finanční, ale i ty, co se týkají výhradně sociálních vztahů. Jedince okolo sebe v mnoha směrech frustruje. Jaroslav na sebe nechává čekat (jen výjimečně dodrží stanovený čas či termín). Nelze se na něj příliš spolehnout. Mnohdy přislíbí účast na nějaké aktivitě, následně se nedostaví, ani neomluví (často díky zhoršené krátkodobé paměti jednoduše zapomene).

3.7 Postoje týkající se využívání násilí

Jaroslav se předtím, než začal pravidelně užívat marihuanu, nikterak nezdráhal užívat vůči druhým jedincům (zpravidla těm slabším) otevřeného násilí. Skutečnosti, že mnohým jedincům ubližoval, v té době nikdy nelitoval. Z Jaroslavových projevů byla vždy silně patrná pomstychtivost. I dnes, zeptáme-li se na toto téma, nebude Jaroslavovou reakcí lítost. Uslyšíme z jeho úst cosi ve smyslu, že lítost stejně nikomu nepomůže⁷⁷. Tendence fyzicky ubližovat však z Jaroslavova behaviorálního repertoáru v průběhu dospívání v podstatě vymizely. Přípravenost k fyzickému násilí v Jaroslavově chování v dospívání postupně transformovala v občasnou snahu psychicky ponižovat druhé. V současnosti i tato tendence značně polevila. Jaroslav se snaží být slušný, pomáhat lidem. Tato jeho snaha ovšem působí poněkud nutkavě, protože je jeho slušnost spíše úslužností.

4 Jedinec a jeho typické projevy abúzu na návykové látce (konopí a jeho deriváty)

Závislost na konopných látkách je odborníky chápána jako svým způsobem poměrně specifická. Autoři nejzevrubnějšího kompendia o konopí a konopných drogách u nás konstatují, že diagnostiku závislosti ztěžuje to, že symptomy odvykacího stavu – mezi něž patří *podrážděnost, nervozita, ztráta chuti k jídlu, snížení tělesné hmotnosti, neklid, roztěkanost, problém se soustředěním, poruchy spánku* – mají oproti jiným drogám poměrně lehkou formu a jejich průběh nevyžaduje farmakoterapeutickou intervenci⁷⁸.

Zároveň zde zpravidla koinciduje jednak:

- a) současné užívání jiných návykových látek
- b) problém častého výskytu jiné komorbidní poruchy

Zmiňovaní autoři konstatují, že obecně převládá názor, že pro vznik závislosti na marihuaně by bylo nutno užívat silně potentní konopí minimálně čtyřikrát týdně po dobu dlouhou několik týdnů. Zároveň autoři ve své publikaci uvádí, že odvykací stav je po odnětí kanabinoidů poměrně nejasný, a že se jedná ze strany odborníků v podstatě o špatně definovaný syndrom.

⁷⁷ Viz. příloha VI.

⁷⁸ MIOVSKÝ, M. a kol. *Konopí a konopné drogy: Adiktologické kompendium*. s. 283.

Je tomu tak proto, že dostupné studie nejsou v tomto bodu zcela jednotné. Navíc se kritikům výzkumů dané experimenty dařilo v minulosti úspěšně zpochybňovat⁷⁹.

Domníváme se, že i s přihlédnutím k těmto informacím se snad lze v případě Jaroslavova dlouholetého a častého užívání marihuany domnívat, že je na konopné droze jistým způsobem závislý, a to i přesto, že objektivně bez potíží závislost na tomto druhu drog lze jen těžko konstatovat (Jaroslava je možno považovat i za člověka se sklony k závislostem obecně). Jaroslav je nadto takovým uživatelem, jenž naprosto nemá motivaci s užíváním konopí přestat.

Na tomto místě si připomeňme obecné projevy závislosti tak, jak je uvádí Karel Nešpor⁸⁰, přičemž si uveďme takové Jaroslavovy projevy, které by eventuálně mohly být jako projev závislosti označeny:

1) silná touha, pocit puzení užívat látku:

Jaroslav užívá látku každý den. Sám říká, že si bez marihuany již nedokáže představit svůj život. Marihuana jej významnou měrou ovlivnila a ovlivňuje. Příležitost k užití marihuany se v Jaroslavově harmonogramu vždy najde. Ba co víc, Jaroslavův denní rozvrh se značnou měrou odvíjí právě od jeho užívání marihuany. Je ovšem na straně druhé nutno připomenout, že v zaměstnání marihuanu Jaroslav neužívá, což je jistě známkou toho, že puzení užívat látku je v tomto případě jiného druhu, než by tomu bylo u závislosti kupříkladu na alkoholu, opiátech aj. drogách.

2) Potíže v sebeovládání (množství, začátek a konec užívání):

Jaroslav nemá při užívání látky žádné limity. Je tomu tak především, co se užitého množství týče. Dalo by se říci, že nemá svůj „denní strop“, který jej v dávkách limituje. Pokud má Jaroslav látky dostatek, dokáže zkonsumovat pět, šest i více jointů za odpoledne. Marihuanu užívá při běžných denních činnostech sám, nebo – přijde-li návštěva – s někým. Je evidentní, že i v tomto případě jsou případné Jaroslavovy potíže v sebeovládání jiného druhu, protože Jaroslav dokáže, je-li potřeba, abstinovat (začátek a konec užívání má své hranice).

⁷⁹MIOVSKÝ, M. a kol. *Konopí a konopné drogy*. s. 277.

⁸⁰NEŠPOR, K., CSÉHY, L. *Léčba a prevence závislosti, příručka pro praxi*. s. 20.

3) Tělesný odvykací stav:

U konopných drog obecně jsou příznaky odvykacího stavu, jak jsme i výše uvedli, poměrně slabé.

4) Průkaz tolerance k účinku látky (navyšování dávky):

Na Jaroslavovi často není poznat, že je látkou právě intoxikován, zvláště pak nepožil-li současně alkohol. Z toho lze usuzovat, že jeho tolerance k dané látce je již značná.

5) Postupné zanedbávání jiných zájmů (zvyšující se množství času k opatření či užívání látky):

Jaroslavův soukromý život vypadá, jako by se obrazně řečeno celý točil okolo marihuany. Dá se říci, že krom občasného hraní kované, nemá žádné jiné aktivity, při nichž by nebylo možno látku užívat (také tak při volnočasových aktivitách činí). Jaroslava je potíží motivovat případně už jen k běžné procházce, není-li spojena s možností zakouřit si jointa. Každodenní výšlapy ovšem nejsou problémem, jedná-li se o pěstování marihuany. V tomto případě je Jaroslav schopen podstupovat mnohakilometrovou každodenní anabázi nutnou pro péči o „svůj záhon marihuany“. V určitém období se tak z Jaroslava stává vášnivý pěstitel, který se fyzicky nešetří. Obdobně je tomu v případě, že Jaroslav již všechny zásoby marihuany spotřeboval. Nic jej k fyzicky náročným anabázím nemotivuje tolik, jako zabezpečení každodenní spotřeby (nemá automobil).

6) Pokračování v užívání i přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků:

Intoxikace vdechováním horkého kouře do plic je škodlivá přibližně obdobně jako kouření běžných cigaret. Tato škodlivost však není dostatečně motivující k tomu, aby Jaroslav látku užívat přestal.

Užívání marihuany Jaroslavovi způsobuje zcela jistě celou řadu negativních sociálních následků. Kupříkladu narušení kognitivních funkcí přináší řadu potíží. Narušení krátkodobé paměti Jaroslavovi způsobuje množství nepříjemností (Jaroslav kupříkladu zapomněl, že si půjčil peníze. Celá záležitost následně skončila zásahem exekutora). Také se zhoršená paměť jistě částečně podílí i na Jaroslavovo nespolehlivosti.

V minulosti Jaroslavovi přineslo řadu problémů zhoršení schopnosti učit se, jež je s užíváním marihuany spojeno (viz. osobní historie jedince).

Užívání látky také Jaroslava svým způsobem sociálně izoluje. Jaroslav dostatečně nepociťuje potřebu udržovat a pečovat o sociální svazky. Intoxikace jej odvádí od běžné reality kolem, která ovšem mnohdy vyžaduje akutně řešit vznikající problémy. Namísto toho, také zcela jistě i díky užívání marihuany, Jaroslavův život působí, že je v mnoha záležitostech odkázán na ostatní jedince.

V souvislosti s užíváním marihuany se často hovoří tzv. *amotivačním syndromu*. Ten lze definovat jako ztrátu zájmu v potenciálně všech jiných činnostech, než užívání konopí, s výslednou lhostejností, amoralitou, nestabilitou, sociálním a personálním úpadkem. Autoři již několikrát zmiňovaného kompendia ovšem rovněž i v tomto případě konstatují, že při současném stavu znalostí, není možno zcela bez problémů amotivační syndrom konstatovat.⁸¹

Amotivační syndrom je totiž možné diagnostikovat pouze v případě že:

- 1) Je užívání kanabinoidů delší než jeden rok a jeho intenzita je minimálně třikrát za týden.

Jaroslav tuto podmínku splňuje.

- 2) V případě že jedinec současně neužívá jiné návykové látky.

Jaroslav významnou měrou současně užívá i alkohol.

- 3) V případě, že jsou u jedince vyloučena jiná psychická či psychiatrická onemocnění

U Jaroslava toto objektivně nelze vyloučit. Naopak se lze domnívat, že častá intoxikace látkou „překrývá“ nějakou funkční neuropsychickou poruchu.

- 4) V případě, že jedinec netrpí chronickou prokrastinací.

Jaroslav významně prokrastinuje. Odkládá jakékoliv povinnosti na nejzazší možný okamžik (tedy v případě, že se nejedná o povinnosti, které jsou rutinní povahy). Odkládání povinností ovšem může být i následkem užívání konopné drogy.

⁸¹ MIOVSKÝ, M. a kol. *Konopí a konopné drogy*. s. 360.

Autoři kompendia konstatují následující důležitou skutečnost:

- 1) Nelze jednoznačně říci, zda je marihuana příčinou následné ztráty motivace, nebo zda ztráta motivace vyvolává snahu eliminovat její absenci konopnou drogou⁸².
- 2) Nelze s určitostí říci, zda je tomu tak, že užívání konopí zvyšuje výskyt depresivních symptomů, nebo zda naopak symptomy spojené s depresí podněcují k nárůstu užívání konopných drog⁸³.

Právě tato dvě poslední konstatování jsou v našem případě poměrně důležitá, a to s ohledem kupříkladu k tomu, co uvádí již i Karel Nešpor. Pravidelné užívání kanabinoidů navozuje dle něšpora osobnostní změny.⁸⁴ Právě tuto skutečnost lze s ohledem na informace o Jaroslavově osobní historii a jeho vývoj i u něj nejspíš konstatovat, protože i v jeho případě je možno sledovat poměrně výraznou osobnostní proměnu, která svým nástupem časově odpovídá právě počátku jeho následnému dlouholetému užívání konopí (připomeňme kupříkladu Jaroslavovy sklony k otevřeným projevům fyzické agrese, které v rámci jeho dalšího života postupem času minimálně přetransformovaly)⁸⁵.

Také skutečnost, že jedinci pravidelně užívající kanabinoidy prakticky nepáchají sekundární trestnou činnost, by na marihuanou způsobovaném útlumu otevřeně agresivních impulzů mohla poukazovat. Informace o statisticky významné trestné bezúhonnosti uživatelů marihuany na základě analýzy statistických šetření uvádí Gajdošíková ve zmiňovaném kompendiu⁸⁶.

Další velmi zajímavé podněty k zamyšlení přináší Zábranský a Hanuš, kteří představují informace z oblasti možného využití kanabinoidů ve farmaceutickém průmyslu. Budeme-li konkrétní, autoři uvádí, že lidský mozek obsahuje celou řadu kanabinoidních neurotransmiterů a receptorů. Endokanabinoidy jsou v mozku součástí centra uspokojení. *„Endokanabinoidy se nacházejí v mozku v oblastech, které mají co do činnosti s koordinací pohybů, emocemi, pamětí, systémem sebeuspokojení. Má se za to že endokanabinoidní systém také pomáhá zprostředkovat emoce...*

⁸² MIOVSKÝ, M. a kol. *Konopí a konopné drogy*. s. 367.

⁸³ Tamtéž s. 365-66.

⁸⁴ NEŠPOR, K., CSÉHY, L. *Léčba a prevence závislosti, příručka pro praxi*. s. 54.

⁸⁵ Osobně známe mnohé silně agresivní jedince, u nichž užívání marihuany silně eliminovalo jejich jindy běžnou připravenost k užití násilí.

⁸⁶ GAJDOŠÍKOVÁ, H. *Trestná činnost spojená s konopnými drogami*. In Miovský, M. et. al. *Konopí a konopné drogy*. s. 454-457.

Existují zprávy o úspěšném využití konopí při hojení poškození CNS, při zmírnění nespavosti a úzkostných poruch ⁸⁷.

Právě poslední uvedená informace v citaci je vzhledem k našemu tématu velmi důležitá. Co všechny tyto skutečnosti v našem kontextu znamenají?

Ve své podstatě snadno myslitelnou skutečnost, že Jaroslavovo užívání marihuany může fakticky do jisté míry simulovat účinky antidepresiv.

5 Neadaptivní způsoby chování daného jedince v kontextu výzkumů K. Horneyové a M. Seligmana

Na tomto místě si nejprve v určité zkratce připomeňme celý neurotický vývoj tak, jak jej popsala Horneyová ve svém díle *Neurosis and Human Growth*. Přestože samozřejmě nelze tvrdit, že níže popsané dynamické procesy se v rámci Jaroslavova psychického vývoje právě takto bezpodmínečně odehrávaly či odehrávají, nelze danou dynamiku psychického vývoje u Jaroslava ani vyloučit. Řekněme, že koncept Karen Horneyové, když už nic jiného, minimálně činí Jaroslavovo jinak značně nesnadno uchopitelné chování, snáze vysvětlitelným.

5.1 Neurotický vývoj?

- 1) Tam, kde by se měl ve vývoji projevat integrující činitel základní důvěry v sebe samého a okolní svět se v důsledku vystavení citové deprivaci, nedostatku poskytovaného pocitu bezpečí a podpory v časných fázích života začnou objevovat projevy spojené s tzv. *základní úzkostí*. Horneyová uvádí, že tomuto vystavené dítě v důsledku pocíťované základní úzkosti hledá trajektorie, jak se těmto konstitutivním pocitům vyhnout. Zvolená strategie zmírňování napětí je pak dána vrozeným temperamentem dítěte a konkrétními charakteristikami prostředí, v němž dítě žije. Jak jsme již i v příslušném oddílu uvedli, autorka vyčleňuje tři ideální strategie, jakým způsobem se dítě může s tlakem základní úzkosti vyrovnávat (je to tzv. pohyb k lidem, proti lidem a od lidí)⁸⁸.

⁸⁷ ZÁBRANSKÝ, T., HANUŠ, L. O. *Současné perspektivy medicínského a hospodářského využití konopí*. In Miovský, M. et. al. *Konopí a konopné drogy*. s. 433.

⁸⁸Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurosis and Human Growth*. s. 19-20.

Na základě poznatků popsaných v Jaroslavově osobní historii se lze domnívat, že právě minimálně jisté citové deprivaci byl Jaroslav v útlém věku vystaven. Časný nástup matky do zaměstnání, který znamenal Jaroslavův pobyt v jeslích, a také jeho cca dvouleté oddělení od mateřské péče daleko od domova, to všechno jistě jeho tehdejší dětskou osobnost poznamenalo.

- 2) Žádný z těchto pohybů není nejprve dítětem volen nikterak striktně (konkrétní strategie však časem převáží). Pohyby utváří rozporuplné postoje k jiným jedincům v blízkosti dítěte. Dítě tak může lnout k nejsilnější osobě, být přehnaně *poddajné*, nebo se bouřit, bojovat proti lidem, být *agresivní* či se od lidí emocionálně distancovat a být *uzavřené*. Strategie utváří *základní konflikt* (rozpor) dítěte s ostatními⁸⁹.

Námi načrtnutá osobní historie odhaluje, že byl Jaroslav po svém návratu do nového domova velmi uzavřeným a značně agresivně reagujícím dítětem. Zároveň byl nucen otčímem k bezpodmínečné poslušnosti. K osobám se zjevnou autoritou se pak choval velmi poddajně.

- 3) Obdobný vývoj vylučuje vytvoření sebedůvěry dítěte, protože konstruktivní prvky osobnosti jsou pohlčovány *rozpolceností, defenzivností* a nastoupeným *jednostranným vývojem osobnosti* v důsledku převážení jedné ze strategií. Osobnost dítěte je namísto sebedůvěry prosycena *pocitem méněcennosti*⁹⁰.

Jaroslav byl na prvním stupni ZŠ všeobecně odstrkovaným a ponižovaným jedincem. Měl spoustu konfliktů s ostatními dětmi. Měl prakticky jen jediného přítele, přičemž i vůči němu projevoval čas od času agresivitu. Svou dětskou lásku dívce, s níž chodil do třídy, nikdy otevřeně neprojevil.

- 4) Jakákoliv spontánnost projevů dítěte je v tomto vývoji prakticky vyloučena. Strategie eliminace tlaku dítě nutí vytlačovat vlastní city, přání, myšlenky. V potenciálně nebezpečném světě dítě hledá především pocit bezpečí a *je ovládáno* touto potřebou. Rozpolcenost pocitů dítěte pak způsobuje *ztrátu orientace v sobě samém*⁹¹.

⁸⁹ Srov. tamtéž. s. 21.

⁹⁰ Srov. tamtéž. s. 22.

⁹¹ Srov. tamtéž. s. 22.

(starší školní věk) Jaroslav, který je mimo domov (ve škole) obrazně řečeno jako utržený ze řetězu a ubližuje mladším a slabším spolužákům, je nucen doma bezpodmínečně poslouchat svého otčíma, kterého nemá rád, respektive úslužně plnit všechny jeho příkazy bez jakýchkoliv poznámek. Je nucen často intenzivně pracovat okolo domu. Vykonané práce zároveň nezaručují to, zda se Jaroslav ven dostane. Otčím pak s Jaroslavem mluví velmi nevybíravě, zatímco milovaná matka velmi ochranně maskuje jeho prohřešky a utváří s ním jakousi koalici. Prarodiče Jaroslava ignorují, není totiž jejich vnukem a upřednostňují bratra Tomáše. Jaroslav navazuje pouto k nevlastnímu „dolnímu“ dědovi, kde naopak zastává roli příkladného hodného vnuka.

- 5) Vnitřní rozpolcenost a ztráta orientace v sobě samém znemožňuje dítěti utvářet vlastní zdravou identitu. Dítě se uchyluje k fantaziím a vytváří *idealizovaný sebeobraz*. Sebeidealizace je právě v podstatě pokusem o nápravu následků okolnostmi znemožněného rozvoje pocitů vlastní hodnoty (v pozadí stojí pocity méněcennosti, vlastní nedostatečnosti či horší životní vybavenosti oproti ostatním). Dítě glorifikuje zvolenou strategii vyrovnávání se s tlakem.

Příklady:

- a) glorifikace vlastní poddajnosti - jsem hodný, dobrý, laskavý, svatý
- b) glorifikace vlastní agrese - jsem silný, vůdce, hrdina, všemocný
- c) glorifikace uzavřenosti - jsem moudrý, nezávislý⁹²

(období dospívání) Jaroslav bloudí při hledání identity. Nejprve ji hledá v subkultuře skinů, kde se cítí být v rámci kolektivu silným. Projevuje se jeho sklon k závislému chování a pomstychtivému ponižování mladších a slabších spolužáků. Zanedbává školní docházku a přípravu na vyučování. Následně je nucen opakovat ročník. V nové třídě přichází do styku s marihuanou a kulturou undergroundu. Činí tak překvapivý ideový přemet. Tehdy v sobě nachází i romantickou duši básníka. Ve fázi časné dospělosti působí Jaroslav poněkud rozpolceně. Na straně jedné nechce být konformním, proto si nechává udělat na hlavě dready a obléká se značně nonkonformně, na straně druhé touží být úspěšným podnikatelem v oblasti nákup-prodej, čemuž ovšem není ochoten obětovat vizáž, čas, ani um.

⁹² Srov. tamtéž. s. 24.

- 6) Glorifikace nejednou transformuje v identifikaci jedince s idealizovaným já. Horneyová hovoří o tzv. *celkovém neurotickém řešení*,⁹³ které nabývá nutkavých forem. Jedinec se postupně posouvá ve směru od svého skutečného já, jenž je potlačováno, vstříc realizaci idealizovaného já. Horneyová v této souvislosti hovoří o honbě za slávou.

(časná dospělost) Jaroslav naprosto podléhá marihuanové kultuře. Ztrácí zájem o úspěch v oblasti nákup-prodej a realizuje svůj „totální osobní underground“. Stává se vedle užívání alkoholu silným a pravidelným uživatelem konopných produktů. Nebyl-li schopen vyniknout v rámci hlavního proudu ani jako úspěšný podnikatel, ani jako hráč kopané, stává se ikonou v prostředí alternativního životního stylu.

- 7) V procesu *honby za slávou* jsou vždy přítomny následující faktory, jež je potřeba chápat jako hnací síly na cestě zmiňovaného vlastního přetvoření jedince v idealizovaný sebeobraz:
- a) Potřeba dokonalosti
 - b) Neurotické ambice
 - c) Potřeba mstivého triumfu

Jedinec zažívá vnitřní konflikt druhého typu, tzn. mezi sebezapírajícími a expanzivními sklony, jež jsou oba přítomny.

Horneyová připomíná, že zaručeně nejdestruktivnější silou je potřeba mstivého triumfu (je totiž vždy spojena s určitou formou agrese či přímo násilím, kupříkladu s touhou druhého zahanbit, získat nad ním moc, působit mu utrpení, ponižovat jej).

V případech, jsou-li fantazie akcentovanou charakteristikou daného neurotika, nemívají reálnou podobu, přesto se v projevech jedince objevují neuvědomované kupříkladu jako těžko zvládnutelná nutkavá snaha frustrovat, snaha přelstít ostatní, ubližovat ostatním v osobních vztazích.

⁹³ Srov. tamtéž. s. 25

Dva základní znaky zmiňovaných hnacích sil je pak:

Nutkavost, která bývá spojená s naprosto bezohledným chováním vůči sobě samému, dále s jedincovou nevýběrovostí (kupř. být za každou cenu jakkoliv originální), neukojitelností (dosažení cíle nevede k uspokojení) a nadměrným množstvím frustrace v případě neúspěchu.

Fantazijní povaha mající výraz zbožných přání, denního snění, zastírání skutečného stavu věcí, ve výsledku se projevuje zkresleným obrazem reality.⁹⁴

(23- 25let) Jaroslav je na jakémsi vrcholu. „Zlatá léta“ životního stylu, jenž zastává, mu dopomohla k značné popularitě. Svou odlišnost dává impozantně najevo jak většinové konformní společnosti, tak „nastupujícím alternativcům“. Je mnohými mladšími jedinci obdivován a chápán jako vzor (kupříkladu Jaroslavovým bratrem Tomášem a jeho přáteli). Vůči těmto jedincům je Jaroslav ovšem verbálně velmi krutý, jízlivý a ironický. Celkově je před ostatními jedinci v Jaroslavových projevech velmi obtížné rozeznávat, co je z jím pronášených vět myšleno vážně a co nikoliv. Vyjde-li do společnosti, záměrně hovoří a činí věci, s nimiž se konformní společnost zaručeně nemůže ztotožnit. Jaroslav tak činí, přestože před nejbližšími osobami ve svých střídavých chvílích bývá jedincem, který bez své ironické masky klauna působí velmi smutným a nespokojeným dojmem.

- 8) Konflikt reality a idealizace se v neurotikově chování odráží podobou neurotických nároků. *Neurotické nároky* odpovídají iluzorním představám o sobě i fungování světa okolo. Životní zákonitosti jsou neurotikem považovány za útlak zvenčí (obdobně tak kupříkladu pouhý princip příčiny a následku v životě jedince). Principiálně jsou nároky zhmotnělou vnitřní neurotickou potřebou.

Příklady:

Potřeba klidu se proměňuje v nárok nebýt obtěžován, potažmo stává se nárokem nepodléhat kritice a nárokem nemuset podléhat očekávání druhých (nemuset se o nic snažit). Potřeba ubližovat se stává nárokem na imunitu proti sociálním sankcím (nárokem na to, aby urážení nikoho neodrazovalo od dalších kontaktů, aby dotyční uražení byli schopni nadále být neurotikovi v případě potřeby k ruce).

⁹⁴ Srov. tamtéž. s. 19-39.

Nároky mají následující tři charakteristické znaky:

- Egocentričnost,
- Očekávání, že se věci budou odehrávat bez vynaloženého úsilí
- Bývají svou povahou pomstychtivé

Je nasnadě, že nároky obdobného typu bývají frustrovány. Reakcí na tuto frustraci pak bývá neadekvátní sebelítost, určitá forma závisti i netečnost vůči druhým.

Příklady:

Jsem jediný, kdo má takové starosti, kdo je opuštěný. Proč to musím být zrovna já? Ať mi všichni už konečně dají pokoj!

Neurotické nároky plní v komplexu neurotické dynamiky svou funkci:

- Živí iluze o sobě samém
- Přesouvají odpovědnost na faktory působící mimo jedince
- Zabraňují jedinci konfrontovat se s vlastními potíží.⁹⁵

(cca 25 let) Nyní v určitém směru i osobám, které se pohybují v Jaroslavově blízkosti, různými „podprahovými“ způsoby ubližuje (především frustruje jejich potřeby, a v podnapilém stavu je obvykle i psychicky deptá). Zároveň ovšem nadlimitně využívá pomoci těchto lidí (půjčuje si od nich peníze na večerní pijatiky, nákup konopí, víc než často se nechává zvat.) Svým přístupem své okolí nutí k přehlížení svého „nemožného“ chování. Jaroslav nedbá domluvených plánů. Mění svá rozhodnutí na poslední chvíli. Přátele zásadně nenavštěvuje, očekává, že budou navštěvovat oni jeho. Přijde-li někdo k Jaroslavovi na návštěvu neočekávan, obvykle je nucen rychle odejít, protože se Jaroslav o žádný rozhovor s dotyčným naprosto nesnaží. Někdy vůbec návštěvám neotvírá, přestože je prokazatelně doma.

- 9) *Vnitřní diktáty („měl bych“) a tabu slouží k realizaci idealizovaného já. Samotná realizace idealizovaného já pak snese obrazné označení pomyslné „smlouvy s ďáblem“, protože se jedinec v rámci tohoto procesu, který fakticky není možné ke spokojenosti jedince dovést, stále více oddaluje svému skutečnému já (obrazně ztrácí svou duši).*

⁹⁵ Srov. tamtéž. s. 39-60.

Takovýto přesun jedince v celkovém neurotickém řešení samozřejmě ani nikterak nemůže předpokládat orientaci v sobě samém, schopnost jasně vymezit své pocity, přednosti a limity, respektive schopnost adekvátně využívat těchto vlastních dostupných zdrojů, neboť tyto kvalitativně neodpovídají potřebám idealizace. Jedinec zastává své soukromé hodnoty, které určují, co se mu má na sobě líbit a co má odmítat. Vnitřní diktáty od jedince žádají své bez ohledu na skutečné možnosti. Jedinec tak v honbě za slávou neustále zklamává sám sebe, neboť je na každém kroku konfrontován s nedostatečností svého potlačovaného skutečného já.⁹⁶

Jaroslav si úzkostlivě střeží svojí image, svou vnější reprezentaci sebe samého. Ani v nejmenším není spontánním „alternativcem“, kterému jsou jeho vzhled či vnější projevy „ukradeny“. Dlouhý čas kupříkladu tráví před zrcadlem a vybírá vhodné oblečení, než je ochoten vyrazit do společnosti. Zároveň se mezi ostatními jedinci, nikoliv však před svým nejlepším kamarádem, chová automaticky dle svých představ o očekávání ostatních vůči sobě samému (ve společnosti se chová nemožně, cynicky, ironicky, a to jednoduše proto, neboť takový je přece vždycky). Ve své podstatě to, kým údajně Jaroslav je (jeho idealizované já?), určuje, jak se má oblékat a jak se má chovat. Činí tak, přestože by mu při jeho zastávané filosofii na stylu ani projevech nemělo záležet. Zároveň již pociťuje zdvíhající se vnitřní nechuť, protože se cítí být v tlaku vnitřních „mám být“.

- 10) Sebeidealizace jedinci poskytuje náhražku za nízkou sebedůvěru a nedostatečné pocity vlastní hodnoty v podobě neurotické pýchy. *Neurotická pýcha* je však extrémně zranitelná, protože se neopírá o reálný základ schopností ve skutečném já. Pýcha se může týkat mnoha věcí (v podstatě čehokoliv), včetně schopnosti prosazovat své neurotické nároky.

Příklad:

Jedinec je pyšný, pakliže jej druhý ihned uposlechně, případně mu poskytuje neustálé pozornosti, nebo když druhého může bez důsledků na jejich vztah neustále frustrovat.

⁹⁶ Srov. tamtéž. s. 60-78.

V jiném případě může být pyšný na svou přepjatou nesobeckost, laskavost (v níž se projevují silné sebezapírající sklony), hraničící s neschopností zdravě se prosadit, stejně jako se pýcha může jednoduše týkat vlastní přisnosti morálních zásad a norem.

Reakcí na poraněnou pýchu jsou pak stud a pocit ponížení. U jedince bývá často přítomná též hostilita. Souvislost s poraněnou pýchou je pravděpodobnější, jestliže je v hostilitě přimísen pocit křivdy, pohrdání nebo touha druhé ponižovat, píše Horneyová⁹⁷.

Jestliže si uvědomíme, jak je pro jakoukoliv aktivitu člověka důležitý dostatečný pocit vlastní hodnoty, musí nám být zřejmé, že neurotická pýcha jakožto jeho substitut po jejím poranění musí být obnoven či proti poranění bráněn. Horneyová uvádí naprosto charakteristická opatření, která mají společný jmenovatel v tom, že se jedinec v jejich rámci fakticky zříká vlastní zodpovědnosti⁹⁸:

- Nutkání mstít se za pocity ponížení.
- Ztráta zájmu o všechny situace a lidi, kteří pýchu nějakým způsobem narušují.
- Popírání, zapomínání, vytěšňování.

Jako opatřením před narušením systému pýchy slouží především následující inhibice:

- Omezování vlastního života, potřeb, protože bezpečnější je se stáhnout a rezignovat.
- Je bezpečnější eliminovat jakoukoliv snahu, protože v opačném případě je tu riziko neúspěchu.

(cca 27 let) Jaroslav v rychlém sledu střídá partnerky. Po několika strávených chvílích s nimi již nedokáže být. Ponižuje a psychicky deptá nakonec i je, čímž je od sebe v podstatě odrazuje. Vydrží-li některá z dívek nápor jízlivostí, Jaroslav ukončuje vztah únikem (nereaguje na SMS, vyhýbá se dotyčné atd.). Vždy na druhých nachází něco, co se mu nelíbí („Sám se nikdy nenudím, nudím se vždycky jen s někým“. „Nemáme si o čem povídat, nechce se mi poslouchat kraviny.“ „Nelíbí se mi na ní/něm ...“). Ponižuje a sráží občasně rovněž svého bratra Tomáše.

⁹⁷Srov. tamtéž. s. 90.

⁹⁸Srov. tamtéž. s. 78-99.

Ve volném času je pasivní a apatický. Po většinu času mimo zaměstnání nedělá nic, jenom leží, kouří marihuanu, sleduje televizi, teletext či poslouchá hudbu.

11) Se systémem neurotické pýchy je silně svázána *sebenenávisť*, protože mezi pyšným idealizovaným já a já skutečným probíhá tzv. *ústřední vnitřní konflikt*⁹⁹, který právě *sebenenávisť* vyvolává. *Sebenenávisť* může působit kupříkladu ve formě:

- sebefrustrace
- sebedestructivita

Ve své podstatě jde u *sebenenávisť* o nevědomý proces. Pro vnitřní tenzi bývá *sebenenávisť* externalizována (v obou případech dochází k narušování vztahů jedince a jeho sociálního okolí).

Nevědomá *sebedestructivita* může nabývat i forem kupříkladu naprosté demoralizace jedince. Takový jedinec o sebe nedbá, chodí špinavý, nenavštěvuje lékaře, přehnaně pije alkohol či užívá toxické látky, které mu prokazatelně škodí. Často tito jedinci pohrdají sami sebou, jsou cyničtí jak vůči sobě, tak vůči světu celkově¹⁰⁰.

(od 30 let) Jaroslav učinil další velký životní přemet. Nechal si ostříhat své dready. Jeho hlavu zdobí již pouze dlouhé vlasy. Jaroslavova současnost je charakteristická jeho silným puzením být v očích všech okolo dobrý. Jako by Jaroslav nyní potřeboval za každou cenu s kýmkoliv nadstandardně vycházet. Jaroslavova současná až přehnaná úslužnost nejednou hraničí s neschopností odmítnout i pro něj velmi nevýhodné okolnosti. Má-li Jaroslav peníze, půjčuje poměrně velké obnosy i lidem, kteří nikdy nepatřili mezi jeho přátele. V rozhovorech již předem zaujímá jakési omluvné stanovisko a nemá snahu bránit se ani při zcela neopodstatněných výtkách. Vedle toho ovšem často frustruje potřeby ostatních (splácí dluhy až po dlouhé proceduře upozorňování, zásadně nedodrží stanovené termíny, nechává na sebe za všech okolností čekat, rovněž mění dlouho naplánované aktivity na poslední chvíli). Jaroslav také nadměrně využívá pomoci lidí v jeho blízkosti a sám neposkytuje žádné protislužby (kupř. bratra Tomáše, který jej pravidelně vozí automobilem, kam Jaroslav potřebuje, zatímco Jaroslav jej nadto v mnohých situacích zesměšňuje a psychicky jej sráží...). Jaroslav též silně omezil svůj život – své potřeby. Nekupuje si ošacení ani obuv, málo jí.

⁹⁹ Srov. tamtéž. s. 101.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž. s. 102-138.

Chodí stále ve stejném oblečení. Ve svém bytu uklízí pouze v případě, když očekává ženskou návštěvu. Konzumuje velké množství alkoholu a marihuany. V podnapilém stavu bývá značně cynický (zároveň určitým způsobem vůči ostatním i závistivý). Zásadně se nepokouší o žádnou činnost, která by jej mohla posunout někam dál a znamenat změnu v jeho životě. Přátelům, kteří nezůstali tak jako on na místě, se vyhýbá. Nevyvíjí žádnou snahu cokoliv měnit.

5.2 Obrany proti úzkosti

Horneyová zmiňuje několik charakteristických způsobů, jimiž se v naší kultuře uniká před úzkostí. Všechny tyto obranné mechanismy jsou v rozumné míře využívány v podstatě jakýmkoliv člověkem, což je naprosto normální a přirozený jev na bázi puzení k vyhýbání se nepříjemnému, respektive k vyhledávání příjemného. Potíž představuje až nadužívání těchto obranných mechanismů¹⁰¹. Vnější projevy neurózou trpícího jedince pak jimi bývají značnou měrou ovlivňovány. Na tomto místě vedle výčtu tří velmi častých obran učiníme srovnání, jak je na tom v tomto bodu námi zkoumaný jedinec.

I v laickém prostředí je velmi známou obranou reakcí tzv. *racionalizace*. V souvislosti s fakticky iracionální úzkostí představuje racionalizace v podstatě dodatečně zdánlivě rozumné zdůvodňování toho – což jedinec činí sám vůči sobě, nebo jiné osobě – proč pociťuje ten či onen hrubě omezující pocit, nebo proč to či ono dělá nebo nedělá. Racionalizace může být takto svou podstatou obrazně řečeno, vypůjčíme-li si přímo Horneyové příměr, jakýmsi „přemalováním“ iracionální úzkosti ve zcela oprávněný a racionální strach, a taktéž účinnou technikou jak se zříkat odpovědnosti¹⁰².

Jaroslav samozřejmě racionalizuje velmi často. V daných situacích si urputně stojí za svým, přičemž nejspíš nepociťuje ani náznak potřeby změny v sobě samém. Předmětem racionalizace je kupříkladu Jaroslavova faktická neschopnost utvářet plnohodnotné vztahy k opačnému pohlaví. Dalším takovým předmětem Jaroslavova racionalizování je oblast neuspokojivého využívání vlastního potenciálu, či opodstatňování toho, proč se fakticky vyhýbá přijetí odpovědnosti za sebe a svůj život. Jaroslav dovede velmi pohotově vysvětlovat, proč se chová v daných situacích tak nebo onak. V drtivé většině případů se však jedná právě o racionalizace četných inhibicí.

¹⁰¹ Srov. HORNEYOVÁ, K. *Neurotická osobnost naší doby*.

¹⁰² Srov. tamtéž.

Rovněž svou hostilitu namířenou vůči jedincům, kteří Jaroslavovi nejspíše připomínají v mnoha ohledech sebe samého (respektive jeho vlastní nedostatky), dokáže poměrně pohotově racionalizovat. To samé platí o Jaroslavových mnohdy zjevných projevech pomstychtivosti vůči osobám, které nemají vůbec nic společného s jeho vnitřně pociťovanou životní mizérií.

Další z několika autorkou uváděných obranných mechanismů proti úzkosti je tzv. *popření*. Úzkost, píše autorka, pak může být popírána vědomě či nevědomě¹⁰³.

Jaroslav popírá celou řadu záležitostí. Popírá kupříkladu svůj letitý problém s návykovými látkami. Je mu zatěžko si přiznat, že podstatná část jeho životních potíží vyplývá právě z jeho závislého chování. Jaroslav nechce též vidět svou aktuální situaci reálně jak skutečně je. Odmítá si přiznat, že azyl, který mu byl kamarádem poskytnut, je pouze dočasný. Taktéž jeho nárazové vztahy ke starším, zadaným ženám, které nemají v podstatě žádnou budoucnost, pro něj nejsou dostatečně poutavým námětem k zamyšlení. Nechce přemýšlet nad reálnou hrozbou, jež postupem času nabývá reálné kontury, že zůstane odkázán pouze sám na sebe (že jeho život zůstane nadále ne-smyslným)...

Jako třetí mechanismus obrany proti úzkosti uvádí Horneyová méně známý pojem *narkotizace*. Ta spočívá principiálně v tom, že dotyčný jedinec užívá jako obranu proti úzkosti v podstatě únik z reality prostřednictvím alkoholu či jiných omamných látek¹⁰⁴.

Jaroslavova realizace narkotizování úzkosti je zcela zjevná. Má-li Jaroslav podstoupit událost, která jej vnitřně zneklidňuje, učiní tak jedině v případě, je-li intoxikován marihuanou. Marihuanu pak Jaroslav užívá tak často, že většina jeho aktivit nad rámec rutinních činností je praktikována v intoxikovaném stavu. Jaroslav užívá též ve velkém množství alkohol. Zvláště ve společnosti, vyrazí-li Jaroslav kupříkladu na nějakou společenskou akci, bývá silně podnapilý. Jedině tak je schopen „se bavit“. Množství alkoholu vypije též v případě, má-li jej navštívit jeho občasná partnerka.

¹⁰³ Srov. tamtéž

⁸³ srov. tamtéž

Mimo tyto tři mechanismy vyrovnávání se nepříjemnými pocity úzkosti uvádí Horneyová ještě jeden. Je jím vcelku radikální vyhýbání se všem situacím, které by mohly vyvolávat úzkostný stav. Takovéto vyhýbání se situacím může mít nakonec i v generalizované formě podobu nějaké inhibice, jejíž původ si dotyčný jedinec ani nemusí plně uvědomovat¹⁰⁵.

Jaroslav nepraktikuje krom návštěvy zaměstnání a občasného hraní kované v podstatě žádné jiné koníčky či činnosti, pro něž by bylo nutno opustit bydliště. Jaroslava tak není vidět i celé měsíce. Velmi často se vyhýbá řešení nepříjemných situací. Nechce se jim postavit čelem a vyřešit je. Jaroslav tak mnohé potíže tzv. valí před sebou a očekává, že se problémy vyřeší časem samy...

5.3 Charakteristické postoje

Třetí kapitolu druhé části naší práce jsme záměrně koncipovali do podkapitol, které obsahují informace o postojích, z nichž, jak Horneyová uvádí, bývá obvykle i při běžném kontaktu s jedincem nejvíce patrné, že tento trpí neurózou. Zcela charakteristické obsahy těchto postojů jsme uvedli v příslušném oddílu první části (viz podkapitola Obecný obraz neuróz). Obsahy Jaroslavových postojů k daným oblastem (tzn. poskytování a přijímání emocí, k hodnocení sebe samého, k sebeprosazování, k využívání agrese a k sexualitě) se ne všechny kryjí s těmi, jež s odkazem na Horneyovou v oddílu uvádíme (kupříkladu poskytování a přijímání emocí či postoje k sexualitě). Nicméně je patrné, že kupříkladu postoje k hodnocení sebe samého a postoje k sebeprosazování mají s postoji naznačenými Horneyovou mnoho styčných bodů. Co se Jaroslavových postojů k využívání agrese týče, domníváme se, že jsou silně modifikovány jeho abúzem na konopné droze.

5.4 Celkové neurotické řešení?

V příslušném oddílu jsme si přiblížili tři Horneyovou vymezená řešení, kterými jsou již několikrát zmiňované pohyby k lidem, proti lidem a od lidí. Také jsme si vyjmenovali jakési ideální strategie v rámci těchto řešení, které Horneyová vymežila (sebezapírající, expanzivní a rezignovaný typ). Řekli jsme si, že se strategie vyskytují mnohem spíše v určitých modifikovaných fázích, neboť daní jedinci zpravidla trpí vnitřními konflikty (kupříkladu paradoxním duem tendencí jak k sebezapírání, tak expanzivitě).

¹⁰⁵ Srov. tamtéž

Takovéto vnitřní konflikty fakticky protichůdných tendencí jsou pak řešeny vytěšňováním subjektivně nepříjemných nežádoucích sklonů v rámci řešení (kupříkladu mstivé hostility) a objevují se kupříkladu jako více či méně uvědomované snahy ostatní frustrovat atd.

Popsané příklady jsme zde zvolili záměrně. Právě konflikt současně dominujícího sebezapírajícího sklonu a latentních, čas od času vyvěrajících (dříve ovšem velmi silných), mstivých tendencí je u Jaroslava poměrně zřetelný. Celkový obraz Jaroslavem zastávaného řešení v rámci Horneyovou vymezených trajektorií ovšem stále více sklouzává k již od lidí se odvracející rezignovanosti. Toto je patrné jak na Jaroslavově naprosté výkonnostní paralýze (která ovšem může být také projevem amotivačního syndromu způsobeného užíváním marihuany), tak na postupném omezování potřeb i tužeb, stejně jako jiných četných charakteristikách, kupříkladu těch, máme-li být konkrétní, které se týkají oblasti Jaroslavových vztahů k opačnému pohlaví.

5.5 Naučená bezmocnost?

Řekli jsme si, že Seligmanův koncept naučené bezmocnosti se dotýká oblasti motivace, kognice i emocí. V bodech si udělejme výčet podstatných znaků:

- 1) Oblast motivace modeluje především přesvědčení jedinců utvořené v rámci jejich zkušenosti, že s danou situací není možné cokoli dělat. Následkem toho u takovýchto jedinců převažuje pasivita a odevzdanost.
- 2) Naučená bezmocnost paralyzuje schopnost učení. Jedinci nezhodnocují změny podmínek daných situací. Na základě toho jsou v projevech rigidní, nemění své chování dle potřeby.
- 3) Tito jedinci vykazují změny v emočním ladění. Fakticky depresivní symptomy vycházejí z kognitivního zpracování situace.

Ad a) Jaroslav je, jak jsme mohli v daných oddílech vidět, značně pasivním jedincem. V tomto případě ovšem nejspíš nelze hovořit o odevzdanosti, jež by striktně plynula z opakované nepříznivé zkušenosti. Za Jaroslavovou odevzdaností se mnohem spíše ukrývá zcela prozaická nechut' cokoli řešit a snaha odkládat vlastní rozhodnutí na nejzazší možnou chvíli. Nelze tvrdit, že by Jaroslav trpěl přesvědčením, že se situace nedá změnit. Jaroslav mnohem spíše nepociťuje tu potřebu cokoli měnit. Jaroslav žije v jakémsi existenčním vakuu, které však evidentně dosud není zcela nekomfortní.

Ad b) Jaroslav působí dojmem, že jeho řešení potíží, pakliže se již odhodlá potíže řešit, jsou poměrně rigidní. Je to ovšem proto, že nutnost cokoliv řešit považuje fakticky za útlak pocházející zvenčí. On sám, kdyby mohl, by nejspíš neřešil žádný z problémů (nechal by je tzv. vyhnít). Na základě toho volí stále tentýž stereotypní přístup k situacím, na něž za ta léta navykl. Tento přístup je pro Jaroslava za situace, kdy fakticky nemá žádné velké ambice, dostačující, protože se situace mění velmi málo. Svým charakterem je způsob Jaroslavova života v podstatě minimalistický, protože je roky pořád stejný, a při eliminaci „zbytečných vsuvek“ přináší minimum obtížných situací (které navíc jedinci v Jaroslavově okolí dosud za něj v případě „stavu nouze“ i řeší).

Nezhodnocování změn podmínek pak vychází z toho, že se v daném Jaroslavově existenčním vakuu podmínky mění velmi zřídka. Jaroslav nemá rád zásadní změny, a ve svém chování je značně konzistentní. Všechno v jeho životě je totiž tak nějak ušito na míru jeho návyku užívat marihuanu.

Ad c) Jaroslav nevykazuje depresivní symptomy (viz příloha č. 10). Občasné výlevy nespokojenosti, které jsou patrné především v případě, že se Jaroslav aktuálně nachází v podnapilém stavu, jsou pravděpodobně „únikem“ jinak už vnitřně modifikovaných¹⁰⁶ mstivých tendencí v Jaroslavově charakteru. Za normálních okolností se Jaroslavovi od jisté doby zřejmě daří držet tyto tendence vytěsněné mimo vědomí. Protože jsou však ve zmiňovaných okamžicích stále přítomny, je nasnadě se domnívat, že Jaroslavovo vcelku překvapující přilnutí k rodině kamaráda, respektive jeho náhle¹⁰⁷ i dříve netypické projevy účasti na radostech a strastech členů rodiny, zatímco on sám evidentně rezignoval na jakýkoliv kvalitativní posun v rámci svého života, by mohl být projevem jakési projekce vlastních potlačených přání a potřeb.

¹⁰⁶ Viz. kapitola 3.3.2 Pohyb proti lidem.

¹⁰⁷ Toto přilnutí je patrné až od doby, co se Jaroslav nastěhoval do kamarádova bytu.

5.6 Souhrnem

Vidíme, že Jaroslav může na první dojem působit jako jedinec stížený syndromem naučené bezmocnosti. Povrchní setkání či rozhovor s Jaroslavem v člověku může vzbudit i dojem jeho „uvíznutí“ v životní paralýze, pasivitě a rezigované odevzdanosti. Hlubší sonda „pod povrch“ zmíněného zdání ovšem odhalí, že mnohé aspekty tohoto Jaroslavova přístupu k životním situacím pramení podstatnou měrou z jeho dlouholetého užívání konopné drogy. Navíc ona marihuana, není-li Jaroslavem užitá zároveň s větším množstvím alkoholu, z Jaroslava činí evidentně vcelku spokojeného jedince, byť je jeho život z konvenčního pohledu řekněme velmi chudý na smysluplný obsah. Protože je ovšem každodenní užívání marihuany pro Jaroslava naprosto všední záležitostí, jsou Jaroslavovy pocity spokojenosti vcelku konzistentní (ovšem v Jaroslavových odpovědích na otázky ohledně jeho současné situace a jeho dalšího směřování nalezneme známky citelných rozporů¹⁰⁸). Vidíme, že se jedná o jakési zacyklení, proto je v obdobné situaci velmi obtížné, ne-li nemožné, učinit jednoznačnou dělící čáru mezi takovými Jaroslavovy projevy, jež vyplývají z intoxikace látkou, a mezi jeho projevy, které jsou mu jindy naprosto vlastní a obvyklé.

Vkrádá se otázka, zda by tomu bylo s onou Jaroslavovou konstantní životní spokojeností obdobně i v případě, že by Jaroslav marihuanu přestal užívat. Domníváme se, že nikoliv, což je nejspíš patrné již z naší snahy o poukaz na zřetelné shody aspektů Jaroslavova charakteru a aspektů ve značně široké dynamice komplexu příčin a následků popisovaných ve svých stěžejních dílech Karen Horneyovou (to nás zároveň mimochodem přivádí k domněnce, že marihuana Jaroslavovi v podstatě slouží jako substituce antidepresivně působících preparátů).

Řekněme, že díky výkladovému rámci, který Horneyová předkládá, dává smysl i jinak poměrně zvláštně působící fakt, že o sobě Jaroslav překvapivě rád a ochotně píše či mluví. Z rozhovorů s Jaroslavem či „písemných úkolů“, jež jsme mu v rámci našich snah předkládali, z jeho netypicky aktivního přístupu k nim, číselna chvílemi zjevná chuť vypořádat se s minulostí, snaha nalézt v ní podstatné okamžiky – bilancovat – což vzhledem k současné Jaroslavově situaci působilo nejednou až zvláště fatalisticky. Právě tento aspekt jeho přístupu v nás nejvíce vzbuzoval dojem jakési Jaroslavovy ukryté touhy po změně.

¹⁰⁸ Viz přílohy.

Vedle toho ve svých výtvořech Jaroslav poměrně značně bazíroval na jejich formální stránce, což často praktikoval na úkor obsahu¹⁰⁹. Co jiného právě zmíněné představuje, než zažívaný vnitřní konflikt?

Dodatečně vedené rozhovory v nás utvrzovaly domněnku, že Jaroslavův postoj k řešení témat v sobě ukrýval častěji i určitý podíl narcisticky-teatrální pýchy. Jaroslav totiž zjevně nechává sám sebe jinými zkoumat poměrně rád. Také v rozhovorech o sobě přispěje i překvapivě přesným poznatkem. Zároveň ovšem nenechává objektivní charakteristiku životní situace, v níž se nachází, dopadnout ve svém nitru na úrodnou půdu (jakoby se jen a pouze podílel na pro něj vcelku zajímavém sběru dat o své minulosti či přímo sepisoval paměti). Podíváme-li se na příslušný oddíl o poznacích Karen Horneyové, nalezneme tam rovněž období zmíněného. Poměrně přesně tento Jaroslavův přístup zapadá do konceptu popisovaného Horneyovou v obrazu rezignace.

¹⁰⁹ Jaroslava jsme na to upozorňovali. Bylo nutné se na mnohé podrobnosti dodatečně doptat. Také je na textech jasně patrné, co bylo Jaroslavem psáno s relativně čistou hlavou a co již ve stavu intoxikace.

5 Závěr

Práce je koncipována do dvou částí. V první části jsme se snažili čtenáři nastínit komplexnost a interdisciplinární povahu problematiky výzkumů týkajících se neadaptivních způsobů chování. Vedle toho zde čtenář nalezne i stěžejní poznatky autorů Karen Horneyové a Martina Seligmana, kteří se vedle konkrétních neadaptivních projevů jedinců v rámci svého díla snažili i o určitý výklad příčin neadaptivního chování. Náplní druhé části je pak případová studie týkající se konkrétního jedince (jedinec projevující se neadaptivními způsoby chování, který nadto dlouhodobě užívá marihuanu). Cílem zde bylo postihnout charakter jedince neadaptivních způsobů chování, přičemž naše poznatky byly následně podrobeny porovnání s poznatky zmiňovaných autorů Karen Horneyové a Martina Seligmana.

Výsledek našich snah předně ukázal – tedy námi vymezené projevy chování a jejich následná komparace – že mnohé z výčtu neadaptivních způsobů chování daného jedince do značné míry skutečně vykazuje podobné charakteristiky, jež ve svém díle velmi zevrubně probírá právě především Karen Horneyová. Na straně druhé se ovšem možnost konstatovat jednoznačné shody střetává, přestože zmíněná podobnost je zde zjevná, s konkrétním limitem. Tímto limitem již od samého počátku byla – při šíři a komplexitě tématu – samotná nutnost přijetí základních teoretických předpokladů autorů. Ty ovšem zároveň implicitně určily, kterých konkrétních projevů daného jedince si bylo nutno všimnout. Neskutečná šíře výkladového rámce K. Horneyové pak sice umožnila výklad mnohdy těžko srozumitelného neadaptivního chování, ale zároveň připouštěla i poměrně značnou míru subjektivity. V rámci naší práce bylo nutno pro lepší pochopení daných projevů leckdy uvádět i Horneyovou nastiňovanou dynamiku psychologických procesů, které lze ovšem v dané podobě označit pouze za hypotetické. I v našem případě tak jde pouze o jeden z mnoha možných pohledů na danou problematiku.

Závažným limitujícím faktorem se ukázal být jedincův abúzus na konopné droze. Ukázalo se, že ani současná odborná literatura do problematiky charakteristických projevů uživatelů konopných drog dosud nevnesla dostatečně jednoznačné informace. Nebylo tudíž možné dostatečně přesvědčivě vymežit chování, jež bychom byli s to jednoznačně přičíst na vrub užívání látky.

Náš pokus vymezit charakteristické projevy spojené s abúzem na konopné droze tak přináší spíše poznatky, které přirozeně nelze zobecnit – na straně druhé ovšem mohou představovat poměrně zajímavý námět k úvaze. Ukazuje se, že silní uživatelé marihuany mohou být spojováni s projevy, které na první dojem působí právě jako symptomy Seligmanem rozvíjeného konceptu syndromu naučené bezmocnosti. V případě námi zkoumaného jedince je ovšem ona výkonnostní paralýza jiného charakteru, než je tomu v případech jedinců stížených syndromem naučené bezmocnosti. Námi zkoumaný jedinec je výkonnostně paralyzován nejspíš právě dlouhodobým užíváním návykové látky (marihuana).

Vedle zmíněných úskalí snad naše snaha přinesla rovněž poukaz na podnětnost koncepcí daných autorů. Jak koncepce Karen Horneyové, tak koncepce Martina Seligmana mohou konec konců vnést světlo do jinak velmi složité problematiky konkrétních způsobů neadaptivního chování jedinců, respektive do problematiky jejich příčin.

Použité zdroje

- BOWLBY, J.: *Vazba*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-736-7670-4.
- BOWLBY, J.: *Odloučení*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0076-5.
- BOWLBY, J.: *Ztráta*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0355-1.
- ERIKSON, H., E.: *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. ISBN80-7203380-8.
- ERIKSON, H.: *Životní cyklus rozšířený a dokončený: Devět věků člověka*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0786-3.
- GAJDOŠÍKOVÁ, H. *Trestná činnost spojená s konopnými drogami*. In Miovský, M. et. al. *Konopí a konopné drogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 454-457. ISBN 978-80-247-0865-2.
- HORNEYOVÁ, K.: *Neurotická osobnost naší doby*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-2461983-5.
- HORNEY, K.: *Neurosis and Human Growth*. New York: Norton, 1950. ISBN 0-393-00135-0.
- KHUN, T. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-54-2.
- LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-2461983-5.
- MAIER, S. F., & SELIGMAN, M. E.: (1976). Learned helplessness: Theory and evidence. *Journal of Experimental Psychology*, 105, 3-46.
- MIOVSKÝ, M. et. al. *Konopí a konopné drogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. ISBN 978-80-247-0865-2.
- NAKONEČNÝ, M.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1680-5.
- NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 2013. ISBN 978-80-7439-056-2.

NEŠPOR, K.: *Návykové chování a závislost*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-908-8.

NOLEN-HOEKSEMA, S ;SELIGMAN, M. E. P,& GIRGUS,J. S (1986). Learned helplessness in children: a longitudinal study of depression, achievement and explanatory style. *Journal Personality and Social Psychology*, 31, 435-442.

ŘÍČAN, P.: *Cesta životem – vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.

SELIGMAN, M. E. P, & SCHULMAN, P. (1986). Explanatory style as a predictor of productivity and quitting among life insurance sales agents. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 832-838.

SELIGMAN, M : *Helplessness: On Depression, Development, and Death*. San Francisco: W.H. Freeman, 1975. ISBN 0-7167-0752-7.

SELIGMAN, M. E. P. *Learned optimism: how to chase your mind and your life*. New York: Vintage Books, 2006.

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

ZÁBRANSKÝ, T., HANUŠ, L. O. *Současné perspektivy medicínského a hospodářského využití konopí*. In Miovský, M. et. al. *Konopí a konopné drogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s.433.

Seznam příloh

- Příloha I. Jaroslavem psaný text - životopis
- Příloha II. Jaroslavem psaný text
- Příloha III. Jaroslavovy školní lásky
- Příloha IV. písemné odpovědi na otázky 1
- Příloha V. písemné odpovědi na otázky 2
- Příloha VI. přepis rozhovoru s Tomášem
- Příloha VII. Beckova stupnice hodnocení deprese
- Příloha VIII. písemné odpovědi na otázky 3
- Příloha IX. přepis rozhovoru s Janem
- Příloha X. přepis rozhovoru s Jiřinou

Příloha I. Jaroslavem psaný text - životopis

Tento text Jaroslav vytvořil na můj popud. Nápadu, že by mohl napsat jakousi esej o svém životě, se Jaroslav velmi ochotně ujal. Na textu je patrné, že jej Jaroslav psal na etapy. Poměrně zřetelně lze rozeznat, která jeho část je psána ve střízlivém stavu a která ve stavu intoxikovaném. Jaroslavův text jsem samozřejmě ponechal bez úprav.

Je květnová středa 1982, začíná Pražské jaro a můj život. Narozen v Turnovské nemocnici, daleko od mého zatím celoživotního domova, mé 17leté matce, která se osamostatněla a rozhodla, že mě bude vychovávat. Někdy kolem mého druhého roku života se matka (nemám rád slovo matka, vždy jsem říkal mamka, poněvadž mi připadá surový, bezcitný a to si rozhodně moje máma nezaslouží) rozhodla odejít od mého otce a protože dostala práci v Jihostroji Velešín, ocitli jsme se sami v panelovém domě rozkvétajícího socialistického městečka v Jižních Čechách.

Z raného dětství vzpomínky moc nemám. Vzpomínám si na dětské jesle, které jsem navštěvoval, chvíle, kdy mě hlídávala babička, a já ji vesměs zlobil a nedal ji vydechnout a baseballový míček, který mi přistál v plné rychlosti na břicho. Moc sem neposeděl, ale možná už sem něco tušil.

Ve 3 letech jsem začal být vláčen po doktorech a nemocnicích, než se rozhodlo, že mě umístí do ozdravné léčebny Košmberk kvůli špatně vyvinuté kyčelní jamce – mám prý kratší nohu a nesmím se fyzicky namáhat. Upoután k lůžku na nějakých 20hod denně s pytlíkama písku přivázanýma za nohy, asi aby se mi srovnaly nohy. Rok a čtvrt jsem ležel a další půlrok se učil znova chodit mezi podobnými dětmi, někdy i hůře postiženými. Návštěvy mé rodiny – vzhledem ke vzdálenosti od domova – nebyly časté, spíše se pro mě staly svátkem. Chodit jsem se samozřejmě naučil. Začal jsem jezdit domu na propustky. Dozvěděl jsem se, že mamka žije s přítelem – budoucím otcem mého bratra a mým otčímem.

Jsem rád, že si toho více nevybavuji. Občas se mi podaří vzpomenout si díky snu nebo vůni, ale je to všechno spíš zapomenuté období. Jenom vím, že se mi nelíbilo, že se tam musím vracet. Vybavuju si svůj pláč...

Je jaro, květen 1989 a jsem nadobro propuštěn domu.

Vybaven kufříkem zdobeným třešničkami ze sanatoria s osobními věcmi jsem byl vložen zpět ke své už nové rodině a mezi normálně fungující děti. Po rozmluvě s rodiči jsem začal říkat strejdovi TÁTO, aby v tom můj bratr neměl později v hlavě chaos. Věděl jsem, že můj opravdový otec to není, ale bral jsem, že když se o mě stará a vychovává mě, má to tak být.

Svého pravého otce jsem znal z balíčků k narozeninám nebo k Vánocům. Později proběhly i nějaké letní prázdniny, jenže žádný hlubší vztah sem k němu nenašel. Vzpomínám si, jak mě jednou přemlouval, abych u něj zůstal.

A to mě nejspíše od něj odradilo, protože chtít po mně, abych opustil mámu, která byla a je pro mě hodně moc důležitá, bylo nepředstavitelné. Už od mala jsme si s mámou povídali o všem a nebylo nic, co bych musel tajit.

Dokončit 1. třídu se mi rozhodně nechtělo. Třída plná nových dětí, které se smějí mě a mému kufříku. S postupem času si uvědomuji, že jsem z toho měl i migrény, když sem měl jít do školy. Netrvalo dlouho a našel si mě chlapec Martin, z kterého se stal nejlepší přítel.

Díky němu se stalo mé dětství mnohem snesitelnější. Pomohl mi začlenit se mezi ostatní děti a začal ukazovat věci, které se mi předtím ani nezdály. Ale hlavně už sem mohl běhat. To mě bavilo. A našel jsem i celoživotní vášeň – fotbal. Ten mě provází až dodnes, a nemyslím, že se to ještě někdy změní.

Otec pracoval s koňmi v lese, a tak jsme se přestěhovali z bytovky do stavení. To znamenalo jedno. Hodně práce. Takhle sem přišel úsloví, že „nejdřív práce a pak zábava“, na kloub. Měl jsem štěstí, že jsem se nemusel moc učit, neb bych se ven asi nepodíval. S otcem jsem začínal mít mnohem napjatější vztahy, cítil sem křivdu vůči sobě, že bych neměl dělat všechno, ale třeba si užít s kamarády volný čas. Bohužel on je narozen ve znamení Skopce a já Býka. Hádky vlastně nebyla u nás doma nic neobvyklého. A jestli kvůli mně? Však sem to nejednou slyšel.

Mámě jsem se divil, že s ním vůbec ještě je. Naproti tomu jsem bratra měl rád. I když se kolem něj soustředila veškerá pozornost. Na něj sem nežárlil. Štvalo mě jen to, že na mě všichni kladli daleko větší nároky. Oproti mě to měl brácha vlastně zadarmo.

Ale co, měl sem ještě jeden trumf kromě Martina. Nevlastní otec mé mámy – nevlastní děda, který mi sice pořád dokola opakoval, že je cizí, ale naučil mě spousty důležitých a užitečných věcí, za což sem rád a moc mu děkuji. Myslím, že mě měl rád, stejně jako já jeho.

Prarodiče z otcovy strany se ale chovali tak, jako že jejich nejsem. No, strávil jsem to. Máma mi zase pomohla. Vysvětlovala a utěšovala.

Na vesnici jsme chodily na 1. Stupeň, a 2. nás čekal ve městě. K tělu jsem si nikoho nechtěl pouštět, měl sem přece Martina. Když sem pak už i kamarády měl, většinou byli starší než já.

Nevím proč, ale mladšími jsem spíše pohrdal. Nechtěl sem je mít kolem sebe. Vlastně to uteklo poměrně rychle. Práce, škola, klukoviny.

Přišlo rozhodnutí čím se vyučit. Protože jsem chtěl mít tenkrát maturitu a bavila mě chemie, dal sem se na dráhu rádoby chemika. Můj kamarád se vydal jiným směrem, radost jsem neměl, poněvadž jsem najednou byl bez své opory.

Úspěšně přijat do Bechyně na střední školu obor chemie. Mám obavy, ale těším se zároveň. Býval jsem až stydlivý v cizím prostředí, ale jakmile jsem se aklimatizoval, bylo veselo. Někdy až moc. Vždy jsem si rád dělal legraci z jiných lidí. Většinou se mi v tom dařilo.

Našel sem si dalšího „Martina“ – mého jmenovce. A Jarda mě zasvětil do tajů středoškolské neřesti. Od kouření cigaret hezky k alkoholu.

Nikdy sem si nemyslel, že bych mohl kouřit – sportovec, fotbalista ... a stalo se. Trávu ještě ale v té době ne. Byli sme tvrdí skini.

Prospěch se najednou zhoršil. Hákovalo se. Musel sem opakovat 3. ročník. Ostuda, doma hromada trestů, probíhaly hádky. Otec chrlil ultimáta, já do toho civěl pořád, ale všechny ty zkoušky jsem nakonec stejně neudělal. Pak děsný zklamání ze sebe samýho. Litoval sem všeho. Už mě to sice nebavilo, ale když už to začlo, dokončit se to muselo. Nový spolužáci - mladší generace, kterou nemám rád. Taky nový zvyky. Strašlivá nechut' mezi ně vůbec jít.

SPŠK Bechyně je samozřejmě umělecká škola a umělci rádi alternativu. My jako chemici jsme ke konopí ale taky neměli zrovna daleko. Zprvu mě tráva neoslovila vůbec, nechápal sem, čemu se lidé smějí a jak to pobrat. Pak to ale začalo být trochu jiný. Taky moje myšlenky najednou chtěly ven. Potřeboval sem je někomu říci – někomu, kdo by ty pocity mohl pochopit, nebo sdílet. Od toho tu byl můj Guru. Měl možnosti.

Dodnes si pamatuju, jak sem ty pocity nejdřív nechápal. Snad sem se tomu vnitřně i bránil, což je samozřejmě kravina, protože kvalitní špek je jak rána palicí do hlavy. Křeč v obličejí a výtlem. Vždycky sme ovšem zastávali názor, že to správný kouření není pro amatéry. Může to ve vás otevřít něco špatnýho. Taky se vůbec při kouření člověk nemusí tlemit jako vejce. Naopak! Dáte si brčko s někým dobrým. Domáci venkovku někde na pěkným místě a při tom samozřejmě poštipete.

Jenom sme ale nekouřili, milujeme fotbal, takže pořád hrajeme a kupodivu nám to jde.

Zásah. Víím, že ten marihuanový dým mě očaroval nejspíš na celý život. Usměrnil moje myšlení a vytvořil mě. Těžko říct jaký bych byl, ale osobně cítím a věřím, že se nemám za co stydět.

Dostal mě až tak, že po úspěšném reparátu maturity – o kterém mám dodnes noční můry, že se musím vrátit zpět do školy a znova se učit – jsem si nechal udělat dready a začal žít volný život, dalo by se říct.

S mým tělesným postižením, díky kterému jsem dostal Modrou knížku a vyhnul se vojenské základní službě, sehnání adekvátní práce byl vcelku problém. Díky novému životnímu stylu jsem se už předtím začínal zajímat o poezii a rovněž proběhly pokusy o vlastní tvorbu. A o čem psát? O lásce.

Později už kouření kolikrát probíhalo tak, že jsem si moc pěkně zabulel. Zvlášt' když jsem pak doma u okna pokuřoval sám a koukal do vsi. Všechno mě to najednou dojímal.

Lásky samozřejmě byly, jedna, ta nejdůležitější, mě dostala na kolena. Láska u mě potom trochu víc pohořela. Od té doby se nezamilovávám.

Manuální 3 měsíční práce v místní fabrice na výrobu sýra – moc hezky voní, přišlo rozhodnutí odjet do Holandska vydělat peníze. Byl tam můj Guru, který mě čekal.

Po celkem traumatizujícím autostopu napříč Německem a celým Holandskem, pomalu nemluvě žádnou řečí, sem dorazil. O práci se samozřejmě nejednalo. Byly to takové prázdniny plné alkoholu, konopí a zábavy. Poznal sem, že lidi jsou schopni udělat spousty divných věcí. A když ještě ke všemu víte, že vás nikdo nezná, ostych je mnohem menší a můžete překročit hranice uvnitř sebe a dělat šílené věci.

Ale nic netrvá věčně a po pár měsících se zastesklo po Česku. Doma je opravdu tam.

Rodina, kamarádi, začít pracovat. Měl jsem štěstí, práci hned našel a začal pilně pracovat. Nebyla to vysněná pozice, zpočátku jsem myslel, že brzy odejdu. Fabrikový život není přeci pro mě, ale zvyk je železná košile a časem se našlo místo stvořené přímo pro mě.

Musím se přiznat, že jsem měl obavu z mého účesu, jak bude působit na okolí.

K mému překvapení nic zvláštního se nedělo - naopak někdy to byla výhoda, jste nepřehlédnutelní. A myslel sem to vážně, trvalo to přes 10 let. Všechno ale jednou končí.

Jsem rád, že sem měl štěstí a potkal spousty dobrých a milujících lidí a určitě ještě potkám.

Příloha II. Jaroslavem psaný text

Jaroslav zde písemnou formou vypovídá o významných osobách v jeho životě, partnerských vztazích, dále o tom, co pro něj znamená či mu přináší marihuana a jaký má vztah ke svému zaměstnání. Text jsem ponechal bez úprav.

Mamka:

Co říci o své mamce, když pomínu to, že mi dala život? V 17 letech bych si osobně dítě nikdy nepořídil – nikdy si dítě stejně nepořídím, na to koule nemám. Ale mamka říká, že toho nelituje a že by se nikdy nerozhodla jinak, což mě dojíká samozřejmě. Mám ji moc rád a docela dost mi záleží, aby byla spokojena a šťastná. Paradox je, že tomu moc často nebývalo. Ale byli sme spolu od mala sami – bez otce a nějak sme si na to zvykli a přežili. Ale úplně sami jsme zas tak nebyli. Byla tu babička – mamka mamky, bratr mamky Lád'a a sestra Iveta, která měla stejně starého syna Romana – mého moc dobrého přítele.

Nebylo to vždy semnou jednoduchý. Jako malý jsem byl prý docela umíňený a když nebylo po mým, nastal VZTEK. No a následovala studená sprcha na uklidnění (pomáhá to). Volal jsem prý třeba na babičku policajty telefonem na odemykání vchodových dveří, že mě chce vytrestat, nebo se zamykal v místnosti s otevřeným oknem a vyhrožovat, že skočím. Jinak to bylo bez problémů, snad i proto, že mě uklidili do ústavu na 2 roky. Ale před tím sme žili všichni tak nějak spolu a vypěstovali si dobré pouto.

Babička:

Je to taková druhá moje mamka a platí to samé jako o té pravé. Pomáhala mi se spoustou věcí a moc ji za to děkuju. A jsou to holky, které mi připomenou moji minulost. Těžko si představím, až tady jednoho dne nebudou. Myslím, že mě to docela dost zničí a zlomí. Nejrady se toho nedožit.

Otec:

Můj bio otec, mě nikdy moc nezajímal, protože sem měl mamku, babičku a atd. Návštěvy byly sporadické a časem opadly. Rodiče se rozešli asi po roce a půl – tátovo rodiče pili a kecali mamce do výchovy. Nejsilnější zážitek s mým pravým otcem je jeho smrt. Trochu sem si představil jeho život, když sem vyklízel jeho byt. Trochu pozdě, ale přece. Ale on po tom asi stejně netoužil, takže si nemáme co vyčítat. To samé platí o mé druhé pravé babičce.

Takový vztahy by se měli snad zakázat po takový dlouhý době.

Nevlastní otec:

Jediný co udělal dobrýho, je můj bratr. Kolem sedmi sem ho poznal. Nejdřív strejda po domluvě táta. A hned mi ukázal, kdo velí. Už nebyvalo po mým. Vlastně mě nikdy nepochválil za nic, co mi přikázal – vždy bylo něco špatně. Hádání bylo na denním pořádku. A protože si rád přihnul alkoholu, který to umocňoval, bylo veselo. Je to prostě člověk, kterej je neustále nespokojenej. Nikdy nebyl optimistický a dělal z komára velblouda. Nejvíc mě ale štválo, jak jsem se ho furt musel o něco doprošovat. Vždyť jenom když jsem chtěl jít na chvíli ven třeba s kámošem, kterej už čekal u brány, musel jsem ho jít prosit a přemlouvav. Vždycky cedil skrz zuby, jestli už jsem udělal tohle nebo támhle to. Nakonec se musela do přemlouvání vmísit ještě mamka. Jeho odpovědi potom obvykle bylo, abych teda táhnul, ale vychrtil ze sebe ještě milion podmínek.

Jednou sme po sobě vyběhli, kvůli jeho neustálé nespokojenosti s něčím, tentokrát špatné parkování mé mamky. No a od té doby jsou naše vztahy mnohem klidnější. Ale možná je to i kvůli věku – přece už je nám o trochu víc. Ale dětství s postupem času dobrý. Práce, škola a toulání.

Nevlastní děda:

Z mamky strany děda vlastně nevlastní. Hodně mě naučil a udělal z nemehla celkem normálního kluka. Spousta dobrodružství a neskutečných zážitků. A i hádek s babičkou, která ho pořád i po rozvodu navštěvovala. Jeho smrt, když mi bylo 17, byla těžká rána a jeho pohřeb druhá. Moc rád na něj vzpomínám a dodnes se mi o něm zdá, že se vrátil, ale přesto za ním nechodím, i když vím, že na to čeká.

Nevlastní prarodiče z otcovy strany mě dost dlouho moc nemuseli. Nepadli sme si vzájemně do oka, ale časem sme se naučili vycházet a vcelku byl náš vztah i nekonfliktní. Moc zábavy sem si s nimi ale nezažil. Na rozdíl od mého bratra. Tomu se věnovala veškerá pozornost a péče. Ale moc mi to nevadilo ani sem na něj moc nežáril. Já měl dolního dědu (podle polohy ve vsi – horní a dolní).

Ale bráchu mám moc rád. Moc mi na něm záleží, a protože má sklony po svém tátovi, mám o něj strach. Aby se nepotatil. Mrzí mě, že nedodělal školu, a že bude dělat asi jenom rukama.

Je to člověk, na kterého se můžu vždy obrátit a vím, že mě podrží. A jelikož kouříme oba dva trávu, tak se u toho dá probrat spousty věcí a mluvit o svých pocitech. On ví vše a naopak – tak to má být.

Lád'a:

Další můj vzor v mládí a dospívání. Jeho časté návštěvy v dětství a jeho charisma mě dostalo. Sportovec, malíř, zdravá výživa. Moc sem ho zbožňoval a dlouho chtěl být jako on – byl mým vzorem pro život. A když se vrátil z emigrace moc sem byl rád, že je zpět. Jeho syn Šimon, kterého jsme od 2 let měli doma a starali se o něj, mi přirostl k srdci. A když sem pak nemohl sehnat práci, byl sem s ním doma jako hlídačka. Zkušenost taková, že na vlastní kůži celý proces prožít nechci. Jako Lád'a,... ale kdo by to upřímně chtěl. Buď všechno, nebo nic. Takže asi nic. Nakonec, i když je Šimon chytrý, muselo ho to poznamenat, že pendloval mezi rodinou. Ale vypadá teď zdravě, i když začal kouřit. Nakonec se ale není co divit, když fungoval u lidí, co furt hulí... a možná, že si i něco odnesl ze společných chvil, i když nebyly vždy lehké.

Roman:

Nejstarší můj přítel, kterého mám. Netrávili jsme spolu moc času, ale návštěvy se staly a stávají krásnou záležitostí. Další člověk, před kterým nemusím skrývat tajemství. A vzájemná důvěra vše násobí. Co jsme odešli na střední školy, začali jsme trávit spolu spousty volného času. Zábavy, ženský a tráva. Taky kouří a přitom se dá dělat hodně věcí.

Marihuana:

Co říct o věci, která vám změní život. V 17 sem ji poznal a řekl bych, že jsme ještě na dlouhé cestě. Nezaujala mě opojným stavem euforie, ale jak se mi začala vrtat v hlavě. Začínal sem se měnit. Méně agrese, zklidnění v chování k lidem, komunikativnější a určitě tvořivější. Propadl sem hudbě, poezii a beatnickému životu. A kupodivu sem se stal i učenlivějším (možná). Bohužel se přiznám, že k občasnému kouření sem se dostal ke každodenní konzumaci, ale zatím to jako problém nevidím. Káva, čaj, cigareta – marihuany nebo tyčinka Snickers jsou to zvyky a i když nemusí být zdravé, každý to ví, děláme to, protože nás to uklidňuje a navozuje vnitřní klid. Ten je pro mě důležitý a tráva mi to dává. Neříkám, že to je dobrý nebo že by to lidi měli dělat, ale mě to svědčí. Dostal sem touhu psát své myšlenky. Téma bylo jasné, jako vždy láska, která je v nedohlednu a samota.

Vztahy:

Holky se mi vždy líbily, to by problém nebyl. Ale jak na ně. A jelikož sem byl nesmělý, v určitých případech vůči ženám stále, měl sem s tím dost trápení. I když mi v podstatě vyhovuje být o samotě, jsou chvíle, kdy touží člověk po lásce a porozumění. Té se mi samozřejmě naneštěstí dařilo vyhýbat. Zůstávalo to uvnitř mě a na kousku papíru.

První byla dětská, ale dlouhá láska Lenka. Každá z nich trvala poměrně dlouho. Druhá Míša byla na střední a tehdy sem se zamiloval asi doopravdy poprvé. Ale kromě kamarádství z toho moc nebylo. Spíš nic ani pusa, myslím. Byly i nějaké vedlejší vztahy, nezávazné, a krátkodobé. Holky to byly pěkný, ale žádná neměla to vnitřní kouzlo pro mě. Po pár týdnech konec. A jelo se na novo.

Druhá přišla na konci střední. Uvědomil sem si, že by to mohla být. Po vztahu na dálku přes dopisy, sms a občasné návštěvy se rozhodla odjet a to byl konec. Pořád sem ji měl rád a přál si, aby byla semnou, ale po poslední návštěvě, kdy sem ji viděl s bříškem a malým Mikulášem na cestě, byl konec s láskou. A věděl sem že už to nebude nikdy takový, jak má být – leda ve snu.

Vztahů bylo několik, ale nic nevydrželo dlouho. Zjistil sem, že mi to nevyhovuje starat se každý den o někoho. Bohužel jedna věc, která je každodenně zapotřebí, je chodit do zaměstnání.

Práce:

Zkusil sem si manuální práci, která mě moc neoslovila, a naskytla se příležitost dobře placeného místa vlastně za nic... Je to málo červený? Přidáme přeci červenou. A protože je vedle mě docela snesitelný kolektiv, držím si tu flíček už 15 rokem. Když sem začínal, byl sem poměrně mladý a žádný zkušenosti v rozhodování sem neměl, ale našel sem tu i lidi, se kterými sme si sedli. Kupodivu to byli starší lidi. Vždy sem měl rači starší lidi, více zkušeností a rad.

Musím něco vymyslet, abych už nemusel nikam chodit, to je cíl.

Příloha III. Jaroslavovy školní lásky

V následujícím textu Jaroslav vlastními slovy vzpomíná na okamžiky, které jsou spojeny s dívkami, jež Jaroslav poznal na střední škole, a které byly z Jaroslavovy strany dosud zřejmě citově neryzejší. Text jsem ponechal bez úprav.

Michala B.

Vždy jsem si nejdříve dlouho vyhlížel a pozoroval holky, jak vypadají a jak se chovají. Míšu jsem poznal na střední škole, kde chodila do stejného ročníku, ale měla jiný obor. Protože nás bylo ve třídách poskromnu – měli jsme společně některé předměty. Potkávali jsme se i na internátu takže jsem měl dost příležitostí jí vidět a zamilovat se do ní – opravdu poprvé (asi). Míša byla vážně krásná holka. Měla černý dlouhý vlasy, milý obličejík a rovný běloučký zuby.

Někdy po půl roce sem se odhodlal, že za ní půjdu a pozvu ji na romantickou procházku. Začal jsem kvůli Míše dokonce psát i básničky – klasické zamilované rýmovačky. Dával jsem jí je k přečtení a myslím, že se i líbily.

Chodily jsme spolu ven poměrně často, ale jen jako kamarádi. Ale já byl rád i za to. Byla to vlastně první holka, s kterou jsem si mluvil o svých pocitech.

Vzpomínám si, že jsem jednou přemluvil Romana, aby se mnou jel za ní do Jihlavy. Namluvil sem mu, že je to domluvený, ale měl sem v ruce akorát adresu, kde Michala bydlí. Potloukali jsme se pak celou noc a samozřejmě to nenašli. Výlet to byl krásný ale...

Vlastně sem Michale nikdy neřekl, že se mi líbí a že ji mám moc rád. Myslel sem, že to ví a že je to jasný. Ale nebylo. Dojel jsem na to. Časem ji někdo ulovil a bylo po. Samozřejmě že to byli vždycky kluci, kteří mě dokázali namíchnout.

Kateřina V.

Ve 3. ročníku bylo propadnutí a následovalo opakování. Přišli noví spolužáci a záliby, a později, jak se ukázalo, i jedna velká nešťastná láska jménem Kateřina.

Jako v případě Míši tak i Kačenku jsem měl poznat ve třídě na společných hodinách. Zprvu mě nějak neoslovila, ale po společných výletech s partou a trávou mě začínala bavit. Bližší poznání proběhlo na konci 4. ročníku před maturitami.

Po společném třídním večírku, kdy se moc pilo, se jí udělalo nevolno. Za mé asistence se tiše vyzvracela a já se podruhé – a zatím naposledy – zamiloval.

Následovala moje neúspěšná maturita a noc, kterou jsme strávili procházením až do rána. Byl to úplný zlom v mých citech k ní.

Hned po škole jsem začal psát opět básně, ale už to byly volné verše a moje pocity. Musela vědět, že jí miluju, ale nikdy mi nedala najevo, že to ví, nebo sem si toho nevšiml. Hodně jsme si posílali sms, psali dopisy a probíhaly i nějaké návštěvy.

Ona pokračovala ve studiu a já byl trochu bokem. Po škole pak odjela do zahraničí, takže zůstalo zase jen psaní.

V životě občas myslím na nějaké podivné věci, které se bohužel časem naplní. Představa, že můj dobrý kamarád skončí s Kačenkou, se najednou stala realitou. Na jednu maturitním večírku to dali dohromady. Chvíli sem tomu nemohl věřit, ale stalo se.

Jednou po několika letech sem se rozhodl, že ji napíšu k narozeninám. Začalo to znovu. Psaní, volání, tajné návštěvy a taky pokusy o sex (kdysi taky byly, ale opilost si vyžádala své), teď pro změnu nervozita.

Nakonec se rozhodla odejít od Martina. Domníval sem se, že budeme konečně spolu, ale opět zásah. Pro tentokrát to byl Martina kamarád, který si Káču přisvojil. A to dokonce tím nejlepším způsobem – udělal ji malýho Mikuláše.

A jaký že to bylo?

Tak napůl. Fakticky jsem byl i nebyl sám. Občas to bylo i fakt intenzivní, ale v součtu spíš utrpení, protože mě nechávala v napětí. Měl sem pro tu její laxnost vážně zkažený celý dny... Musela přece vědět, jak mě to ničí. Přitom by stačilo, kdyby každé den napsala kloudných pár slov. Mně nakonec i takový to vědomí, že někde tam je holka, co mě má ráda a občas se scházíme, vcelku uspokojovalo.

Když jsem třeba s kámošem někam šel, mohl jsem se chovat jako singl, ale nemusel jsem zas zoufale někoho balit, protože tam pořád fungovalo vědomí, že tam někde ta Kačenka je. Že občas mezi náma k něčemu dojde... V tomhle směru mě to uklidňovalo.

Ted' třebaš vim, že oficiální vztah s ní bych nikdy v životě nemohl dát. A když jsem jí tehdy viděl jak je těhotná, byl to pro mě úplný konec s Kačenkou. Možná že i lásky k ženám obecně. Ně že bych je neměl rád, ale takový, jaký to bylo u těchhle dvou, to už asi nebude. Ale rád bych se pletl.

Příloha IV. písemné odpovědi na otázky 1

V následujícím autentickém textu Jaroslav odpovídá na tyto otázky:

- 1) Jaká je tvá životní situace?*
- 2) Jak by ses popsal?*
- 3) Jak myslíš, že tě vnímá tvé okolí?*
- 4) Kým bys eventuálně chtěl být?*
- 5) Ublížil jsi ve svém životě někomu?*
- 6) Ublížil někdo tobě?*

Text je ponechán bez úprav.

Moje životní situace:

Letos mi bude 36 let a bydlím v podnájmu v rodinném domu u kamaráda s jeho otcem. Docela mi to vyhovuje, našel sem zde místo pro svoje soukromí a prostor pro věci, které mám a dělám rád. V zaměstnání, do kterého chodím 15 let, jsem vcelku spokojen. Platově si stěžovat nemůžu a s náplní mojí prací už vůbec – barvy zná skoro každý.

Protože nemám žádný vážný vztah (nebyl fakticky nikdy) – pouze milenecký, ve volném čase se můžu věnovat svým zálibám a povinnostem, které jsou zapotřebí v běžném životě. Zatím se ve mně neprobudily rodinné touhy a myslím, že se mi v tomto životě asi vyhnou.

Protože jsem aktivním členem TJ Sokol, rád přispívám k vylepšení našeho zázemí, ať sportovními výkony či brigádami kolem areálu.

Baví mě starat se o dům a zahradu, samozřejmě v rámci mých schopností, které se snažím vylepšovat. Rád pěstuju a sklízím různé druhy – hodně času to spolkne. Mám i dostatek času na relaxování – poslech hudby, moc rád se podívám na dokument nebo film. Mrzí mě, že častěji nenavštěvuji svou babičku, která bydlí pár km ode mě. To je hrubý a musím to rychle napravit. A pak mě mrzí, že jsem se nenaučil žádný cizí jazyk.

Jaký jsem?

Citlivý, vnímavý, věrný, vytrvalý. Snad pracovitý, chytrý, komunikativní, slušný a vybíravý. A přeci spravedlivý – vykonával jsem funkci rozhodčího a nebýt lidí, kteří si chodí léčit komplexy na hřiště – mohl sem třeba pískat déle než 2 sezony.

Rád udržuju pořádek a systém, ať v práci či doma. Detailista – ale, už sem trochu polevil. Jsem v postatě sám (mimo mamky). Jsem nezodpovědný ohledně financí a zbytečně se dostávám do problémů. Myslím, že jsem i starostlivý – přehled o svých přátelích musíte mít.

Rád pomáhám lidem, kteří si to zaslouží nebo potřebují. Občas jsem zapomnětlivý, nevím jestli z trávy nebo z jiných myšlenek. Nechávám věci na poslední chvíli. Určitě jsem taky rýpavý, jízlivý a nezapomnětlivý – až mstivý v osobních záležitostech.

Jak mě vnímá mé okolí?

Protože jsem dlouho nosil rastamanský účes, mohl sem poznat lidi, jak se chovají k osobě, která se viditelně odlišuje a vyjadřuje svůj názor. Zjistil sem, že je jedno jestli máte na hlavě číro nebo pleš, ale jak se chováte. Lidem, kteří se nebáli, jsem ukázal, že se nemají čeho bát a že mě nemusí odsoudit hned za dready a za fet (ani za trávu). Každý o mě ví, že jí kouřím a kouřit budu. Od začátku sem neměl nějaký větší problém zařadit se do společnosti a ta mě rychle přijala. Nutno říci, že mezi ně patří spíše postarší generace 50,60 let.

Vždy se radši bavím se staršími - lepší konverzace a legrace. A naštěstí oni se rádi baví se mnou. Protože nejsem zrovna nejhloupější, přijmou můj nápad nebo plán i když je neozkoušený. Rád je potkávám a doufám, že i oni mě.

Jaký bych chtěl být?

Určitě bych chtěl změnit své špatné vlastnosti. Být zodpovědnější ke svému životu a nebýt tak laxní k věcem i osobám, které jsou mi blízké. Chtěl bych být učenlivější a moudřejší. Chtěl bych být světaznalý, vidět různé věci, které si člověk nedovede ani představit. A proč? Abych měl klid ve snu.

O co v životě usiluji?

Tak to jsem ještě asi nepoznal. Pochybuji, že by to bylo pěstování konopí. Najít cestu mezi panenskou přírodou a moderní dobou je těžké, ale kdyby se mi to povedlo, byla by to výhra. Ale pořídit si chatu někde u lesa a žít si svůj život, to by bylo fajn.

Ublížil jsem?

Ano, jako malý sem nebyl zrovna hodný, takže děti v mém okolí někdy trpěly. Ale co, čas nejde vrátit a lítost nikomu nepomůže... Už to dlouho nedělám. A možná ještě pár přítelkyním, s kterými jsem nezůstal. Jenže ono je to tak, že sám se nikdy nenudím, nudím se vždycky jen s někým a nudit se nechci. Nakonec jsme si neměli o čem povídat a nechtělo se mi poslouchat kraviny.

Mně ublížil?

Kateřina. Tahat mě za nos, to je MOC. Zničila moji víru v lásku a to ji neodpustím – nikdy. 10 let než byl konec.

Příloha V. písemné odpovědi na otázky 2

Jaroslav v tomto textu odpovídá na následující otázky:

- 1) Vyjmenuj a popiš své silné stránky*
- 2) Vyjmenuj a popiš své slabé stránky*
- 3) Co považuješ za svůj největší úspěch?*
- 4) Co považuješ za svůj největší neúspěch?*
- 5) Které ze svých vlastností si nejvíce vážíš?*
- 6) Proč nemáš rád mladší jedince*
- 7) Dodatečná otázka*

Jaroslav zde nedodržel stanovené pořadí. Odpovědi jsou oproti těm z jiných příloh poměrně strohé. Dotaz po slabých a silných stránkách musel být z naší strany Jaroslavovi dodatečně precizován (nakonec na něj ovšem Jaroslav odpověděl vcelku překvapivě objektivně).

Můj neúspěch:

Vlastně každá moje zkouška nikdy nedopadla dobře napoprvé, reparát, maturita, řidičák a ani vztah. Od doby mého opakování třetíáku, mě postihlo období: všechno nadvakrát. Proč? Nejspíš tréma ze zkoušejících, nemám rád mluvení před více lidmi. Taky asi nízké sebevědomí.

Můj úspěch:

Nakonec zdárné dokončení SŠ. Můžu považovat za úspěch i svou současnou práci – nemusím dřít jak mezek.

Kterých vlastností si na sobě vážím:

Nejvíce si u sebe vážím dobrého chování a slušnosti. Promítá se to do mého života tak, že díky tomu můžu klidněji spát.

Proč nemám rád mladší jedince:

Zlomilo se to až někdy po 30. do té doby jsem je moc neměl rád – byly samozřejmě výjimky. Myslel jsem si, že mi nic nového, dobrého nemůžou dát a nechápal jsem jejich chování a jejich zábava šla mimo mě. Byl jsem radši ve společnosti starších nebo sám.

Slabé stránky:

Naivní, hazardní, málo ambiciózní, bez žádného konkrétního cíle - málo snaživý, nerad vyřizuji formální záležitosti – návštěvy různých úřadů a dr. Jsem pomstychtivý, dříve hodně tvrdohlavý. Bojím se změn a nemám je rád. Jsem nezodpovědný.

Silné stránky:

Pracovitost, vytrvalost, ale můžu to brát i jako slabou stranu. Přátelský, citlivý, přemýšlivý. Slušnost nade vše. Dobře organizuji svou práci (15let). A snad jsem i trochu chytrý.

Proč si u sebe natolik ceníš dobrého chování a slušnosti? (jedná se o dodatečně položenou otázku)

Prostě mám rád slušné chování. Snažím se dobře vystupovat. Rád zdravím lidi a povídám si s nimi. Pociťuju potřebu pomáhat starším a být k nim uctivý (samozřejmě všichni si to nezaslouží). Když jsou lidi k sobě slušní, hned je lepší den. Nevím, jestli sis všiml, ale dneska se mluví strašně sprostě. Snažím se toho vyvarovat a omezovat okolí v této mluvě. Dokonce se ohnu pro nějaký odpadek, který mě trefí. Jsem rád, když lidem můžu prokázat službičku, když je to v mých schopnostech. Snažím se šířit ty pozitivní vlny :)

Příloha VI. přepis rozhovoru s Tomášem

Tomáš (28 let) je Jaroslavovým bratrem. K rozhovoru sice ochotně svolil, odpovědi na otázky, jak je ostatně Tomášovým zvykem, ovšem příliš nerozváděl. Ptal jsem se jej především na soužití s bratrem a na to, jak by bratra charakterizoval.

S Jardou jsi dlouhou dobu sdílel pokoj a následně i nějaký čas byt. Jaké bylo s bratrem soužití?

Přes tejdén dobrý, ale o víkendu to bylo děsný. Když jsem s nim měl pokoj, chodil jsem ještě do školy a brácha domu lezl imrvere našrot.

Co jeho stav obnášel?

Moc jsem toho nenaspal, protože si rozsvítil lampu, pustil věž a já musel držet hubu, než se usmyslel jít si lehnout. Štval mě.

A co v tom bytu?

To bylo lepší. Každý měl svůj pokoj.

Mohl bys to soužití s ním trochu rozvést?

No hele, když ti řeknu, že značnou část času buzeroval kvůli úklidu, nebudu daleko od pravdy. Ale jo, pak to bylo i dobrý... Než se ke mně nastěhovala Dominika se psem.

Dobrá, pamatuješ si něco z dětství? Jak se k tobě choval atd.?

Třeba to, že byl brácha furt děsně chytřej. Pamatuju, jak mě zkoušival. Pořád mi rval, jak on tohle a támhle to. Jak jsem prej blbej, že on by se ven nedostal...

Kdy tě začal akceptovat?

Zlomilo se to, myslim, až když jsme měli ten byt.

Co pro tebe brácha znamená?

Je to brácha, no. Člověk, se kterým společně pálíme a bavíme se o všem. Vim, že by mi v nouzi pomohl.

Jak bys ho charakterizoval několika slovy?

Je chytrej, ale manuálně nic moc. Furt sází a taky je laxní. Pořád abych ho někde vyvážel.

Díky za rozhovor.

Nemáš zač.

Příloha VII. Beckova stupnice pro hodnocení deprese

Tento dotazník jsem v průběhu psaní práce Jaroslavovi předložil k vyplnění několikrát. Jeho výsledek byl vždy prakticky obdobný.

BECKOVA STUPNICE PRO HODNOCENÍ DEPRESE¹

Beckův depresivní inventář (Beck a kol. 1961)

Jméno a příjmení: Jaroslav S.

Datum: 3. 2. 2018

Máte před sebou dotazník obsahující skupiny různých tvrzení. Nejprve si v každé skupině přečtěte všechna tvrzení, a pak si vyberte to, které Vás nejlépe charakterizuje v posledním týdnu (včetně dneška) a jeho číslo zakroužkuje. Pokud Vám vyhovuje více tvrzení (popřípadě Vám nevyhovuje žádné), zatrhnete to, které se blíží nejvíce.

Beckův inventář deprese:

1. 0 - Necítím se smutný (á).
1 - Cítím se posmutnělý (á), sklíčený (á).
2 - Jsem stále smutný (á) a smutku se nedokážu zbavit.
3 - Jsem tak nešťastný (á), že to nemohu snést.
2. 0 - Přítíž se budoucnosti neobávám.
1 - Budoucnosti se obávám.
2 - Vidím, že se už nemám na co těšit.
3 - Vidím, že budoucnost je beznadějná, má situace se nemůže zlepšit.
3. 0 - Nemám pocit nějakého životního neúspěchu nebo smůly.
1 - V životě jsem měl(a) více smůly a neúspěchu než obvykle mají jiní lidé.
2 - Vidím, že můj dosavadní život byl jen řadou neúspěchů.
3 - Vidím, že jsem jako člověk [otec, matka, manžel(ka)] plně selhal(a).
4. 0 - Jsem v podstatě spokojen(a).
1 - Věci mě už netěší tak, jako dříve.
2 - Nic mi již nepřináší uspokojení.
3 - Ať dělám cokoliv, jsem nespokojen(a).
5. 0 - Netrpím pocity viny.
1 - Často mívám pocity viny.
2 - Hodně často mívám pocity viny.
3 - Stále trpím pocity viny.
6. 0 - Nemám pocit, že bych měl(a) být za něco potrestán(a).
1 - Mám pocit, že bych mohl(a) být za něco potrestán(a).
2 - Očekávám, že budu nějak potrestán(a).
3 - Vím, že budu potrestán(a).
7. 0 - Neotím se příliš zklamán(a) sám (sama) sebou.
1 - Zklamal(a) jsem se v sobě.
2 - Jsem dosti znechucen(a) sám (sama) sebou.
3 - Nenávidím se.
8. 0 - Neotím se horší než kdokoliv jiný.
1 - Mám spoustu nedostatků a dělám hodně chyb.
2 - Stále si vyčítám všechny své chyby.
3 - Za všechno špatné mohu já.
9. 0 - Nepřemýšlím o sebevraždě.
1 - Někdy pomýšlím na sebevraždu.
2 - Často přemýšlím o sebevraždě.
3 - Kdybych měl(a) příležitost, tak bych si vzal(a) život.
10. 0 - Nepláču více než obvykle.
1 - Pláču nyní častěji než předtím.
2 - Pláču nyní stále, nedokážu přestat.
3 - Nemohu už ani plakat.
11. 0 - Nejsm nyní podrážděnější více než obvykle.
1 - Jsem často podrážděný (á) a rozladěný (á).
2 - Jsem stále podrážděný (á) a rozladěný (á).
3 - Nemohu se již rozdílit ani věcmi, které mě dříve rozčilovaly.

12. 0 - Neztratil(a) jsem zájem o ostatní lidi. X
 1 - Mám menší zájem o ostatní lidi.
 2 - Ztratil(a) jsem většinu zájmu o ostatní lidi.
 3 - Ztratil(a) jsem vše dřen zájem o ostatní lidi.
13. 0 - Dokážu se většinou v běžných situacích rozhodnout. X
 1 - Odkládám svá rozhodnutí častěji než dříve.
 2 - Mám značné potíže v rozhodování.
 3 - Vůbec se nedokážu rozhodnout.
14. 0 - Nemám větší starosti se vzhledem než dříve. X
 1 - Mám starosti, že vypadám už dost staře a neatraktivně.
 2 - Mám dojem, že se můj zevnějšek značně zhoršil, vypadám dost nepěkně.
 3 - Mám pocit, že vypadám hruzně až odpudivě.
15. 0 - Práce mi jde jako dříve. X
 1 - Musím se nutit, když chci začít něco dělat.
 2 - Dá mi velké přemáhání, abych aspoň udělal(a).
 3 - Nejsem schopen (schopna) jakékoliv práce.
16. 0 - Spím stejně dobře jako dříve. X
 1 - Nespím již tak dobře jako dříve.
 2 - Probouzím se o hodinu až dvě dříve než obvykle a nemohu pak již spát.
 3 - Denně se probouzím předčasně a nedokážu spát více než 5 hodin denně.
17. 0 - Ne cítím se unavenější než dříve. X
 1 - Unavím se snadněji než dříve.
 2 - Téměř všechno mě unavuje.
 3 - Únava mi zabraňuje aspoň dělat.
18. 0 - Mám svou obvyklou chuť k jídlu. X
 1 - Nemám takovou chuť k jídlu jako dříve.
 2 - Mám mnohem menší chuť k jídlu.
 3 - Zcela jsem ztratil(a) chuť k jídlu.

19. 0 - V poslední době jsem nezhubnul(a). X
 1 - V poslední době jsem zhubl(a) o více než 2,5 kg.
 2 - V poslední době jsem zhubl(a) o více než 5 kg.
 3 - V poslední době jsem zhubl(a) o více než 7,5 kg.
20. 0 - Nestarám se o své zdraví více než obvykle. X
 1 - Nyní mi dělají starosti různé bolesti po těle, žaludek, zápa, srdce apod.
 2 - Velice často myslím na tělesné obtíže.
 3 - Moje bolesti a těžkosti mě zcela vyčerpávají.
21. 0 - Nepozoruji snížení zájmu o sex. X
 1 - Mám menší zájem o sex než dříve.
 2 - Mám o hodně menší zájem o sex než dříve.
 3 - Ztratil(a) jsem úplně zájem o sex.

SOUČET: 1 bod

BECKŮV DEPRESIVNÍ INVENTÁŘ

(21-položkový dotazník, určený ke zjištění míry deprese).

Pacient zakroužkuje v každé položce (1 až 21) číslo, které nejvíce odpovídá jeho současným pocitům, myšlenkám, stavu apod.

Je možno vyplňovat pravidelně (např. dvakrát týdně), aby bylo možno sledovat depresi.

HODNOCENÍ:

0 - 10 normální nálada

10 - 20 mírná deprese

20 - 40 střední deprese

40 - 60 silná deprese

U pacientů, kteří mají skóre vyšší než 40, je nepravděpodobné, že bude účinná pouze kognitivní terapie.

Příloha VIII. písemné odpovědi na otázky 3

Jaroslav odpovídal na následující otázky:

- 1) *Jaký je tvůj všední den?*
- 2) *Jaký je tvůj sváteční den?*
- 3) *Jak by vypadal tvůj ideální den?*
- 4) *Co rád děláš?*
- 5) *Co bys rád vykonával za zaměstnání?*
- 6) *Změnil bys něco ve svém životě?*
- 7) *Jaká je tvá současná situace?*

Text jsem ponechal bez úprav. V mnoha odpovědích jsou citelné rozpory. Jaroslav psal tento text velmi pravděpodobně ve stavu intoxikace marihuanou.

Jaký je můj všední den?

Jak říkají lidé – jsou všední dny a sváteční. Z mého hlediska je pro mě docela jedno, jestli je rádo-by všední nebo sváteční den, hlavně, že je den. Den všední u mě začíná probuzením (neobvyklé). Vzhledem k mému zaměstnání může být probuzení v odlišnou hodinu. 3 směnný provoz si nevybírám. Ale v základu je to stejné. Po prvním procitnutí hned do sebe narvu trochu jedu v podobě cigarety a jde se připravit další životabudič – káva. Mezitím se provede ranní očistec: základ každého dobrého dne je i pravidelná toaleta – nepřekonatelná věc. Po té se usedne v klidu ke kávě a plánuje se den. Obvykle nastávají denní rutiny, které dělám buď dopoledne anebo odpoledne. V zimě zátop, v létě obskočit skleník a zahradu, postarat se drobný chov, pejsky a hůrá do práce.

Naštěstí mám zaměstnání spíše odpočinkový nežli bych se měl namáhat a trápit, takže spíše relax. Každý jako malý kreslil omalovánky a já mám štěstí, že vymysleli i takovou práci.

Po příchodu ze zaměstnání přicházím domů a nastává odpočinek. Odpočinek od lidí, vstřebávání denních prožitků a situací, samozřejmě teď už i za pomoci stimulačních prostředků v podobě trávy. Někdy proběhne nějaká návštěva, přijde bratr na ... a probíráme aktuální situace. Rád se podívám na pěkný film nebo dokument, a protože se taky rád vyspím cca 8-9h jde se na kutě. Více času není a zítra je taky den.

Jaký je můj sváteční den?

Jak sem říkal svátek nesvátek. Jedna výjimka tu přeci je – nejde se do práce. Ve svátek ne. Ale doma se to zase dožene.

Sváteční den je většinou spojen s nějakou radostnou událostí - oslava nar., svátky a různ., patří k tomu i kapka alkoholu. Není nic lepšího než ranní šťopka. Sváteční den je plný návštěv a setkání. Je příjemné čas od času se sejít a popovídat si a pobavit se s přáteli. Jak říkám, žádný velký rozdíl to není, ale je to další den života mého.

Jak by vypadal den, který bych si představoval?

Určitě bych se chtěl dobře vyspat a hlavně vedle někoho. Někoho koho mám rád a on mě. Možná by nebylo špatný, kdyby mě ráno přišly vzbudit děti, tak kolem 5 -6 let. Dopoledne rodinná aktivita, odpoledne výlet a večer zahradní party s přáteli. A nakonec musí být milování s partnerkou, kterou nesmírně miluji. I já mám občas myšlenky na rodinný život. Neznamená to, že bych to chtěl momentálně mít nebo usilovat o to. Je to pouze představa jak by to jednou mohlo ideálně vypadat. Myslím, že na to mám ještě dost času: Co se vleče - neuteče.

Co rád dělám?

Samozřejmě je to fotbal a tráva.

Fotbal – probuzuje ve mně soutěživost a kolektivního ducha. Není nad to, když se rozeběhneš a nikdo tě nezastaví. Tráva – dopřává mi klid a harmonii v těle a na duši. Ale je spousta věcí co rád dělám. Ať jsou aktivní nebo pasivní. Rád cestuju a poznávám nové lidi. Z mých předcházejících zkušeností mohu říct, že svět je malý a já z něj ještě neviděl skoro nic. Taky mám rád pořádek, ač se to někdy možná nezdá, ale je to tak. Někdy mě chytne uklízací amok a jedu. Baví mě i práce na zahradě – pěstování různých druhů bylin a zeleniny. Ale jako každý si rád dopřeji chvíli rozjímání. Káva, joint, příjemná hudba a slunce v duši.

Jsou i negativní věci, které rád dělám. Dohadovat, hádat se s lidmi a poučovat je, když nemají pravdu nebo se jen tak přít, to je moje. Ale na druhou stranu si rád vyslechnu zkušenosti od starších a zkušenějších. Neuvěřitelné věci se dějí lidem.

Co bych rád dělal za zaměstnání?

Co se týká zaměstnání, to bych časem chtěl změnit určitě. Že bych dělal to, co bych chtěl, asi ne, ale najít nový kolektiv a posbírat další zkušenosti je třeba. Ale takový psaní by mě bavilo – no sehnat milion fanoušků a je to. Rád bych procestoval svět a podíval se na zákoutí planety. Nicméně vzhledem k situaci ve světě a už i mého strachu se podívám tak max. do...

Změnil bych něco ve svém životě?

Kdyby člověk mohl, asi by změnil celý svůj život.

Jediný co bych změnil, jsou moje tipy na výsledky – moje neřest. Kromě toho, že rád sázím trávu tak i peníze. Ale kdybych něco chtěl změnit – v jádru ani ne – už bych nebyl tím kým sem teď. Zážitky a zkušenosti, ať pozitivní či negativní patří k naší osobě a vypovídají o tom, čím jsme. Nechtěl bych zatím nic, až budu chtít tak se stane. Už to plánuji. Příklad mého propadnutí – kdyby nebylo, s největší pravděpodobností bych nezačal kouřit trávu a moje momentální karma by byla na jiné cestě myslím. Samozřejmě mě mrzí, že nenavštěvuji tak často lidi, které mám rád.

Jaká je má současná situace?

Vlastně na to, že jsem poslední svého rodu, situace je vážná. Ale nač stahovat kalhoty, když brod je ještě daleko. Myslím, že kdyby byly v mé kůži děti z Afriky – pískaly by si. Voda, jídlo, střecha kam neteče a ještě dobře placená práce. Vlastně si není na co stěžovat. Přeci je jedna věc, a to podstatná, a která se musí změnit. Můj vztah s přítelkyní Renatou. Milenecký vztah, který mi zpočátku vyhovoval. Jako každý můj vztah. Jenže ty trvaly několik měsíců a pomalé vyšumění, většinou z mé strany. Ale teď to trvá 3 roky a najednou začínám pociťovat, že to nestačí. Že je to málo. Nesmíme nikam na veřejnost, a když, tak v největším střešu, což není příjemný. Přesto, že mě má moc ráda – asi jo – a já jí také, moc si nedovedu představit, že bysme spolu sdíleli jednu domácnost. Protože má rodinu, dospělý kluk a 12 letá holka je to ještě větší komplikace mezi námi.

Manželství hezký nemá, co já vím, ale se mnou by to asi nebylo taky jednoduchý. Vzhledem, že se mi nechce odejít z P... a vztah se mnou už jí taky moc nevyhovuje, blíží se zlom asi. Taký jí mám moc rád, jenže ona víc a navíc to ví.

Skoro nikdy sem se nemohl ukazovat s žádnou moji holkou. Samý zadaný si mě vybíraly. A docela i starší. Nakonec Renata je o 7 let starší. Ale mě to i vyhovovalo, že byly starší. Renča říká, že mě chápe jaký sem a je mi hodně líto, že mě má i tak moc ráda a já ji ještě k tomu trápím. Nerad citově zraňuju a vůbec ji, ale dál to už asi nepůjde. Pochybuju, že se odstěhuju do centra města a budu tam žít v domácnosti s její dcerou a rodičema přes zed'.

Myslím si, že dřív umřu, než začnu s někým žít. Né že bych si to přál, ale jsou věci, které by člověk chtěl stihnout, ale už není na to čas.

I když těžko taky říct, stát se může cokoliv a může mě popadnout touha vybudovat plnohodnotný láskyplný vztah. Už plno věcí bylo jinak, než sem si představoval.

Příloha IX. přepis rozhovoru s Janem

Jan (64 let) je současným Jaroslavovým spolubydlícím. Jan poskytnul tento krátký rozhovor velmi ochotně. Při rozhovoru je Jan opřený v otevřeném okně předsíně, kouří cigaretu a pije pivo. Mám připraveno pouze několik otázek. Předně se jedná o otázky ohledně Janova vztahu k Jaroslavovi, také mám připravenou otázku, jak by Jaroslava několika slovy charakterizoval a jaký má Jaroslav přístup k práci.

Jak dlouho Jardu znáte?

Od jeho dětství. Se synem byli vždy kamarádi.

Jaký je Jarda jako člověk?

Jarda je hodnej,...(*vcelku bez přemýšlení dodává*) ale je taky pohodlnej, nespolehlivej a nezodpovědnej až běda.

V čem je podle Vás nezodpovědný?

Tak třeba když jde o peníze. Nechápu, co s nima dělá...Často nemá peníze už tejden po vejplatě. Pak pořád škemrá o fajfky, půjčuje si mobil, pije mý pivo...

A v čem je nespolehlivý?

Prakticky ho nejde brát vážně. Člověk aby mu všechno pořád dokola opakoval... Něco ho napadne,...(*rozhazuje rukama*) že udělá tohle nebo támhle to... Přide vždycky s nějakým velkým plánem (*ironicky se usmívá*). Rozdělá nějakou práci, ale nedodělá... A nakonec to dodělává syn. Pořád slibuje, že mi dá na jídlo (*nechápravě kýve hlavou*)... a nic. Takže asi tak.

Jaké s ním máte vztahy?

Ale jo... Říkám, že je hodnej. V podstatě se snaží... Když zrovna nekouří ty svý džonty, je dobrej...

A když kouří?

Je na ránu. Nemůžu ho poslouchat, kecá hrozný kraviny...(*kýve hlavou ze strany na stranu*)

Povídá úplné nesmysly?

To zas ne, ale je hrozně rejpavej. Furt něco mele a mele. Je nejchytřejší na světě. To bych ho vždycky nejrači majzl berlí po palici... (*po chvílce dodává*) Starší syn už ho několikrát chytil za flígr...Ani se tomu nedivím.

Jaký je Jaroslavův přístup k práci?

Když mu řekneš, co má udělat a ukážeš mu i jak to má udělat, bez keců to udělá... To on zas jako dělá, to jo...Ale musí jít hned (*pokyvuje hlavou*). Když nedělá kraviny, je to vážně docela makoun...(potáhne z cigarety, napije se piva a dodává) Problémy většinou začnou, když přijde Bob (*Jan takhle říká Tomášovi*). To splu hulí tu svojí trávu.

Jarda Vám tedy pomáhá s prací?

(*kýve hlavou*) Jo... akorát když se pak blíží doba sklizně (*směje se*), zajímá ho jen ta jeho úroda...

Tak Vám děkuji za rozhovor...

Jo, to nemáš za co...

Příloha X. přepis rozhovoru s matkou Jiřinou

Jiřina (53 let) k rozhovoru svolila velmi ochotně. Nejspíš také proto, že se Jiřinou známe již velmi dlouho. Přesto pro mne bylo překvapivé, že Jiřině nebylo nikterak nutné složitě vysvětlovat, proč se jí chci dotazovat na syna Jaroslava. Spokojila se pouze s obecnou informací, že o Jaroslavově životě píše diplomovou práci. Bez dalších otázek přijala svou roli respondentka. Sedíme u jídelního stolu v bytě, který obývá se svým manželem. Je zjevně dobře naložena. Manžel není doma a Jiřina ochotně odpovídá na otázky. Při rozhovoru kouří cigaretu, pije kávu a občasně kontroluje mobilní telefon. Mám připraveny dotazy na Jaroslavovo útlé dětství, prostředí, v němž vyrůstal, též se chci dotázat na její vztah k Jaroslavovi, a také na to, jak by jej charakterizovala několika slovy.

Jaký byl Jardův start do života?

Myslím, že úplně normální. Bylo to náhlý a porod netrval dlouho. Na to, že sem byla předtím furt ve stresu...

Jaké byl dítě?

(smích) No,...to už bylo horší. Ty začátky s nim byly těžký. Jaroušek (občas synovi takhle říká, je v tomto oslovení cítit i kus ironie) byl urvaný a vzteklý dítě. Kolikrát jsem ho musela pacifikovat studenou sprškou. Ještěže mi máma pomáhala. Ale i tak nás s mámou občas i pěkně překvapil (smích).

V čem konkrétně?

No, třeba v tom, že se mi jednou chystal vyskakovat z okna věžáku. To když sem mu nasekala za vztekání....

Co Jardův biologický otec?

(úšklebek) Ten dokázal jen furt něco papouškovat po těch dvou vypitózách (prarodičích). Sám neudělal nic... Takže jsem se s klukem co nejdřív pakovala. Nakonec do toho ústavu za Jardou pomalu ani nejezdil.

Kde jste pak bydleli?

U mámy ve Velešíně. V paneláku.

Jak jste to zvládala?

Bylo to těžký. Pan otec platil podle počasí. Musela jsem nastoupit co nejdřív do práce, takže Jarda musel do jeslí, protože máma taky samozřejmě ještě dělala.

Na ten Jardův pobyt v tom ústavu jsem se také chtěl zeptat... Proč tam byl?

Protože měl špatnou kyčelní jamku.

A jak dlouho tam byl?

No,...(*přemýšlí*) byly mu asi skoro čtyři, když jsme ho tam dali... a vrátil se definitivně domů... to už chodil do první. Ale už nějaký čas předtím ho pouštěli na víkendy.

Jak to snášel?

No blbě... Plakával, chudák malej.

A jak jste to snášeli vy?

To víš, stejskalo se mi... Ale dali ho tam dohromady ...a my si od něj trochu odpočali (smích). Bylo to s ním fakt náročný...

Chápu... Co potom, když přišel do nového bytu a poznal se s nevlastním otcem Milanem?

Bylo to s ním těžký... Hrozně se urážel, často bulel. Byl děsně tvrdohlavý dítě.

Co Milan, jak se k Jardovi choval?

Zprvu se ani moc nesnažil s Jardou navázat kontakt. Já už tehdy čekala Tomáše, takže byl Jarda trochu stranou jeho zájmu.

Později to ale Jarda s Milanem neměl moc lehký...

To neměl... (*kouká do mobilu*) Tatínka (*to slovo říká s úsměškem*) děsně vytáčela ta jeho tvrdohlavost. Z kraje úplně zuřival... (*po chvílce dodává*) Jaroušek ale taky nebyl zrovna svatej.

Snažila jste se řešit Milanovy hněvivé výlevy vůči Jaroslavovi?

Ale to víš, že jo!... Kolikrát jsme na sebe řvali... Vždycky se naštvál, odešel, a pak byl na čas klid....

Ale Jarda musel dost pracovat, ne?

A myslíš, že mu tohle uškodilo? Vždyť Jarda šel z průšvihů do průšvihů. Veškerý domluvy byly marný....

Vidíte, takže to nebylo moc efektivní

Pak jsme se stejně odstěhovali zpátky do bytovky a nemusel už zase dělat nic.

Jak Jarda prospíval ve škole?

Jarda měl dobré známky.... Míval sice dost poznámek, ale já si myslím, že to bylo taky tím, že je tam šikanovali.

Co na střední škole?

Tam se chytil blbý party. Chyba byla, že o víkendech často pobýval u ségry v Tejně. Pak když po měsíci přijel, nestačili jsme se divit... Ale nakonec to dodělal.

Jaké jste měli s Jardou vztahy?

Měla jsem ho v sedmnácti. Byl můj první dítě, tak co myslíš... Samozřejmě že dobrý.

A jaké máte vztahy dnes?

Je to furt stejný, akorát se míň vidíme.

Jaký Jarďa je?

Je to hodnej syn, jestli myslíš tohle...

Jak byste ho charakterizovala několika slovy?

(přemýšlí)... Je hodnej, chytřej ... a svůj.

Co si mám představit pod pojmem „svůj“?

(upřeně se na mě s vážným výrazem zadívá) Ale vždyť přece víš... *(Nejspíš myslí Jaroslavovo kouření marihuany, které je nucena sice tolerovat, ale neschvaluje jej. Cítím, že tuto záležitost dál nechce rozebírat.)*

Co na Jarďovi máte nejraději?

To, že vim, že by za nás dejchal, kdyby mohl...

Co vám na Jarďovi vadí?

Kromě tamtoho? *(zase na mne s vážným výrazem hledí)*... Asi to, že se od něj vnučat nejspíš nedočkám...

Tak to je vše. Moc Vám děkuji za rozhovor.

Nemáš zač.

Abstrakt

VALICSEK, Martin. *Neadaptivní způsoby chování pravidelného uživatele marihuany v kontextu výzkumů K. Horneyové a M. Seligmana*. České Budějovice, 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce: Karolina Diallo.

Klíčová slova: Rodina, výchova, sociální vztahy, psychický vývoj jedince, neuróza, zneužívání návykových látek, syndrom naučené bezmoci, neadaptivní způsoby chování.

Práce je koncipována do dvou částí. V první části čtenář nalezne nástin interdisciplinární problematiky tématu, ale především stěžejní poznatky, k nimž v rámci své psychoterapeutické praxe s hůře adaptovanými jedinci dospěli autoři K. Horneyová a M. Seligman.

Druhá část je případovou studií jedince dlouhodobě užívajícího marihuanu. Případová studie se snaží postihnout vedle osobní historie jedince charakteristiku jeho současné životní situace a specifické okruhy jeho postojů. Zjištěné poznatky jsou následně podrobeny komparaci s poznatky autorů, s nimiž se měl čtenář možnost seznámit v první části práce.

Abstract

Maladaptive behaviors of regular marijuana users in the context of research K. Horney and M. Seligman. Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Education. Supervisor: Karolina Diallo.

Key words: Family, education, social relations, psychological development of the individual, neurosis, abuse of addictive substances, syndrome learned helplessness, non-adaptive ways of behavior.

The thesis is conceived in two parts. In the first part, the reader will find an outline of the interdisciplinary topic of the topic, but above all the key findings that K. Horney and M. Seligman developed as part of their psychotherapeutic practice with poorly adapted individuals.

The second part is a case study of a long-term marijuana individual. The case study seeks to capture, besides the personal history of an individual, the characteristics of his current life situation and specific circles of his attitudes. The findings are then compared with the findings of the authors, with which the reader has the opportunity to get acquainted with the first part of the thesis.